

WERELDBIBLIOTHEEK

Jacob Israël
de Haan
In Russische
gevangenis

In 1913 verscheen bij de WERELDBIBLIOTHEEK *In Russische gevangenissen* van Jacob Israël de Haan, op dat ogenblik reeds bekend als dichter en als schrijver van de veel opzien barendende roman *Pijpelijntjes*. De Haan was ook jurist en had grote belangstelling voor de toepassing van het strafrecht. Daarom reisde hij in 1912 en 1913 naar Rusland om er de strafrechtpleging en het gevangeniswezen te bestuderen. Hij werd daar getroffen door het gebrek aan recht en de slechte mensonterende toestanden vooral met betrekking tot de politieke gevangenen. De zaak ging hem des te meer ter harte door de grote genegenheid die hij opvatte voor de jonge revolutionair Georges Dmitrenko, die in Moskou gevangen zat. Terug in Nederland startte De Haan een actie om door internationale druk verbetering in het lot van de Russische politieke gevangenen te brengen; een actie die mede door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog op niets uitliep. In *In Russische gevangenissen*, dat nu voor de eerste maal wordt herdrukt, aangevuld met een woord vooraf van Wim J. Simons, doet De Haan verslag van zijn ervaringen in Rusland en zijn contact met Georges Dmitrenko.

IN RUSSISCHE GEVANGENISSEN

Jacob Israël de Haan (1881-1924), Nederlands schrijver en jurist, publiceerde aanvankelijk onder de naam Jacob de Haan. Hij stamde uit een orthodox joods milieu, waarvan hij evenals zijn zuster Carry van Bruggen jong afscheid nam, om later tot de orthodoxie terug te keren. In 1919 vestigde hij zich in het toenmalige Palestina, waar hij vanwege zijn provocerende antizionistische houding werd vermoord. In 1904 debuteerde De Haan met de geruchtmakende roman *Pijpeliĳntjes*, in datzelfde jaar gevolgd door een bundel verhalen *Kanalje*.

In 1908 verscheen zijn tweede roman *Pathologieën*. Nadien maakte hij vooral naam als dichter met bundels als *Liber-tijnsche liederen* (1914), *Het Joodsche lied* (1915, 1921), *Liederen* (1919), *Een nieuw Carthago* (1919) en zijn poëtisch dagboek *Kwatrijnen* (1924).

Jacob Israël de Haan

In Russische
gevangenissen

Met een woord vooraf van
Wim J. Simons

Tweede druk

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

Omslagontwerp Joost van de Woestijne
Tweede druk
Eerste druk 1913

© 1986 Wereldbibliotheek bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form by print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 90 284 1511 4

Inhoud

Voorwoord	7
Woord vooraf	9
I	Inleiding 19
II	Zorg voor de misdadige jeugd 31
III	De Russische gevangenen 49
IV	De politieke gevangenen 82
V	Worden de politieken mishandeld? 98
VI	Aanvullingen 116
VII	Orel 144
Vertaling van de citaten	155

Voorwoord

Het is mij een behoefte mijn dank te betuigen voor hun vriendelijke medewerking aan de volgende heren: M. de Beklichov, Von Boetticher, Iwan Diomidov, Victor Pozniakov, Nicolaas Okounev allen te St. Petersburg, Tikhomirov, E. P. Ivanov en Paul Belsky te Moskou, Soukhoroukov te Riga. En in het algemeen aan allen, die mij op enige wijze behulpzaam zijn geweest.

DE SCHRIJVER

Woord vooraf

Beroep doen op het rechtsgevoel

In de zomer van 1912 en in het begin van 1913 maakte Jacob Israël de Haan een reis naar Rusland. De Haan ging niet als toerist, maar toch werd zijn drie weken durend bezoek aan Rusland, meer dan oorspronkelijk bedoeld was, een studiereis. Hij wilde de praktijk van het Russische strafrecht bestuderen en bezoeken brengen aan een aantal gevangenis. Zijn belangstelling voor het Russische gevangeniswezen was gewekt door de in Engeland verblijvende Russische emigrant Peter Kropotkin, een belangrijk theoreticus van het anarchisme, schrijver van *La terreur en Russie*. In april 1912 bracht De Haan samen met zijn vriend dr. Frederik van Eeden, tijdens hun verblijf in Engeland, een bezoek aan Kropotkin in Brighton en waren daar een dag lang zijn gasten. De Haan voelde zich niet bepaald verwant met de ideeën van de Russische balling, maar werd wel geraakt door de jongste ontwikkelingen in het tsarenrijk. De daar heersende terreur, waarover Kropotkin in woord en geschrift verslag deed, prikkelde het rechtsgevoel van de jonge jurist met zijn bijzondere belangstelling voor strafrecht.

Mede als gevolg van de nederlaag in de Russisch-Japanse oorlog, was de al lang heersende ontevredenheid in Rusland toegenomen. Dit leidde tot de revolutie van 1905, ingezet met een grootscheepse demonstratie voor het Winterpaleis van tsaar Nicolaas II in Sint Petersburg. De lijfwacht van de tsaar opende het vuur op de demonstranten. Deze 'bloedige zondag' werd het begin van een reeks opstanden en stakingen, die het gehele jaar voortduurden. De revolutie werd onderdrukt, maar had wel tot gevolg dat een soort parlement werd ingesteld, de doema. Links-radicalen, waaronder Lenin, hadden hierin aanvankelijk vrij

grote invloed. Bij de verkiezing van de derde doema in 1907 veranderde dit en kwamen meer reactionaire groeperingen stevig in het zadel te zitten. Velen die in die tijd verdacht werden van revolutionaire gezindheid, werden gearresteerd en kwamen – met of zonder proces – in de gevangenis terecht of werden naar Siberië verbannen. Rusland kende dan ook een groot aantal politieke en zogenoemde administratieve gevangenen. De revolutie van 1917 zou de situatie grondig veranderen. Maar zover was het nog niet toen De Haan in Rusland was.

In 1912 was Jacob Israël de Haan geen onbekende in Nederland. Als Jacob de Haan – de tweede naam Israël zou hij later zelf toevoegen – werd hij op 31 december 1881 in het Drentse Smilde geboren als zoon van een joodse godsdienstonderwijzer en gazan. In hetzelfde jaar als zijn zusje Lea die op nieuwjaarsdag 1881 geboren was en als schrijfster bekend zou worden onder de naam Carry van Bruggen. Het feit dat beiden in 1881 werden geboren, heeft lange tijd de vergissing in de hand gewerkt dat zij tweelingen zouden zijn. In 1882 verhuisde het gezin De Haan naar het Friese Gorredijk en in 1885 naar Zaanadam. Toen Jacob veertien jaar was, ging hij naar Haarlem om aan de daar gevestigde, zeer goed bekend staande Rijkskweekschool voor onderwijzer te studeren. In die tijd raakte hij steeds meer los uit zijn orthodox joodse milieu en ontstonden zijn eerste contacten met het socialisme. Als jong onderwijzer kwam hij in Amsterdam terecht, waar hij een betrekking kreeg aan een openbare school in De Pijp. Hij was inmiddels lid van de S.D.A.P. geworden, werd letterkundig medewerker aan *Het Zondagsblad* van *Het Volk* en werkte ook mee aan de kinderrubriek. In die tijd verschenen ook zijn eerste gedichten in periodieken zoals *Nederland* en *De Gids*. In 1904 verscheen zijn eerste roman *Pijpelijntjes*, die door zijn inhoud een rel veroorzaakte. *Pijpelijntjes* gaf het verhaal van een homo-erotische verhouding van twee in De Pijp wonende jonge mannen. Het kostte De Haan onder meer zijn plaats bij *Het Volk*. *Pathologieën*, de tweede roman van De Haan, die in 1908 verscheen, had opnieuw de homo-erotiek tot onderwerp. De Haan was inmiddels rechten gaan studeren

aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam en was in 1907 getrouwd met de vele jaren oudere Amsterdamse gemeente-arts Johanna van Maarseveen. In 1909 deed De Haan zijn doctoraal examen en vestigde zich daarna als repetitor. Na zijn Rusland-reizen, in 1916, promoveerde hij op een proefschrift over rechtskundige significans en werd in datzelfde jaar als privaatsdocent toegelaten aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam, waar hij op 31 oktober zijn eerste openbare les gaf over *Wezen en taak der rechtskundige significans*. De rest van zijn levensverhaal is inmiddels overbekend. De Haan maakte naam als dichter en vestigde zich in 1919 in het toenmalige Palestina. Op 30 juni 1924 werd hij in Jeruzalem vermoord. Een politieke moord, uitgevoerd door zionisten, die De Haans nogal ostentatief uitgedragen anti-zionisme als verraad zagen.

Toen De Haan in juli 1912 voor de eerste maal naar Rusland vertrok, werd hij vergezeld door zijn echtgenote. Hij had zich van tevoren trachten te voorzien van de nodige introducties. Hij riep onder meer de hulp in van Jan Feith en Frederik van Eeden. Feith zorgde voor een aanbeveling bij de chef van de politie in Warschau en Van Eeden voor een introductie bij dr. Dillon in Sint Petersburg. De pas voor De Haan, die op 28 juni 1912 in Amsterdam werd geregistreerd, was een indrukwekkend document, waarin de minister van Buitenlandse Zaken uit naam van Hare Majesteit de Koningin verzoekt: 'Tous les Amiraux, Généraux, Gouverneurs, Commandants, Magistrats et autre Officiers, tant Civils que Militaires, quels qu'ils puissent être des Princes et Etats, Amis et Alliés de Sa Majesté non seulement de laisser passer Monsieur Jakob Israël de Haan, juriste, né à Smilde et domicilié à Amsterdam avec ses Hardes et Bagages, allant en Russie sans lui donner ni souffrir qu'il lui soit porté aucun trouble ou empêchement quelconque, mais aussi lui donner, ou faire donner au besoin, tout aide et secours, ce qu'il sera prêt à reconnaître.' Verder leest men eruit dat de houder van de pas dertig jaar oud is, blauwe ogen heeft, 1.67 meter lang is en als speciaal kenmerk een pince-nez draagt.

Voor zijn bezoek aan de gevangenen kreeg De Haan alle

medewerking van de Russische autoriteiten. Hij mocht bijvoorbeeld alleen met gevangenen spreken, maar mocht hen geen geschriften overhandigen of van hen meenemen. Hij had dan ook verklaard geen lid te zijn van een anarchistische of socialis-tische groepering, al zei hij later dat de toestand in Rusland hem ertoe bracht voortaan op een socialist te stemmen. De Haan sprak vrijwel geen Russisch, maar kreeg een tolk toegevoegd al kon hij met vele politieke gevangenen meestal wel in het Frans, Engels of Duits van gedachten wisselen. Regelrechte tegenwer-king bij zijn bezoeken aan de gevangenis heeft De Haan niet ondervonden, al werd men wel steeds meer argwanend en werd getracht hem een positieve indruk van het gevangeniswezen te geven. Hoewel De Haan van plan was zich als rechtsgeleerde zo objectief mogelijk op te stellen, moest hij al spoedig toegeven dat het waar was wat Kropotkin had geschreven. In een brief aan Van Eeden vanuit Sint Petersburg, gedateerd 24 juli/6 augustus, schreef hij: 'Ik zie alles waarover Kropotkin schrijft. Het is fnuikend.'

Van de ruim 700 gevangenis in Rusland bezocht De Haan er zeven. In totaal werden in die tijd 125 000 gevangenen gere-gistreerd, waarvan het aantal politieke door De Haan op ruim 30 000 werd geschat naast 60 000 administratief gevangenen en verbannen. Wat hem bij zijn bezoeken aan de diverse gevan-genissen het meest trof, was de rechteloosheid en de slechte, mensonterende toestanden. Het waren vooral de politieke ge-vangenen van wie hij het lot zich steeds meer ging aantrekken. Met een aantal van hen kreeg hij een wat intensiever contact, zoals met Joseph Minor, een socialist, die kort voor zijn gevan-genneming in Amsterdam een congres van socialisten had be-zocht. Grote genegenheid vatte De Haan op voor de gymnasiast Georges (De Haan spelt ook George) Dmitrenko, die in de Cen-trale gevangenis te Moskou als administratief gevangene werd vastgehouden. De Haans homofiele geaardheid zal hierbij wel-licht een rol hebben gespeeld. In ieder geval was het deze jongen voor wie De Haan zich terug in Nederland in het bijzonder zou inzetten. Hij wijdde aan hem een aantal gedichten, die ook in

zijn bundel *Liederen* (1919) werden opgenomen.

O, knaap, in 't stijgen van uw vlucht gevangen
Als vogel en gekooïd in nauw verblijf,
Hoe langt naar vrijheid uw machtloos verlangen,
Hoe kwelt angst voor wat u wacht ziel en lijf.

Mijn lied stikt in mijn hart als 'k aan u denk:
Muren des daags en 's nachts voor bed een plank,
Neergeslagen de vlucht van uwe jeugd.

Vanuit Amsterdam trachtte De Haan contact met Georges te houden en stelde zich ook in verbinding met Victor Dmitrenko, een oudere broer van Georges, die in 1908 administratief naar Siberië was verbannen, verdacht van lidmaatschap van een geheime revolutionaire beweging. Hij had echter weten te ontvluchten en was ontkomen naar België, waar hij in die tijd in Luik technologie studeerde. Op 8 december 1912 ontving De Haan bericht van Victor, dat 'de politieke gevangene Georges Dmitrenko verbannen is naar het land der Yakoeten.'

De Haan wilde hulp bieden en deed opnieuw een beroep op Frederik van Eeden om te bemiddelen bij dr. Dillon. Zijn leermeester en latere promotor prof. mr. G. A. van Hamel had hem reeds een brief gegeven voor de Russische minister van Justitie. Nog voor kerstmis reisde De Haan naar Londen voor een gesprek met dr. Dillon, waarover hij Van Eeden vanuit Parijs per brief informeerde: 'Beste Van Eeden, zoals Carry (van Bruggen) je al verteld zal hebben heeft mijn bezoek bij Dillon weinig of niets gegeven. Toch is het nu het goede moment. De Russische regering aarzelt. De verkiezingen voor de doema zijn niet geworden wat zij hadden gehoopt. Oorlog voeren met Oostenrijk durven en kunnen ze niet, omdat ze de spoorwegarbeiders absoluut niet kunnen vertrouwen en de andere arbeiders evenmin. Er dreigt zelfs een ministeriële crisis. Ik heb nog geen couranten gekregen maar heb hierover goede informatie. De Russen hier zeggen: het is nu het goede psychologische moment, wij moeten nu ingrijpen. Ik doe mijn *uiterste best*, maar mijn kracht en vooral

mijn invloed is niet onbeperkt. Wat ik je nu namens de Russen hier vraag is dit: in de *Frankfurter Zeitung* of in een ander groot Duits blad naar aanleiding van mijn artikelen een feuilleton te schrijven over de onhoudbare toestand in de Russische gevangnissen. De Russen raden aan vooral kalm en objectief te schrijven. Niet een beroep doen op *politieke* gevoelens, maar op gevoelens van *menselijkheid*. Laat vooral niet merken, dat ik er zelf achter zit. Ik heb nog niet geheel met de Russische regering gebroken. Morgen moet ik naar een neef en nicht van de tsaar gaan. Ik heb introducties voor hen en een geklede jas. Zij ontvangen mij. Maar of het veel geven zal? De Russen vertrouwen op je steun en op je invloed. Heb je geen relaties bij de grote bladen in Parijs? Dillon wil niets publiceren in de *Daily Telegraph*. Zaterdagavond laat ben ik weer thuis.'

In deze brief verwijst De Haan naar door hem geschreven artikelen. Die waren verschenen en zouden nog verschijnen in Albert Verweys tijdschrift *De Beweging* en ook in het *Weekblad voor het recht*. Van Eeden beschikte over veel internationale contacten, ook op politiek niveau, en publiceerde regelmatig in buitenlandse kranten.

Op 15 februari 1913 vertrok Jacob Israël de Haan voor de tweede maal naar Rusland. Hij beschikte opnieuw over de nodige aanbevelingen, maar had weinig hoop iets te kunnen bereiken. Het was hem bekend dat de geheime politie zijn doen en laten ter dege in het oog zou houden. In zijn korte aantekeningen over deze reis lezen wij: '...ik wist dadelijk, dat er veel verloren was. Mijn inlichtingen waren doorslaand slecht. Verschillende personen, waarvan de politie wist dat ik hen kende, stonden onder politietoezicht. Dat ik zelf ten nauwste bewaakt zou worden, leed volgens mijn zegsman geen twijfel. Men vraagt zich af: "Waarom dit alles?" Intussen werd mijn verblijf in de schone stad Sint Petersburg verbitterd en was mijn vertrouwen op welslagen gering. Om niemand te compromitteren vernietigde ik mijn dagboek en adressenboekje.'

Toen bleek dat hij nergens voet aan de grond kreeg, reisde De Haan naar Nederland terug. 'Tenslotte had een verder verblijf

in Petersburg geen nut', lezen wij in zijn aantekeningen. 'Van alle kanten werd ik gewaarschuwd en bedreigd. Zó vertrok ik, met een vertrek dat veel van een vlucht had. Er bleef geen tijd om de pas bij de politie te laten tekenen. Een telegram, dat ik de grens passeren kon, zou naar Wirballen worden gezonden. Dan de nachtelijke aftocht over de eindeloze witte vlakten, onder het licht van een maan zo schitterend als een zon. De hoop later beter te slagen, heeft mij staande gehouden.'

Aan het slot van zijn reisverslagen deed De Haan in bijna multatuliaanse toonzetting een hartstochtelijk beroep op het rechtsgevoel van het Franse en het Engelse volk om niet te zwijgen en lijdelijk te blijven toezien. Hij was dat ook zelf niet van plan en voerde actie als een Amnesty International avant la lettre. Hij richtte een comité op en ging handtekeningen verzamelen. Toen Andrew Carnegie in augustus 1913 naar Den Haag kwam om de opening van het door hem bekostigde Vredespaleis bij te wonen, ging Van Eeden naar de receptie bij de Amerikaanse gezant. Op 29 augustus noteerde hij hierover in zijn dagboek: 'Warm. Eergisteren ging ik naar Den Haag om bij de receptie van Carnegie te zijn bij de Amerikaanse gezant. Ik deed het om Jaap de Haan te plezieren, die wou dat ik over Rusland met Carnegie sprak. Ik at bij Borel. Op de receptie was het vol en lawaaierig zoals altijd bij zulke gelegenheden en men richt niet veel uit en heeft ook niet veel genoeg. Carnegie sprak ik, maar ik richtte niets uit, omdat ik mij schaamde en mij niet op mijn plaats voelde. Ik voelde mij zeker niet de armste van de twee, en hij begreep daar natuurlijk niets van en was schuw en hield me van zich af. Van Rusland wist hij niets en wilde hij liever niets weten. Hij deed mij denken aan een Barnum-fenomeen, een kleine mens-aap, om onder glas te laten zien, het miljoenenventje, dat in idealen wil gaan doen.'

In november brachten De Haan en Van Eeden samen een bezoek aan Jhr. John Loudon, die in september minister van Buitenlandse Zaken was geworden, om bij hem de zaak van de Russische gevangenen te bepleiten. Ook dit gesprek bleef zonder resultaat. In december reisde De Haan opnieuw naar Rusland.

Over deze reis kon ik niets achterhalen. Dat hij er geweest is, blijkt uit een in de bundel *Liederen* opgenomen gedicht met de ondertekening 'St. Petersburg, 13-26 dec. 1913'.

In januari 1914 ging de s.d.a.p. zich meer met de zaak bemoeien, maar men wilde De Haan in het initiatiefcomité – waarin hij met Frederik van Eeden en Henriëtte Roland Holst zitting had – vervangen zien door het Amsterdamse gemeenteraadslid, de latere wethouder F. M. Wibaut. Waarschijnlijk oud zeer omdat De Haan zich als gevolg van de *Pijpelijntjes*-affaire scherp tegen de partij had gekeerd. 'Nauwelijks komt de s.d.a.p. erbij of het gegooi in de glazen begint', klaagde De Haan in een brief aan Van Eeden. 'De bedoeling van Henriëtte R. H. schijnt te zijn, dat ik uit het comité zou gaan. Wibaut wil dat! Ze schijnt daar zaterdagavond reeds iets over te hebben gezegd, maar toen is het niet tot mij doorgedrongen. Maar ik kan mij daar niet bij neerleggen. Eerstens om de zaak niet. Tweedens niet omdat dit een klap in mijn gezicht zou zijn ten aanschouwe van het ganse land. Ik heb H.R.H. geschreven. Ik zou je willen vragen haar ook te schrijven, als je niet wilt, dat ik op een dergelijke wijze word behandeld.'

De zaak bleef voortsudderen tot kort daarop het uitbreken van de eerste wereldoorlog de internationale contacten lam legde. Er bleef niets over dan de strijd maar op te geven, nu grotere problemen van onrecht en menselijk leed de aandacht gingen vragen. In het levensverhaal van Jacob Israël de Haan is zijn inzet voor het lot van de Russische politieke gevangenen, zijn beroep doen op het rechtsgevoel, een hem typerend intermezzo geweest. Opkomen tegen onrecht lag hem na aan het hart, ook al deed hij dat niet altijd even tactisch.

De verslagen, die De Haan over zijn Rusland-reizen publiceerde, werden enigszins bekort en voorzien van een inleiding en aanvullingen in 1913 gebundeld uitgegeven onder de titel *In Russische gevangnissen*. Het boekje verscheen bij de 'Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur' te Amsterdam, in de onder leiding van directeur L. Simons staande serie 'Hand-

boekjes Elck 't beste', waarvoor A. C. Berlage de titelpagina had ontworpen. Tot nu toe werd het boekje nooit herdrukt. Deze nieuwe editie geeft een integrale herdruk van de uitgave van 1913, waarbij de tekst terwille van de leesbaarheid is herspeld.

WIM J. SIMONS

I Inleiding

In de maanden juli en augustus heb ik een reis van drie weken door Rusland gedaan, die meer dan ik oorspronkelijk had gedacht een studiereis is geworden met betrekking tot het Russische strafrecht en penitentiair recht zowel voor volwassenen als voor jeugdige personen. De belangstelling in het lot van de Russische gevangenen, vooral van de politieke gevangenen, is zeer groot. De voorstelling, die men zich in de vreemde van Rusland maakt, is niet altijd geheel juist. Vandaar, dat het mij wenselijk voorkwam iets van mijn reis-ervaringen te publiceren. Wellicht ook heb ik door mijn introducties, door mijn genegenheid voor de gevangenen en door mijn besliste wil om de waarheid te weten iets meer gezien dan men gewoonlijk ziet. En misschien zal de publikatie van sommige onhoudbare en ontierende toestanden enige verbetering brengen in het lot van duizenden, die nameloos lijden om hun politieke mening.

In mijn nadeel had ik, dat ik slechts weinige woorden Russisch spreek en versta. Daartegenover staat, dat de regering mij overal een tolk heeft toegevoegd. Bovendien: de politieke gevangenen, wier lot mij boven veel aan het hart gaat, verstaan bijna allen een van de vreemde talen, die ik goed spreken kan: Frans, Engels, Duits. En verder: ik heb nabije aanverwanten onder de Russen en vele goede bekenden, waardoor mijn inlichtingen beter zijn dan van een reiziger, die geheel vreemd komt in het land. Echter: de inlichtingen, die ik van regeringsambtenaren kreeg, kan ik tot mijn leedwezen niet vertrouwen. Slechte toestanden en verhoudingen werden zo lang mogelijk geloofchend en verborgen gehouden. Het goede, *en dat is waarlijk niet weinig*, werd op een kinderlijke wijze overdreven. Deze ambtenaren meenden hun regering een dienst te bewijzen, maar zij hebben

bereikt, dat ik hen volstrekt niet kon geloven en vertrouwen. Vandaar, dat ik herhaaldelijk dezelfde vragen in verschillende steden heb moeten doen. Met de politieke gevangenen heb ik die moeite niet gehad. Verbitterd tegen de regering, ziek van ellende, begerig om het buitenland tegen de tegenwoordige regering in te nemen, zullen óók zij wel eens overdrijven. Maar het is mij nooit gebeurd, dat de verklaring van één die van een ander tegensprak. Integendeel: hun verklaringen waren in de verschillende gevangnissen gelijk op een wijze, die vertrouwen wekt.

Ik ben door de Russische regering met de meeste welwillendheid geholpen. En door de politieke gevangenen, behoudens enkele uitzondering, nooit gewantrouwd. Het was zeker vreemd voor hen, iemand die met hoge regeringsambtenaren in de gevangenis kwam, zó belangstellend te zien in hun ellendig lot. Ik heb het sommige gevangenen gevraagd: 'Wantrouwt u mij niet? Denk toch aan Azef.' En het antwoord: 'Laat Azef een vreselijke vergissing zijn geweest, in 't algemeen is iemand, die zó spreekt en doet wel betrouwbaar... al blijft het vreemd, dat de Russische regering u maar zo vrij in de gevangenis toelaat.'

En inderdaad: de vrijheid, die men mij in de Russische gevangnissen heeft toegestaan is ongelooflijk groot geweest. In de meeste landen mag men geen woord tegen de gevangenen spreken, en zeker niet alleen met hen zijn. In Rusland heb ik meermalen gedurende lange tijd met politieke gevangenen alleen in hun cel gesproken, waarbij ik slechts had te beloven, hun geen geschriften te geven, noch stilweg geschriften van hen mee te nemen. In enkele gevallen heb ik een onderhoud met een politieke gevangene alleen moeten afdwingen. Eerst moest de tolk erbij zijn. Later moest ik beloven te vertellen wat de gevangene mij had meegedeeld. In zulke gevallen zei ik beleefd en bedaard: 'Wat u mij niet moogt toestaan, dat moet u mij niet toestaan, maar wat u mij weigert zal ik publiceren en de gevangene zal ik vooraf vertellen onder welke omstandigheden hij met mij spreekt.'

Ik heb ronduit gezegd, dat ik in Holland niet tot de socialisten of de anarchisten behoor, maar dat de tegenwoordige Russische

regering mij in Rusland wel daartoe drijven zou. Mijn genegenheid voor de politieke gevangenen was geen geheim. Ik heb hun boeken gegeven, vruchten en geld op hun gevangenisboekje laten schrijven. Ik zeg dit niet om te laten zien, hoe goed en gul ik ben geweest. Want men moet wel geheel en al van menselijk gevoel ontbloot zijn om niet zijn laatste bezitting te geven aan de politieke gevangenen, die hun straf veel zwaarder gevoelen dan de gewone gevangenen. Ik heb politieke gevangenen gesproken van zeventien, achttien jaar met vonnissen van twintig en vijftientwintig jaar dwangarbeid. Ik wilde iets liefs doen voor alle gevangenen. Maar ik zag er duizenden. Hoe kon ik? En een keus moerende doen, koos ik, behoudens een uitzondering te Riga, de politieken. En hoe weinig deed ik dan nog, vergeleken bij de mateloze ellende, die door duizenden en duizenden politieke gevangenen geleden wordt. Over hun hartbrekend lot zal ik aan het einde van dit artikel uitvoerig schrijven. Ik ben dankbaar, dat de Russische autoriteiten mij niets hebben geweigerd, wat ik voor een politieke gevangene wilde doen. Een handdruk: niemand drukt hen ooit de hand, een boek, wat vruchten: het is voor hen zulk een grote vreugd. En hoevelen hebben mij niet adressen opgegeven van vrienden met wie zij niet corresponderen mogen, maar die gaarne iets zouden horen van hen. Dan heb ik geschreven.

De Russische regering heeft mij te St. Petersburg twee officiële geschriften gegeven met verzoek daarvan in mijn publikatie melding te willen maken. Het zijn *Notice sur le développement de l'organisation des prisons et du système pénitentiaire en Russie de 1905-1910*, aangeboden door de heer E. de Khrouleff, chef van de Hoofdadministratie der Russische gevangenissen aan het internationale penitentiaire congres te Washington in 1910. Door mij te citeren als *Notice*. Ten tweede *A propos des bruits sur les prétendues oppressions des détenus dans les prisons russes. Démenti officiel*. Door mij te citeren als *Démenti*. Het *Démenti* is voor een gedeelte een uittreksel uit de *Notice*, maar bevat bovendien een verdediging tegen de beschuldigingen van Karl Kautzky en Pierre Kropotkin ten aanzien van de mishandelingen van politieke ge-

vangenen. Daarover uitvoerig later. Ik zal en Notice en Démenti uitvoerig vermelden, juist omdat ik zulke zware beschuldigingen tegen de Russische regering moet uitspreken en ook de Russische regering heeft recht volledig in haar verdediging te worden gehoord. Maar zeer betrouwbaar lijken mij die officiële geschriften niet. De schanddaden, die Peter Kropotkin vermeldt in *La terreur en Russie* staan helaas veel dichterbij de waarheid. Natuurlijk, dat een man als Kropotkin niet in Rusland leven mag. Daarom heeft hij zijn berichten uit de tweede of derde hand en zijn kleine vergissingen niet buitengesloten. Maar zijn goede trouw is boven de minste twijfel verheven. Doch de Russische regering vergist zich opzettelijk. Ik wil één voorbeeld geven van de waarde van een officieel démenti in Rusland voor de waarheid waarvan ik durf instaan: Tijdens de Russisch-Japanse oorlog was het aantal gevallen van dysenterie door verwaarlozing van hygiënische voorschriften bijzonder groot. Toen de Russische dagbladen daarover begonnen te schrijven, ging er een geheim telegram uit St. Petersburg naar het oorlogsterrein, waarin de chefs van de militaire hospitalen op straffe van ontslag verboden werd gevallen van dysenterie te vermelden. Op het oorlogsterrein waren ook hospitalen van verenigingen en particulieren. Zij gaven hun aantal dysenterie-gevallen naar waarheid op en kregen daardoor de naam slechter te zijn dan de regeringshospitalen. Wie deze en vele dergelijke dingen weet en wie een aantal Russische gevangenen heeft bezocht, welke waarde kan hij hechten aan *les données officielles, scrupuleusement contrôlées* (Démenti blz. 13) volgens welke in het gouvernement Irkoetsk onder 3500 gevangenen geen enkele longlijder was. Of dat op 1 januari 1910 in de gevangenis te Schlüsselburg zich vier, zegge vier, zieken in het hospitaal bevonden, waarvan niemand met scorbut, tuberculose of zenuwziekte?

Het is goed, dat de waarheid gezegd wordt, niet eenmaal, maar talloze malen. Misschien wordt het geweten van het Engelse volk en van het Franse volk wakker, en zullen deze volken van hun regeringen eisen, dat de Russische regering geplatst wordt voor deze keus: òf verbreking van alle staatkundige be-

trekkingen, òf geleidelijke liberale ontwikkeling van de binnenlandse toestanden. Misschien ook zal het Franse volk ten laatste weigeren met zijn geld een gouvernement te steunen, dat niet staande kan blijven zonder schandelijk bedrijf. Maar de vrees voor Duitsland heerst. Engeland en Frankrijk hebben de macht van Rusland nodig en zij vrezen, dat een revolutie het land financieel en militair verzwakken zou.

Toch moet de waarheid worden gezegd. Namen heb ik bijna geheel verzwegen. Zij zouden onheil kunnen brengen. Maar verder zeg ik de waarheid geheel en al. En niets dan de waarheid. Zo waarlijk helpe mij God Almachtig.

Men kan het Russische gevangenisrecht niet verstaan zonder de algemene politieke toestand te begrijpen. De algemene toestand is deze: de keizer is wellicht niet slecht en pathologisch wreed, maar zeker is hij zwak en angstig van aard. Zijn omgeving heeft hem geheel en al overtuigd, dat het intellectuele deel van het volk zijn afzetting wil, zijn dood en een republiek. Juist als Kropotkin in zijn memoires verhaalt, wat men met Alexander II heeft gedaan. De keizer wordt bewaakt door de ochrana (= bescherming), de geheime politie, die overal spionnen heeft en agents provocateurs. Deze organiseren de meest drieste aanslagen om de keizer in angst te houden en te overtuigen van de besliste noodzakelijkheid van de geheime politie. De chef van de geheime politie beheerst Rusland. De omgeving van de keizer exploiteert het gehele land te eigen bate. De regering is na een korte tijd van vrijzinnigheid onder invloed van graaf Witte, absoluut reactionair, en wordt van dag tot dag erger. Onder de regeringsambtenaren vindt men een betrekkelijk klein aantal eerlijke, overtuigde aanhangers van de absolute monarchie, die het volk nog niet rijp achten voor een andere regeringsvorm. Maar de grote meerderheid van de ambtenaren beschouwt hun betrekking eenvoudig als een middel om zich zelf, hun familie en verwanten zo spoedig mogelijk te verrijken. Omkoperij en afpersing, zelfs ten koste van gevangenen, zijn algemeen. Ik kom daar later op terug. Voorlopig slechts dit: de Russische treinen heb-

ben grotendeels nog kaarsverlichting. Er wordt voor iedere trein dagelijks een bepaald aantal kaarsen gegeven. De hoofdconducteurs steken de kaarsen laat op en doven ze vroeg uit. De overgebleven einden worden aan opkopers verkocht. Welnu: in de Russisch-Japanse oorlog dreven de treinchefs, dat zijn militaire artsen van hoge rang, openlijk groothandel in stukken kaars. Af en toe wordt er wel eens een hoge ambtenaar gestraft. In de gevangenis te St. Petersburg bevindt zich een generaal, gestraft wegens verduistering. Maar hoeveel generaals bevinden zich buiten de gevangenis te St. Petersburg ongestraft wegens verduistering. Ook lagere ambtenaren heb ik in de gevangenis gezien wegens verduistering: de directeur van een landbouwschool, ambtenaren van de spoorwegen. Soms is dit een ijdele vertoning: er moet een slachtoffer zijn, de lagere laat zich straffen, en wordt beloond met een voldoende smartegeld uit de geheime fondsen. Soms wordt de veroordeelde door de keizer benadigd, wanneer hij keizersgezind is geweest of de Bond van Russische Mannen voor hem opkomt. Dit is het geval geweest met generaal Reinbot, wiens schanddaden ontelbaar en onbeschrijfelijk waren en over wie ik nog niet één Rus heb horen spreken zonder afschuw en woede. Het is te begrijpen, dat onder deze omstandigheden de regeringsambtenaren niet zeer gezien zijn. Wie tegenwoordig in regeringsdienst gaat breekt met het intellectuele deel van het volk. Ik heb aan verwanten, vrienden en bekenden meermalen gevraagd of zij de regeringsambtenaren met wie ik dagelijks omging ook persoonlijk kenden, en het antwoord was dikwijls in deze geest: 'Met mensen, die onder de tegenwoordige regering kunnen dienen, gaan wij niet om, en zeker niet met ambtenaren van het politie- en gevangeniswezen.'

Tegenover de regering staan de revolutionairen, marxisten en krototkinisten. Hun aantal is vooral in de grote steden niet gering. Maar zij zijn niet machtig georganiseerd. De regering beschikt over de verkeersmiddelen, post en telegraaf. De revolutionairen staan telkens bij kleine groepen op, maar de regering kan hen nog neerslaan. In Russische families van goed gehalte kan men geheel vertrouwelijk spreken. Daarvan maakt men zich

in het buitenland een te zwarte voorstelling. Ik heb dikwijls gevraagd naar de oorzaken van de mislukking van de revolutie van 1905. Als de voornaamste gaf men mij op: de verdeeldheid, die er onder de revolutionairen ontstond doordat de regering gunstige beloften deed en de rijksdoema bijeenriep. Een gedeelte was daarmee tevreden. Teleurstelling over het feit, dat de doema zo weinig bereikte. Men beschuldigde de leiders van te veel te praten en te weinig te werken. Vooral de konstitutioneel-democraten, algemeen bekend onder de naam van Kadetten hebben veel van hun grote aanhang verloren. Bovendien: de vloot was wel revolutionair, maar het leger niet. En de geheime politie, de best-ingerichte afdeling der administratie, goed bezoldigd, bleef getrouw, wel wetend, dat het einde van dit systeem ook het einde van de geheime politie is. Maar de grote factor zijn de kleine Russische boeren. Zij hebben twee goden: God en de tsaar. Alle beschuldigingen tegen de regering zijn voor hen volkomen laster. De adel is reactionair. De middelmatige landeigenaren daarentegen zijn revolutionair. Talrijke landeigenaren heb ik in de gevangenissen als politieke gevangenen gezien, gestraft wegens opruiing van hun pachters. De propaganda van de revolutionairen richt zich nu op de massa van de pachtboeren. Het gaat langzaam, ook door de tegenwerking van de geestelijkheid. Zolang de grote massa van de boeren niet tot inzicht komt, kan de revolutie niet slagen. Het intellect en het proletariaat in de grote steden kan de regering baas blijven. Zij worden stelselmatig uitgemoord, hetzij door langdurige katorgastrafpen (dwangarbeid), die van rechtswege gevolgd wordt door verbanning naar Siberië, hetzij eenvoudig door verbanning. Wat verbanning naar Siberië beduidt kan men lezen in het boek van Kropotkin *La terreur en Russie*, blz. 58. Kropotkin kent Siberië: hij is er jarenlang officier geweest. Ik heb veel Groezische gevangenen gesproken, die deelgenomen hadden aan de revolutie in de landen van de Kaspische en Zwarte Zee. Een groot aantal Groezinners is ellendig gestorven. Talrijken zijn zwaar ziek: tuberculose en scorbut. Wanneer zij hun katorgatijd doorkomen worden zij naar Siberië verbannen. Dat heet vrijheid met aan-

wijzing van een bepaalde woonplaats. Maar niemand zorgt voor hen. Werk is er niet. Zij zijn meestal gewezen studenten of zelfs gymnasiasten. Wanneer zij niet spoedig sterven, plegen zij zelfmoord. De Russische regering zelf weet zeer goed, dat verbanning naar Siberië voor deze Kaukasiërs de dood is. Zij zegt zelf (Notice blz. 11): 'Le climat rigoureux de la Sibérie qui déprime la santé en portant atteinte à la capacité de travail de ceux qui avant leur condamnation, habitaient des climats plus doux...'

Ik heb het met mijn eigen ogen gezien: de intellectuele revolutionaire stadsbevolking wordt stil-aan stelselmatig uitgemoord. Men mishandelt de politieke gevangenen voortdurend. Maar dat is eigenlijk niet nodig. De katgora en de verbanning werken met dezelfde zekerheid als een guillotine. Alleen langzamer. Wanneer een tiende deel van hetgeen in de Russische gevangenissen en in Siberië geleden wordt, gebeurde in Peru, in de Kongo, in de Portugese koloniën, dan zouden de Engelse en de Franse bladen niet zwijgen en lijden. Maar Duitsland schijnt de Fransen iets kostbaarders te hebben ontnomen dan de Elzas en Lotharingen: hun ridderlijkheid en hun rechtsgevoel. Mijn heltocht door de Russische gevangenissen viel in dezelfde tijd als de tocht van de heer Poincaré naar St. Petersburg en Moskou.

Men kan in Rusland niet anders dan revolutionair zijn. De regering wil niet anders. Het zal duren tot de boeren begrijpen, dat zij bedrogen zijn. Dan zal de wrede bende stuiven als zand. Nu nog zijn vergaderingen van de Kadetten niet toegestaan. Een vergadering van socialisten of anarchisten, anders dan in het geheim is ondenkbaar. Een gewone, matige partij als de Oktobristen wordt gehinderd.

Het lijkt in Rusland rustiger dan het is. Het aantal grote branden is zeer groot, iedereen weet, dat zij aangestoken worden. Op de vloot heerst voortdurend onrust. Ik was in een gevangenis te St. Petersburg op de dag van de uitspraak in een proces tegen meer dan zestig matrozen ter zake van muiterij op de vloot te Kroonstad. De vonnissen waren schijnbaar niet hard. Voor sommigen alleen verbanning naar Siberië, de streek van de middelloop van Jenisseï. Voor anderen, aanleggers,

enige jaren dwangarbeid, die van rechtswege door verbanning gevolgd wordt. Met een van deze matrozen heb ik gesproken. Hij had vroeger op de koopvaardijvloot gevaren als koksjongen en voldoende Engels geleerd. Mijn geleider verstond geen Engels, verveelde zich en ging heen. De matroos was jong, nog niet midden in de twintig. Daar zijn vonnis nog niet in kracht van gewijsde was gegaan, droeg hij uniform. Ik heb niet één politieke gevangene gezien, die minderwaardig was. Deze matroos was buitengewoon. Ik wilde hem gaarne iets geven. Maar hij wilde niets hebben, daar hij van mening was, dat ik hetgeen ik missen kon, moest geven aan gevangenen ouder en zwakker dan hij. Ik vrees, dat hij een te lichte voorstelling had van katorga en dwangarbeid daarna. Eer tien coupons betaald zijn van de nieuwe Russische geldlening is deze jonge, krachtige man vervallen of dood. Hij was nu nog vol moed: 'Ook in Siberië kan men revolutie maken. En de vloot blijft in oproer. Hier en in de Zwarte Zee.' Inderdaad: toen ik in Riga kwam, veertien dagen later was Kroonstad in staat van beleg verklaard en het scheepsvolk op de Zwarte Zee-vloot aan het muiten. De jonge matroos sprak heel sterk en trots: 'Wij zijn in een soort oorlog met het gouvernement, zó moet u het opvatten. Ditmaal hebben wij de slag verloren. Maar de grote overwinning is voor ons. Ik ga niet als een dief naar Siberië... maar als een krijgsgevangene, en ook in Siberië kan iemand revolutie maken.' Er zijn geen woorden voor het gevoel, dat zich van mij meester maakte.* Mijn geleider kwam mij roepen. Wij namen afscheid: hand in hand, oog in oog. Hij zei: 'Voor mij zelf behoeft u niets te doen, maar u moet iets doen voor ons allen... u moet zeggen in uw land, dat de

* Ik had juist tot zover geschreven toen ik een brief kreeg, die een politieke mij in het geheim uit de gevangenis toezond. Voor zover ik dit zonder gevaar voor de schrijver doen kan zal ik die brief verder in dit artikel opnemen. Thans slechts dit. Deze gevangene schrijft mij, dat de hoge ambtenaar, die mij in de gevangenis vergezelde, tegen hem heeft gezegd: 'Wij staan u wel toe met deze heer te spreken, maar u zult zelf wel begrijpen, als hij de publieke opinie in Europa tegen ons opzet, dat

Russische regering de grootste moordenaar is van de gehele wereld... dat zij schooljongens hebben neergeschoten en mishandeld... en dat zij het weer zullen doen, wanneer er geen ander bewind komt.' Hij herhaalde: 'De Russische regering is de grootste moordenaar van de wereld.' Wij scheidden. Mijn geleider was enigszins achterdochtig geworden. Hij zei: 'Die man is een groot misdadiger... zij hebben revolutie willen maken op de vloot... en het jacht van de tsaar in de lucht willen laten vliegen. Ik kon niet verstaan, wat hij vertelde... maar zij liegen allemaal die politieken, om het publiek in andere landen tegen ons op te zetten.'

Er was in die tijd nog een groot proces hangend tegen vijftwintig Armeniërs. Een daarvan heb ik gesproken. Hij sprak vlot Frans. Maar mijn geleider verstond Frans en ik was nog niet zó gewend in de Russische gevangenissen, dat ik de geleider wegzond, wat ik later herhaalde malen deed. Daardoor kon ik met de Armeniër niet vrij spreken. Zijn zaak werd berecht te St. Petersburg, omdat men daar specialisten heeft in het berechten van politieke delicten. Daardoor wordt het recht bezoeken te ontvangen, waarvan de Russische regering zo hoog opgeeft (Notice blz. 14) tot een bespotting.

Na mijn bezoek bij de Armeniër kreeg ik weer de gewone tirade te horen over de braafheid van het gouvernement en de verdorvenheid van de politieken.

Men heeft trouwens voortdurend geprobeerd mij van bekende politieken af te houden met list, zonder bruusk te weigeren. Wie schuw en bescheiden in een Russische gevangenis gaat, kan even goed weg blijven. Men is in Rusland gewend, aan een

het voor u dan wel eens slecht zou kunnen aflopen.' Dezelfde ambtenaar heeft mij zijn erewoord gegeven, dat geen gevangene enige last hoe ook genaamd zou moeten lijden wegens een onderhoud met mij. Hiernaar kan men oordelen op welke wijze de Russische regering verklaringen van politieke gevangenen krijgt, dat zij niet mishandeld zijn. En tevens hoeveel bij sommige Russische ambtenaren hun erewoord waard is.

persoonlijk regime. Wet en recht bestaan niet. Naarmate men meer heersend optreedt, krijgt men meer gedaan. In de gevangnissen, die ik bezocht, waren dikwijls meer dan tweeduizend gevangenen. Daarvan kan men slechts weinigen spreken. In de celgevangnissen moet men beslist zelf de cellen aanwijzen, waarin men met de gevangenen spreken wil. Een list van de regeringsambtenaren was deze: Ze raadden mij af, bij politieken in de cel te gaan, want: 'de politieken zijn altijd onbeschoft. Zij zullen u uitschelden en dan moeten wij hen straffen... en dat wilt u toch niet.' Jawel. Maar ik zei: 'En dat waag ik er op.' Niet één politieke heeft mij onaangenaam behandeld. Zij waren verheugd, dat er iemand bij hen kwam met berichten van buiten, en die naast hen zat op hun neergeklapt bed, voor wie zij niet gesnauwd werden in de militaire houding te staan, en die hun de hand reikte bij komen en gaan.

Tussen de regering en de strijdvoerende revolutionairen staat de brede massa intellectuelen, die bezwaar hebben in bepaalde takken van gouvernementdienst te gaan en ook de revolutie niet willen steunen. Hetzij omdat zij de socialistische en anarchistische denkbeelden niet zijn toegedaan en nog niet alle hoop hebben opgegeven op een langzame liberale ontwikkeling van de regerings-instellingen. Hetzij omdat zij, mede om de wille van hun verwanten, te groot gevaar zien in het deelnemen aan een revolutionaire beweging, die toch naar hun mening geen kans van slagen heeft. Door deze mensen wordt in Rusland buitengewoon veel gewerkt en met een buitengewone liefde. De regering gaat dit tot dusver niet tegen, omdat veel energie op deze wijze een niet-gevaarlijke uitweg vindt. Vandaar, dat in Rusland in vele opzichten het particulier initiatief veel meer doet dan in andere landen. Men zoekt niet de steun van de regering. Integendeel. De verzorging van de misdadige jeugd is in Rusland voor een groot deel in handen van particuliere verenigingen en van de relatief liberale besturen van de grote steden. Het streven is de regering daarbuiten te houden. Want alles wat in handen van de tegenwoordige regering valt is redde-

loos verloren.* De kracht en de toewijding, waarmee de niet-revolutionaire Russen op neutraal terrein arbeiden, maakt dat Rusland in velerlei opzicht andere landen ver voorbij is. Als de regering er maar afblijft. Rusland is geen achterlijk land. Rusland is het land, dat het beste volk heeft en het slechtste gouvernement. Ik denk in het bijzonder aan de verzorging van minderjarige misdadigers. Een gehele dag bracht ik door in de kolonie van misdadige knapen, bij St. Petersburg, directeur Michel de Becklichov. Een gehele dag was ik samen met de heer Nicolaas Okounev, vrederechter voor de kinderkzaken te St. Petersburg. Een groot gedeelte van de dag met de voortreffelijke Paul Belsky, directeur van het Roukavichnikovsky-asiel te Moskou. Veel heb ik te danken aan een jong regeringsambtenaar Iwan Diomidov, die mij door de regering was toegevoegd voor mijn bezoek aan de kolonie van jongens bij St. Petersburg.

Wanneer ik aan deze mensen denk, beheerst mij een smart, anders, maar niet minder, dan wanneer ik de honderden en honderden politieke gevangenen weer voor me zie. Het is een van de grootste wreedheden van de wereldgeschiedenis, een voortreffelijk volk als het Russische te zien uitgezogen door een regering als het tegenwoordige gouvernement. Maar als de boeren tot besef komen, stuift de bende als zand voor de storm.

Ik zal, na deze algemene inleidende beschouwingen achtereenvolgens schrijven over de verzorging van de misdadige jeugd, over de gevangenen in het algemeen en over de politieke gevangenen en hun lot.

* Een gewezen ambtenaar, die onder deze regering niet wenst te dienen, heeft mij verzekerd, dat de regering jaarlijks miljoenen uitgeeft om vreemde ambtenaren om te kopen. Vooral de postambtenaren staan aan grote verleiding bloot.

II Zorg voor de misdadige jeugd

Gelijk ik hierboven reeds zei: de zorg voor de misdadige jeugd is voor het grootste gedeelte in handen van particulieren, die niets liever willen dan de regering eraf houden. De genegenheid, de liefde waarmee in Rusland voor de misdadige jeugd gewerkt wordt, kan ik niet beschrijven. Al zou ik de meest prijzende woorden gebruiken, dan zou ik nog beneden de verdiende lof blijven.

Voor een gedeelte steunt het particuliere initiatief wel op de wet. Zonder wettelijke grondslag zou het natuurlijk niet mogelijk zijn een bijzonder strafrecht voor jeugdige personen te doen gelden. De wet regelt ook de regeringssubsidies en andere regeringssteun. Voorts staan de landkoloniën en stadsasielen (*prioet*) onder toezicht van de gevangenisinspecteurs. Maar deze komen er zelden en hun invloed is maar gering. Naast de wettelijke regelingen hebben zich in de loop van de jaren allerlei instellingen en gewoonten ontwikkeld ten bate van de misdadige jeugd, die geen ander bestaansrecht hebben dan het feit van hun bestaan. Dat is regel in Rusland, niet uitzondering. Rusland is het land van de willekeur, zowel ten goede als ten kwade. Wat ik voor de politieke gevangenen deed is evenzeer onwettig en willekeurig als wat de gevangenisambtenaren tegen hen doen. Het is waar, dat de willekeur ten kwade de willekeur ten goede absoluut nodig maakt. Maar ook willekeur ten goede is een gevaar. Een slechte wet is beter dan een goed despoot. De verenigingen, die de belangen van de jeugd behartigen, treden tegen ouders, die hun kinderen verwaarlozen, te velde op een wijze, die de kinderen wel ten goede komt, maar volkomen naast de wet staat, of tegen de wet ingaat.

Wat men in Rusland voor misdadige kinderen doet, is in grote

lijnen te vinden in het officiële Notice blz. 58. Daar de Russische regering zich te deze aanzien voor de waarheid niet te schamen heeft, acht ik deze gegevens betrouwbaar. Mijn inlichtingen heb ik verder van de heer Iwan Diomidov, een jong jurist, mij te St. Petersburg door de regering toegevoegd, niet voor de gevangennissen, maar voor mijn bezoek aan de kolonie voor misdadige knapen. De heer Diomidov, een van de meest voortreffelijke Russen, die ik heb ontmoet, had gestudeerd aan de St. Petersburgse universiteit en aan het psycho-neurologisch instituut. Dit laatste is een voorbeeld van het voortdurende pogen van het niet-beslist revolutionaire intellect zoveel mogelijk aan de gevaarlijke handen van de regering te onttrekken. Oorspronkelijk was het psycho-neurologisch instituut bestemd voor onderwijs in de forensische psychiatrie en opleiding van directeuren van landkoloniën en stadsasielen (*prioeten*) voor veroordeelde kinderen. De grond werd gegeven door de keizer; het gebouw door de bekende psychiater Bechterev. Langzamerhand is het aantal leervakken uitgebreid en het instituut geworden tot een liberale universiteit, onafhankelijk van de regering. Een Pools geleerde, dr. J. Baudouin de Courtenay, houdt er voorlezingen over taal-filosofie: signfica en semantiek. Het is op het ogenblik voor de Russische joden een bijzonder slechte tijd. Zij worden meer dan anders onderdrukt. Hetgeen wellicht minder het geval zou wesen, wanneer de joodse bankiers ophielden Rusland te helpen aan geld, zolang Rusland de joden verdrukt. Het aantal joodse studenten aan de regeringsuniversiteiten is sinds enige tijd beperkt. Daar het psycho-neurologisch instituut niet van de regering afhangt vinden joodse studenten daar in onbeperkt aantal plaats. Maar hoelang nog? De tegenwoordige regering is een voortdurende bedreiging voor al het goede, dat het Russische volk doet. Het is nog niet zo lang geleden, dat de regering op de meest ruwe wijze is opgetreden tegen de rector-magnificus van de universiteit te Moskou. Als gevolg daarvan zijn een aantal van de beste hoogleraren heengegaan. Onder hen professor Gernet, die thans colleges geeft aan het psycho-neurologisch instituut. Professor Gernet is een van de meest bekende Russi-

sche geleerden op het gebied van de behandeling van de verwaarloosde en misdadige jeugd. Naast hem mag genoemd worden professor Posnichev, die onlangs de Hollandse tuchtscholen en opvoedingsgestichten heeft bezocht, en daarover in het Russische Tijdschrift voor Gevangeniswezen heeft geschreven.

Voor de volwassenen is de toestand thans zó. Grondslag van het Russische strafrecht is het Wetboek van 1845, omgewerkt in 1866. De zestiger jaren van de negentiende eeuw zijn in Rusland zeer veel liberaler geweest dan de tegenwoordige tijd is. Hierover: Peter Kropotkin in *Autour d'une vie*. Sinds 1881 heeft men gewerkt aan een geheel nieuw wetboek onder leiding van de sinds twee jaar overleden Dmitri Drill, wiens nagedachtenis in Rusland zeer in ere wordt gehouden. Van Foinitzky en van de hoogleraar en senator Tagánzev. Het ontwerp is wet sinds het voorjaar van 1903. De bedoeling is verbanning naar Siberië als noodzakelijk gevolg van de katorga-straf te doen verdwijnen. De eigenlijke vrijheidsstraffen zullen dan van langere duur moeten zijn. Als gevolg daarvan en als gevolg van een voorgestelde uitbreiding van het cellulaire stelsel, heeft men meer gevangenen nodig. Echter: alle gevangenen in het gehele Russische rijk zijn overvol. Men heeft zelfs particuliere gebouwen moeten huren en voor gevangenis inrichten. (Notice blz. 22). Onder die omstandigheden bleek het niet mogelijk het Wetboek van 1903 in te voeren. De mening onder de Russische juristen is, dat het nooit in zijn geheel zal worden ingevoerd. Wel ingevoerd zijn de paragrafen met strafbedreiging ten aanzien van feiten tegen de veiligheid van de staat: 99-102. Daar de meeste politieke gevangenen krachtens een van deze paragrafen veroordeeld zijn, geef ik er een overzicht van.

§ 99. *Strafbaar feit*: Aanslag op het leven, de gezondheid, de vrijheid van de keizer, de keizerin en de troonopvolger, afzetting van de keizer of vermindering van zijn macht. *Straf*: de dood.

§ 100. *Strafbaar feit*: Verandering van de heersende regeringsvorm of van de orde van troonsopvolging, of bewerken van de afscheiding van een deel van Rusland. *Straf*: de dood.

§ 101. *Strafbaar feit*: Voorbereiding tot een der feiten genoemd

in § 100. *Straf*: 10 jaar dwangarbeid. Was de veroordeelde in het bezit van ontplofbare stoffen of wapens dan kan dwangarbeid worden opgelegd tot ieder maximum. Voorbereiding tot een der feiten genoemd in § 99 wordt met de dood bestraft.

§ 102. *Strafbaar feit*: Deelneming aan een vereniging, die ten doel heeft het plegen van een der feiten genoemd in § 100. *Straf*: 8 jaar dwangarbeid. Was de vereniging in het bezit van ontplofbare stoffen of wapens dan kan dwangarbeid worden opgelegd tot ieder maximum. Deelneming aan een vereniging, die ten doel heeft het plegen van feiten genoemd in § 99 wordt gestraft met levenslange dwangarbeid. Hij, die aanzet tot het vormen van een vereniging tot het plegen van de feiten genoemd in § 100 wordt gestraft met verbanning, mits de vereniging niet tot stand komt. Komt de vereniging tot stand, dan geldt bovenstaande strengere straf. Hij, die aanzet tot het vormen van een vereniging tot het plegen van de feiten genoemd in § 99 wordt, ook indien de vereniging niet tot stand komt, gestraft met dwangarbeid van 8 jaren.

Iedere dwangarbeid wordt van rechtswege gevolgd door verbanning naar Siberië. Deze betekent voor de meeste gevangenen zelfmoord of dood door langzame uitputting. In tijden van onrust hebben de gouverneurs en de krijgsgaden onbepaalde macht. In 1905 en 1906 zijn jongens van 15 tot 17 jaar zonder enig proces doodgeschoten. Talrijke namen zijn gepubliceerd door P. Kropotkin in *La terreur en Russie*, blz. 73. Deze moorden liggen niet in het verleden, maar in de toekomst. Want de Russische regering is volkomen overtuigd van het lijdelijk toezien van het Engelse volk met zijn sterk rechtsgevoel en van het Franse volk met zijn revolutionair verleden. Het revolutionaire intellect en proletariaat in de grote steden wordt opzettelijk tot het uiterste getart, teneinde het tot opstand te brengen en dan te kunnen uitmoorden.

De meeste politieke gevangenen zijn gestraft krachtens § 102. Want onder de daar bedoelde verenigingen valt iedere socialistische partij. Dikwijls is een bedreiging met een vervolging ex § 102 een middel van autoriteiten om grote sommen gelds af te

persen. Het lijkt absoluut ongelooflijk, maar ik bezweer, dat het waar is: er zijn gouverneurs, die gehele benden afpersingsagenten in dienst hebben en de buit met hen delen. Zulke gouverneurs zijn natuurlijk getrouwe aanhangers van een regime, dat dergelijke voordelen oplevert. Daarom worden zij niet gestraft.

Ik heb in Riga een landeigenaar gesproken, gestraft ex § 101. Hoe het precies is met het dragen van kettingen als bestanddeel van de katorga heb ik niet kunnen begrijpen. Ik heb het in verschillende steden gevraagd, maar het antwoord was overal verschillend. Men zei mij in Riga, dat kettingen alleen gedragen worden door hen, die tot een lange dwangarbeid zijn veroordeeld en wel gedurende de eerste vier jaar aan handen en voeten en gedurende de eerste acht jaar aan de voeten alleen. De kettingen aan de handen worden alleen afgenomen bij het werk, bij aankleden en uitkleden. De gevangene te Riga droeg kettingen aan handen en voeten. Hij was ver in de vijftig. Zijn arme handen waren door de druk van de kettingen op de polsen rood en gezwollen. In een vroegere gevangenis had de dokter de kettingen laten afnemen, maar de dokter te Riga had ze weer opgelegd. Sommige doktoren zijn voor de politieke gevangenen bijzonder slecht, omdat zij menen daarmee in de geest van de tegenwoordige regering te handelen. Hoe komen zij aan die mening? De gevangene te Riga stond met een groot aantal gevangenen te wachten tot de dokter op zijn spreekuur kwam. Hij was te zeer ontroerd om te spreken.

Voor kinderen, mits zij geen politieke delicten hebben begaan, geldt een geheel bijzonder recht.

De Russische penale kindervetten dateren reeds uit 1866. De invoering van de Nederlandse kindervetten dateert eerst van 1905. In 1878 werden in Nederland kinderen van 7 en 8 jaar veroordeeld tot 7½ jaar gevangenisstraf. Men kan Rusland niet zonder meer een achterlijk land noemen. Het volk is in brede geledingen zeer goed. De regering is slecht. Het verschil tussen Rusland en Holland is dit: dat Rusland tot dusver alleen penale kindervetten heeft, niet civiele. Ontzetting uit de ouderlijke macht is rechtens nog niet mogelijk bijvoorbeeld op grond van

verwaarlozing en grof misbruik van de ouderlijke macht, of wegens slecht levensgedrag. Men treedt alleen repressief op ten aanzien van de misdadige jeugd. Niet preventief ten aanzien van de verwaarloosde jeugd. Echter er is reeds een commissie benoemd tot het ontwerpen van civiele kinderwetten. De Engelse Children-Act van 1908 is officieel in het Russisch vertaald en wordt als grondslag aangenomen. De Nederlandse kinderwetten zijn weinig bekend. De grote moeilijkheid is het geld. De particulieren doen zeer veel. Maar kunnen niet alles doen. De regering gebruikt al het geld voor de vloot, het leger en de geheime politie. Zij wil niet begrijpen, dat wat men aan kinderkoloniën (= stadsasielen) uitgeeft, later meer dan dubbel op de gevangenen wordt uitgewonnen. Op het ogenblik kunnen de koloniën en prioeten slechts ongeveer 20% opnemen van de gehele veroordeelde jeugd. De overige 80% moet in gevangenen worden geplaatst. Ik heb in St. Petersburg, Moskou en Riga kinderen in de gevangenis gezien, onder omstandigheden, die de gevangenis absoluut maken tot een hogeschool voor de criminaliteit. Kinderen in een gevangenis te zien is een onbeschrijfelijk verschrikkelijk ding. Wat Oscar Wilde daarover heeft geschreven, blijft beneden de waarheid.* Zolang er niet genoeg inrichtingen zijn voor de misdadige jeugd, kan men niet beginnen aan inrichtingen voor de verwaarloosde jeugd. De koloniën en prioeten ontvingen in 1908 ongeveer 690 000 roebel. Daarvan gaven particulieren ruim 262 000 roebel. De staat, de gouvernementen en de steden: ruim 2 10 000 roebel. Het werk van de verpleegden en de verkoop van landbouwprodukten bracht 175 000 roebel op.

De koloniën en prioeten zijn niet in alle delen van Rusland even talrijk. De grote steden zijn het best bedeed. St. Petersburg heeft een kolonie en drie prioeten. Binnen zeer korte tijd komt er nog een kolonie bij en een prioet voor meisjes. De stad Petersburg wil gaan tot tien prioeten. Dan behoeven in St. Petersburg geen kinderen meer in de gevangenis te komen, en kan

* *The case of warder Martin* opgenomen in *De Profundis*, in de vertaling van dr. P. C. Bouters in de Wereldbibliotheek verschenen.

men aan de zorg voor verwaarloosde kinderen beginnen.

Gelijk reeds gezegd werd: civiele ontzetting uit de ouderlijke macht is in Rusland op het oogenblik nog niet mogelijk. Alleen in gevallen van rechtens bewezen mishandeling kunnen de kinderen aan de ouders worden ontnomen. Nu treedt de willekeur ten goede op. Ouders, die hun kinderen verwaarlozen, worden bedreigd met een aanklacht wegens mishandeling, wanneer zij de kinderen niet vrijwillig afstaan. Dikwijls helpt dat. Ook komt het voor, dat men de verwaarloosde kinderen eenvoudig van de straat neemt en in een gesticht plaatst. Eisen de ouders hun kinderen in rechte op, dan vinden zij steun noch gehoor, daar iedereen weet, dat de kinderen in het gesticht veel beter zijn.

Ook komt het voor, dat de ouders zelf zich tot de kinderrechtter wenden met verzoek hun kind in een kolonie of prioet te plaatsen, voor het vervalt tot misdaad en prostitutie. Plaatsing in een kolonie of prioet is echter alleen mogelijk krachtens vonnis. Maar ieder kind neemt thuis wel eens iets weg, een kleine lekernij of ander voorwerp. Met goedvinden van de ouders wordt het kind dan wegens diefstal veroordeeld en in kolonie of prioet geplaatst. De kinderen uit koloniën en prioeten worden in hun later leven volstrekt niet geminacht. Eerder het tegendeel.

De strafrechtelijke minderjarigheidsgrens is tien jaren. Tegen misdadige kinderen beneden tien jaar kan bij onwilligheid van de ouders absoluut rechtens niets worden gedaan. De politie houdt hen soms enige uren in een posthuis of geeft hen een pak slaag. Ik heb in de kolonie bij St. Petersburg een jongen gezien, die voor zijn tiende jaar bijna veertigmaal door de politie was opgepakt. De eerste maal, dat hij boven de tien iets deed, werd hij veroordeeld tot opzending naar een kolonie. Hij ontsnapte op het station te St. Petersburg, werd vele maanden daarna in Zuid-Rusland gevonden, en is thans, behoudens voortdurende neiging tot vluchten, een zeer geregelde kameraad.

De strafrechtelijke meerderjarigheidsgrens is zeventien jaar. In de koloniën blijven de verpleegden gewoonlijk tot zij achttien jaar zijn. Komen zij na hun zestiende jaar dan kunnen zij blijven tot hun éénentwintigste. Een belangrijke leeftijdsgrens is die

van veertien jaar. Kinderen van tien tot veertien jaar kunnen rechtens nooit in de gewone gevangenis komen. Voor hen zijn de koloniën en prioeten. Van veertien tot zeventien jaar moet worden onderzocht of het kind gehandeld heeft met of zonder oordeel des ondersheids. In het eerste geval wordt gestraft met gevangenis. In het tweede geval gaan zij naar koloniën of prioeten. Voor kinderen heeft men bijzondere gevangnissen bij St. Petersburg en bij Moskou. Maar te weinig. Ook het aantal koloniën en prioeten is veel te gering. Sommige nemen geen veroordeelden op boven veertien jaar. Vandaar, dat men in de Russische gevangnissen talrijke jongens vindt van vijftien, zestien jaar, waarvoor absoluut niets anders gedaan wordt, dan dat men hen vasthoudt. De duizenden politieke arrestaties hebben de gevangnissen overvuld. (Notice blz. 22).

In sommige steden heeft men aparte kinderrechtbanken. Bijvoorbeeld te Charkov, Moskou en te St. Petersburg, waar een van de vrederechters, Nicolaas Okounev, belast is met de kinderzaken. Odessa, Kiëv en Tiflis krijgen weldra aparte kinderrechtters. Waar deze niet zijn worden de kinderen door de gewone rechters berecht. Maar de zittingen zijn niet publiek. De ouders, patroons en onderwijzers kunnen worden gehoord, speciaal met het oog op de vraag of de jeugdige beklaagde al dan niet met oordeel des ondersheids heeft gehandeld.

Mogelijk is in bepaalde gevallen ook het kind toe te vertrouwen aan de waakzaamheid van de ouders. Begaat het kind gedurende de daarvoor bepaalde tijd enig delict, dan kunnen de ouders worden gestraft met geldboete van hoogstens 100 roebel of hechtenis van 1 maand. Zaken tegen zulke ouders komen voor de vrederechter. In St. Petersburg zijn veroordelingen krachtens dit artikel niet talrijk.

Een typisch voorbeeld van willekeur ten goede is de wijze waarop ten aanzien van minderjarigen de voorwaardelijke veroordeling is ingevoerd. De wet kent deze niet. Wel sinds 1909 de voorwaardelijke invrijheidstelling met patronage. Maar de wet verplicht de rechters niet binnen een bepaalde tijd uitspraak te doen, gelijk het Hollandse Sv. 209. Wanneer de heer Okounev

nu een geval voor zich krijgt, dat in aanmerking zou komen voor voorwaardelijke veroordeling, dan bepaalt hij de uitspraak op een nader te bepalen dag. Daarbij stelt hij allerlei voorwaarden: bijvoorbeeld dat de jongen een vak moet leren, al is dat de eerste tijd voor de ouders ook minder voordelig dan wat een zwerfend leven op straat oplevert. Verder komt de jongen onder toezicht van een daartoe aangewezen persoon. Komt hij de gestelde voorwaarden niet na, of gedraagt hij zich in het algemeen niet goed, dan wordt hij opgeroepen om de nog steeds hangende uitspraak te vernemen. Nu zou de regering de heer Okounev kunnen vervolgen wegens het verzuimen van zijn ambtsplicht, daar hij toch in tal van zaken geen uitspraak geeft. Maar de regering, wetende waarom het gaat, doet dit niet. De heer Okounev vermeldt deze gevallen jaarlijks in zijn verslag.

Wat het aantal koloniën en prioeten betreft: er zijn er thans 55, waarvan 4 voor meisjes. Eén prioet is gevestigd op een schip, waar voor de zeevaart wordt opgeleid. Overigens wordt in de koloniën en prioeten geen propaganda gemaakt voor dienstneming bij leger en vloot.

Er zijn twee hoofdtypen van koloniën. Bij het eerste wonen de verpleegden in één groot huis. Het leven is daar meer militair. Bij het tweede, het paviljoensysteem, wonen een twintigtal verpleegden met een onderwijzer in een apart huis. Daardoor is een scheiding naar karaktersverschillen veel gemakkelijker. Het leven is er meer familiaar. In de kolonie bij St. Petersburg volgt men het tweede systeem. De jongens, die in één huis wonen, vormen samen een *'familie'*. Het nadeel van deze inrichting is de gemakkelijke ontvluchting. In St. Petersburg heeft men het nog betrekkelijk gemakkelijk, daar de kolonie geen verpleegden opneemt ouder dan 14 jaar. Toch is het aantal ontvluchtingen zeer groot. Volgens de heer Okounev was het aantal ontvluchtingen in de tijd van de revolutie 300%, dat wil zeggen, dat iedere jongen gemiddeld driemaal per jaar wegliep.

De kosten per verpleegde en per jaar lopen zeer uiteen. De regering geeft officieel als uitersten (Notice blz. 61) ruim 65 roebel voor de meisjesprioet te Kouban, tegenover ruim 572

roebel in het Roukavichnikof-asiel te Moskou. Deze verschillen vloeien voort uit de kosten van de grondprijzen, uit de kosten van het personeel in verband met de vakopleiding en uit hetgeen de leerlingen met hun werk verdienen. De regering subsidieert per leerling met een bedrag tweemaal zo groot als wat een gevangene kost. Aan de landkoloniën wordt zonder betaling een stuk grond afgestaan door het rijk. Zij hebben vrijdom van belastingen. Daardoor missen echter hun ambtenaren het kiesrecht. De boeten worden in Rusland gestort in een fonds tot bouw en verbetering van gevangenissen. Daaruit krijgen de koloniën en prioeten ook een gedeelte. Sinds 1881 worden congressen gehouden van allen, die deelnemen aan de verzorging van misdadige minderjarigen. De directeuren hebben nog bijzondere bijeenkomsten. De invloed van psychiaters is zeer groot.

In Holland is de strafrechtelijke meerderjarigheidsgrens achttien jaar. Maar voor een aantal veroordeelden beneden de achttien jaar zijn de maatregelen van de kindervetten niet geschikt. Vandaar de bevoegdheid van de rechter om beklaagden boven de zestien jaar te straffen als een beklaagde boven de achttien jaar. In Rusland bestaat deze bevoegdheid rehtens niet, en is ook minder nodig, daar de strafrechtelijke meerderjarigheidsgrens er zeventien jaar is. Feitelijk komen door het plaatsgebrek de oudere minderjarigen niet in de bijzondere gestichten. De kolonie bij St. Petersburg neemt in het algemeen geen jongens boven de veertien jaar. Het Roukavichnikov-asiel te Moskou niet boven de vijftien. Wanneer er evenwel genoeg koloniën en prioeten zullen zijn, dan moeten deze alle minderjarigen tot zeventien jaar opnemen. Ook de meest-storende elementen. Echter is reeds in studie genomen het oprichten van een centrale inrichting tot opname van deze storende elementen. Deze inrichting zal komen onder psychiatrische leiding en dienstbaar worden gemaakt aan de studie van de psychiatrie.

De kolonie bij St. Petersburg is het best te bereiken door met de lokaaltrein naar Rchefka te gaan. Wij reisden gedrieën, mejuf-

frouw dr. Croiset van der Kop, die als tolk wilde optreden, de heer Iwan Diomidov, die bijzondere studie heeft gemaakt van koloniën en prieten en mij door de regering als geleider toegevoegd. Het was prachtig weer toen wij reisden. De vorige dag had ik van de morgen tot de avond in twee gevangenissen te St. Petersburg doorgebracht en in de gevangenis voor preventieven had ik talrijke jongens gezien in zeer bedroevende omstandigheden. Die tegenstelling beheerste mijn gedachten volkomen. Het spreekt vanzelf, dat niet alle jongens, die in de gevangenis geweest zijn, hopeloos verloren gaan, evenmin als dat alle jongens uit de koloniën beslist behouden blijven. Maar de kans is in een kolonie zeer veel beter. Genoeg koloniën is een zaak van genoeg geld.

De Petersburgse kolonie ligt absoluut open in een mooi golvend terrein. De jongens kunnen zonder enige moeite vluchten, vooral wanneer vrienden of verwanten hen helpen aan kleren. Daartegenover staat, dat de jongens gewennen aan de vrijheid. Het voordeel daarvan weegt tegen het nadeel van de ontvluchtingen op. De voortreffelijke directeur Michel de Beklichov was vroeger officier geweest, maar reeds vroeg uit de militaire dienst gegaan; vandaar, dat de geest in de kolonie absoluut niet militair is. De heer De Beklichov is, in tegenstelling met de Petersburgse vrederechter voor kinderkzaken Okounev, een overtuigd aanhanger van het paviljoensysteem met veel vrijheid.

President van het bestuur van de Petersburgse kolonie is Tagántsev, hoogleraar en senator. De overleden geleerde Dmitri Drill heeft veel voor de kolonie gedaan. Zijn zinspreuk was: *'Altijd voorwaarts, altijd beter'*. Onder de Russische juristen heerst nu nog grote strijd over de oorzaken van de criminaliteit. Of deze moeten worden gezocht in de aangeboren aanleg (Lombroso) dan wel de omgeving (Lacassagne). Over het algemeen neigt men in Rusland naar de leer van Lombroso en in verband daarmee wordt meer waarde gehecht aan antropologische gegevens, dan aan sociologische. Te dezen aanzien werkt sterk de invloed van Drill. Hij heeft talrijke gegevens verzameld betreffende misdadige en niet-misdadige kinderen van gelijke leeftijd.

Deze studiën worden voortgezet door de leerlingen van het psycho-neurologisch instituut. Gebleken is bijvoorbeeld, dat de jongens uit de Petersburgse kolonie in lichaamsontwikkeling twee jaar achter komen bij de adellijke knapen van het kadettenkorps.

De jongens komen in de kolonie in het algemeen niet ouder dan veertien jaar. Zij blijven de eerste vijf dagen ter observatie in het ziekenhuis. De kolonie heeft een plattelands-heelmeester en wordt driemaal per week door een geheel bevoegde arts bezocht. Na de vijf observatie-dagen begint hun noviciaat, dat anderhalf jaar duurt. De jongens gaan naar school, zij zijn veel buiten, maar arbeiden nog niet in de werkplaatsen. Gedurende het noviciaat hebben de meeste ontvluchtingen plaats. De gelegenheid is dan het gunstigst en het verlangen naar het zwerfende leven in St. Petersburg het sterkst. Gedurende het noviciaat wordt drie maal zo veel gestraft als later. Het aantal zieke-dagen is tien maal zo groot als later. Het buitenleven heeft een gunstige invloed op hun lichaam. En de geest van liefde en toewijding, die de ambtenaren in de koloniën beheerst, op hun ziel. De salarissen in de koloniën en prioeten zijn laag. En toch is er altijd keus van goede, toegewijde leerkrachten, die hun leven geven aan dit moeilijke werk.

De meeste jongens komen voor diefstal: 87%. Voor beroepsbedelen ruim 2%. Voor doodslag weinig, 1/2%. Er waren tijdens ons bezoek 212 jongens, verdeeld over 8 families.

Voor de jongens, die hun noviciaat hebben doorgemaakt is de dagverdeling als volgt: Opstaan des zomers om zes, des winters om zeven uur. Ontbijten. School tot 12 uur. Middageten. Vrij tot 2 uur. Vakarbeid, waarvan de opbrengst gedeeltelijk aan de jongens komt, tot vijf uur. Dan thee. Vrij tot zeven uur, avondeten en vroeg naar bed. De jongens van bijzondere aanleg studeren op kosten van de kolonie verder. Soms aan de universiteiten. Enkelen worden officier. Zelfs onderwijzer. Hun vroegere veroordeling is daartegen geen bezwaar. Daar de jongens meestal voor hun vijftiende jaar komen, worden zij op hun achttiende jaar ontslagen. Dan blijven zij nog drie jaar onder het patronaat

van de bestuurders van de kolonie. Zij krijgen een certificaat van goed gedrag en vinden daarmee gemakkelijk werk. Zij mogen zelf hun beroep kiezen. Maar die eindbeslissing is bij de dokter. De keus is groot: land- en tuinbouw, (de kolonie is 550 ha. groot), kleermaken, meubelmaken, metaalbewerking, schoenmaken. De jongens leren een vak geheel en al, opdat zij later zich kunnen vestigen in de dorpen, waar men nog vele zelfstandige ondernemers vindt, zonder personeel of met een enkele knecht.

Er zijn in Rusland vele feestdagen: ruim zeventig per jaar. Dan houden de jongens zich al naar hun aanleg bezig met houtsnijwerk, tekenen, muziek. En door de lieve kunstvolle aard van een groot deel van het Russische volk brengen zij het daarin zeer ver.

Op feestdagen mogen de jongens bezoek ontvangen en met hun verwanten vrij wandelen over de tuinen van de kolonie. Ontneming van het bezoekrecht, alsmede van het recht brieven te schrijven is een geveesde straf. Een andere straf is: huisvesting in een bepaald daarvoor aangewezen gebouw, uitsluiting van de werkplaatsen en het gemeenschappelijk spel. Lichamelijke straf en donkere strafcellen zijn verboden. En aangezien een kolonie niet een gevangenis is, houdt men zich daaraan. Het aantal straffen, behalve voor ontvluchtingen, is niet zeer groot. Natuurlijk, dat in de kolonie boefjes niet door toverslag brave broeders worden. Bijvoorbeeld: de jongen, waarvan ik boven sprak, die voor zijn tiende jaar bijna veertig maal met de politie in aanraking was geweest. Die gedraagt zich in de kolonie behoorlijk goed. Toch dit: op bepaalde feestdagen kussen de Russen een kruis en leggen daarnaast enig geld als offer. Toen de beurt aan die bewuste jongen kwam kuste hij het kruis zéér lang en innig en nam een deel weg van het daarnaast liggende geld.

De recidivistencijfers van de koloniën bewegen zich tussen 4,8% en 34,9%. (Notice 61). Maar wat betekenen die cijfers? Een oudere kolonie heeft natuurlijk veel meer recidivisten dan een jongere. De St. Petersburgse kolonie bestaat reeds sinds 1871.

De algemene geest van de opvoeding in deze kolonie is die van liefde en vertrouwen. Ik ben lang genoeg onderwijzer en leraar geweest om schijnbare orde te kunnen onderscheiden van waardevolle krachtige orde. Een inspecteur van de gevangnissen kan hard of onverschillig zijn en met een vreemde door de gevangenis komend voor eenmaal vriendelijk wezen, zonder dat men dit aan volwassene gevangenen merkt. Kinderen zijn anders. Laat iemand gewoonlijk hard of onverschillig voor hen wezen, die voor eenmaal hen vriendelijk toespreekt of liefkoost, dan kijken zij verbaasd of maken een beweging van wrevel en onwil. Welnu: wij hebben uren lang met de directeur gewandeld, en ik heb al de jongens goed gezien, en niets anders gevonden dan zuivere, eerlijke trouw. Een ding: de kolonie heeft een grote hond. Hij liep ons na in alle werkplaatsen. Er was niet één knaap die hij ontweek en vreesde. Ik houd zeer veel van de Russische kinderen. De Russen klagen over hun straatjongens, zoals de Hollanders het over de hunne doen. Maar de Russische kinderen in de koloniën en prioeten, die toch allen veroordeelde kinderen zijn, gedroegen zich veel beschaafder dan ik uit eigen ervaring weet dat Hollandse schoolkinderen onder dergelijke omstandigheden doen. Ik heb als onderwijzer aan een Amsterdamse volksschool wel eens bezoek in mijn klas gehad van Franssprekende dames. De klas was niet te beheersen. Daarentegen in de Petersburgse kolonie spraken dr. Van der Kop en ik Hollands, de heer De Becklichov en ik Duits, de heer Diomidov en ik Frans. De jongens hoorden het rustig en verstandig aan. Niet anders de volgende dag te St. Petersburg zelf, waar ik met de vrederechter Okounev een prioet voor jongens en een prioet voor meisjes bezocht. Ik houd zeer veel van de Russische kinderen. Zij hebben iets, dat heel lief is.

Twee gevoelens wil de heer De Becklichov bij zijn jongens sterk maken. Het gevoel van eigenwaarde, vertrouwen op eigen macht en inzicht. Maar niet minder het sociaal gevoel: eerbied voor de rechten van anderen. Daarom ook is hij een tegenstander van een drillende militaire opvoeding en van streng gesloten kolonie-huizen. Wie niet vrij is, wordt niet krachtig.

Een zeer belangrijk deel van de opvoeding is gewijd aan de esthetische opvoeding. De jongens hebben een eigen muziekkorps, een zangvereniging, zij lezen veel, en tekenen heel mooi. Gymnastiek wordt gedurende de gehele zomer in de open lucht beoefend. De directeur beschouwt gymnastiek als een bestanddeel van de esthetische en lichamelijke opvoeding beide.

Nadat wij in de woning van de directeur over het algemene karakter van de kolonie gesproken hadden, begonnen wij onze wandeling. De eetzaal eerst, want het was tijd voor het middagmaal. Een van de beginselen van de kolonie is, dat de jongens onder leiding van hun onderwijzers en werkmeesters alles zelf moeten maken. Ook de woonhuizen. Alles is zorgvuldige, kunstvolle handenarbeid, met stijlvol snijwerk. Bovendien: wat de jongens zelf maken wordt zorgvuldig door hen bewaard. Bijvoorbeeld, op de lange tafels in sommige huizen waren landkaarten geschilderd, damborden en andere gezelschapspelen. Dat is aardig en goedkoop. Niets van dit was beschadigd. Slechts zelden zag ik op onrechtmatige wijze in de muren gekrast.

De jongens aten macaroni. Zelf gemaakt. Een ander gerecht was reeds gepasseerd. Ik lust thuis geen macaroni. Maar hoe kon ik het weigeren van de donkere krullebol, die het zo lief en schuw aanbood? Ik vroeg: 'Wat heeft die jongen gedaan?' Antwoord: 'Een vriendje gewond uit jaloersheid.' Het is mij in de gevangenis ook opgevallen, hoe lief vele gemoedsmisdadigers zijn. Ik heb duizenden gevangenen gezien. Met wie sprak ik? Wanneer wij in een zaal kwamen: de inspecteur, de commandant, een tolk, dan keken uiteraard de gevangenen verbaasd. Mijn blik gleed snel langs hen heen, en dan zag ik degenen met wie ik spreken wilde met dezelfde zekerheid en met dezelfde kans op vergissing, waarmee ik de woorden voor mijn gedichten kies. In Moskou. Ik zag een slanke, jonge man, met een gevoelige oogopslag. Eigenlijk is het een schanddaad gevangenen, behalve politieke, te vragen waarvoor zij veroordeeld zijn. De herinnering is smartelijk en beschamend en onze vrijheid doet hen pijn. Deze man sprak alleen Russisch. Hij was drieëntwintig jaar. Hij was veroordeeld tot twintig jaar katorga-straf. Hij had

zijn vrouw vermoord na een huwelijk van drie maanden, een fabrieksarbeider. Wij scheidden. Hij zei: 'Ik kon niet anders.' En ik: 'Niemand kan anders... adieu.' Bij de deur zag ik om: hij stond heel fijn en slank, en lachte.

De eetzaal in de kolonie te St. Petersburg en ook de andere kamers zijn vrolijk versierd met prenten door de jongens zelf getekend en met portretten, dikwijls ook zelf getekend van Russische schrijvers: Tolstoj, Gogol, Dostojevski. Portretten van Tolstoj ziet men in Russische koloniën en prioeten overal. Zijn boeken zijn in alle gevangenisbibliotheken. Sommige zijn verboden. Er was een aquarium en een terrarium door de jongens gemaakt en in orde gehouden.

De kerk was de mooiste kerk, die ik in Rusland gezien heb. Zij was van hout, zoals de kleine kerken in kleine dorpen in Rusland zijn, en zij was in zuivere oudrussische stijl opgetrokken. Een vriendelijke pope toonde zijn sierlijke kerkschatten. Ik vroeg naar de godsdienst van de jongens. Er waren ook drie joodse jongens. Zij leven gewoon met de andere jongens mee. Hun bijzondere spijswetten worden niet gehouden. Wel komt er een joodse godsdienstleraar onderwijs geven. Bij de gevangenisautoriteiten heb ik voortdurend een heftig, boosaardig antisemitisme gevonden. In de kolonie was daar geen sprake van. Een van de joodse jongens heeft een bijzonder goede stem. Daarom zingt hij mee in het kerkkoor en als de dienst is afgelopen slaat hij zijn kruis gelijk de anderen. Voor het zelfstandig voortbestaan van het joodse volk zijn zulke verhoudingen onbeschrijflijk gevaarlijk. Intussen bewijzen zij, dat het antisemitisme, wanneer het door de regering niet wordt aangekweekt, niet bestaat.

In de tuinen en weiden waren de jongens nu aan het werk. Zij hebben alles zelf ontgonnen. Toen de kolonie voor ruim veertig jaren begon was het een moeras. Zij hebben nu twintig mooie koeien van Hollands ras. Die graasden in een glooiende weide met een beek. In de beek lagen vier roeiboten, door de jongens zelf gemaakt. Evenals een ruim houten badhuis. Van de melk van de koeien, gebruikt de kolonie wat nodig is. Dan kan nog voor vijftienhonderd roebel worden verkocht.

De school was een aardig, gezellig huis. Het onderwijs wordt er gegeven volgens zeer moderne methoden, door een onderwijzeres. Zij is reeds een jaar in de kolonie, gehuwd met een van de ambtenaren en moeder van twee kinderen. Zij is nooit ziek en zij heeft niet de minste moeite met de orde. De leermiddelen waren goed: kaarten, vlindercollectie, natuurkundige instrumenten. Russische kinderen hebben veel aanleg voor tekenen. Zij maken prenten bij de verhalen. Dit: een vies varken kwam in de kolonie en zag, hoe zindelijk daar alles is. Het varken vroeg aan de jongens, aan de huizen, aan de bomen, aan alles, waarom zij toch zo zindelijk zijn, en kreeg van ieder een les over het nut van de zindelijkheid. Het varken wordt overtuigd en tot de zindelijkheid bekeerd. En zo is Iwans laatste tekening: het varken badend in de beek.

Van de school naar de toneelzaal. Boven het toneel als opschrift: *Leer het goede, dan verdwijnt het slechte*. De jongens spelen gaarne, en zij spelen goede toneelstukken, zowel van Russische als van andere schrijvers. Zij hadden *De Gierigaard* van Molière gespeeld. De bekwaamste tekenaar onder hen had een goed geslaagd aankondigingsbiljet vervaardigd. In de toneelzaal worden zij samengeroepen voor de mededeling van belangrijke gebeurtenissen. Een zeer aangrijpende bijeenkomst was die, waarin de directeur vertelde van de ondergang van de Titanic.

Zijn hoogtepunt bereikte deze dag toen de jongens buiten gymnastiek maakten, zongen en dansten. De heer De Becklichov beschouwt een zorgvuldige beoefening van de gymnastiek als een zeer belangrijk element van de lichamelijke en esthetische opvoeding. Russische jongens zijn niet zo slank en krachtig als Engelse, daardoor is hun gymnastiek fijner, maar niet minder schoon. De jongens vertoonden toestel-oefeningen en vrije- en ordeoefeningen. Zij werden bij de laatste begeleid en in maat gehouden door de muziek van hun korps. Ook hun zang was schoon. Russische knapen hebben zuivere stemmen en een diep gevoel. Zij zongen op die dag vooral volksliederen en een lied op de uitdrijving van de Fransen in 1812. Van het laatste lied zong de zangonderwijzer, zelf een knaap, de soli, en al de andere

knapen zongen de koren, met volkomen toewijding, zonder enige zucht te behagen. Daarna zagen wij Russische volksdansen door twee jongens. Het volgende lied zij hun toegewijd.

DE ZINGENDE DANSER

Wie danst zo rank, zo rap, zo zacht van zede,
Met stap en stamp, buiging, handslag en kushand?
Een knaap, die mijn hart heeft verzoend met Rusland,
Die maat en muziek maakt van zijne leden.

Mijn open mond drinkt het zoet van de lucht,
Mijn oog verzadigt zich van zalig schoon
De muziek wiekt, gelijk een vogelvlucht,
Zo zacht van slag, en fluit zo vol van toon.

En hoor: hoe nu de muziek sneller gaat
En ziet, hoe nu de knaap zich rapper wendt
Allen tot luisteren en glimlach dwingt.

Hij zingt als zilver met gloeiend gelaat,
En is er schoner muziekinstrument
Dan de stem van een knaap, die dansend zingt?

Wij gingen scheiden. De schone avond viel. En het laatste? Langs de beek gaand, hoorden wij lachen, maar wij zagen de lachers niet. Toen zagen wij hen: zwemmend in het koele zonnige water. Ik heb gezegd, dat ons bezoek aan de kolonie overheerst werd door de tegenstelling tussen het lot van jongens in de kolonie en in de gevangenissen. Bij het scheiden voelden wij het zeer sterk. Meer koloniën is maar een zaak van meer geld.

Lang zal de kolonie bij St. Petersburg niet meer op haar tegenwoordige terreinen kunnen blijven: zij moeten worden onteigend voor militaire doeleinden. Het militarisme, dat het geld verslindt voor koloniën en prioeten zo nodig en dat de knapen verdrijft van hun eigen erven gewonnen uit waardeloos moeras. De regering zal geld geven voor onteigening. Maar wie de vraag stelt '*genoeg?*' vindt daarin het antwoord.

III De Russische gevangenen

Met het voorgaande zijn voltooid mijn mededelingen omtrent de verzorging van de minderjarige misdadigers in Rusland. Thans komen wij aan de gevangenen. Als leidraad voor hetgeen hier volgt heb ik genomen het officiële Notice, dat de Russische regering mij door een harer hoofdambtenaren heeft doen ter hand stellen. Dat wil niet zeggen, dat ik officiële gegevens van Russische regeringsambtenaren zeer betrouwbaar acht. Men mag vragen, waarom juist de *Russische* regering door niemand, niemand wordt vertrouwd?

Ik noem George Kennan, die meer van de Siberische ballingen heeft gezien dan iemand voor hem en na hem. Hij ging op reis met meer sympathie voor de toenmalige Russische regering dan voor de politieke gevangenen. Hij kwam terug, gebroken door al het onrecht, de afschuwelijke willekeur. En zijn ervaring met de regeringsambtenaren was in 1882 precies dezelfde als de mijne dertig jaar later: namelijk 'dat, zij, zulke doorzichtige en voorbarige pogingen aanwendden om mij te bedriegen, dat hun beweringen niet anders dan belachelijk waren'. Ik noem Ignotus, de bekende schrijver van *Russische toestanden*, die schrijft als volgt (blz. 228): 'De Russische regering heeft altijd gelogen; zij loog en liegt voor haar onderdanen, zij loog en liegt voor het buitenland; de haar onderdanige dagbladen liegen, de ministers liegen. Zij en haar acolyten liegen met voorbedachten rade, met berekening en met "Unverfrorenheit".'

Persoonlijk is mijn ervaring precies dezelfde. Het is de eigen schuld van de Russische regering, dat geen redelijk mens haar officiële Notices en Démentis meer gelooft. Een Russisch regeringsambtenaar heeft mij niet eens, maar herhaalde malen op erewoord beloofd, dat niemand direct noch indirect zou worden

geraakt voor iets, dat hij mij heeft meegedeeld. Diezelfde hoofdambtenaar heeft een gevangene bedreigd met zware straf, indien ik probeerde de publieke opinie in Europa tegen de Russische regering op te zetten. Waarschijnlijk zal hij dit laatste zo nodig weer heten liegen op hetzelfde erewoord van zoëven.

De regeringsambtenaren zijn persoonlijk zeer welwillend geweest en binnen de mate van mijn vermogens mocht ik voor de gevangenen iets liefs doen, wanneer ik dat wenste. Toch is het niet de meest gewenste verhouding: een ambtenaar, wie is opgedragen u te bedriegen en een tolk, die u tevens bespionneert.

Dat er in Rusland duizenden en duizenden politieke gevangenen zijn, dat de katorga een zeer wrede straf is en de steeds daarop volgende verbanning naar Siberië een langzame dood, dat is niet de schuld van de gevangenis-administratie, maar van het gehele regeringsbeleid. Is de schuld daarom kleiner?

Het officiële Notice bevat behalve gegevens over Rusland, ter vergelijking gegevens over buitenlandse penitentiaire systemen. Ik wil de juistheid daarvan in het midden laten. Slechts dit: in 1898 is het Engels strafstelsel aanmerkelijk verzacht; ik schreef daarover in Nr. 9323 van het *Weekblad van het Recht*. De Russische regering vergelijkt de tegenwoordige toestand in Rusland met die in Engeland onder de oude wet. Haar Démenti officiel (4-5) vermeldt in 1910 dat mr. Wyndt, die Siberië en Sakhaline in 1890-1894 bezocht, zou hebben verklaard liever dwangarbeid te ondergaan in Siberië dan in Engeland. Maar nogmaals: in Engeland is in 1898 de dwangarbeid geheel verzacht. Bovendien in Engeland is het systeem dan ook in werkelijkheid precies zoals het in de wet staat. In Rusland daarentegen heerst de meest mogelijke willekeur.

De grote moeilijkheid is het buitengewone aantal gevangenen in verband met de revolutionaire beweging sinds 1905 en 1906. Alle gevangenen zijn geheel en al vol. In 1905 waren in Rusland 90 000 gevangenen, in 1906 reeds 111 000. In 1907 steeg het aantal tot 138 000 en in 1909 boven 170 000. Een grote sterfte in de gevangenen is het gevolg hiervan. De cijfers van P. Kropotkin in *La terreur en Russie* zijn volgens alle Russen, die

ik daarnaar vroeg, in het algemeen juist. Met haar beschuldigers is de Russische regering spoedig klaar: 'Leur but est de noircir, à tout prix, le gouvernement russe devant l'opinion publique en Europe' (Notice blz. 5.) Of... 'et que toutes ces accusations ne sont que des insinuations mensongères à dessein, ou dues à la crédulité et à l'ignorance de ceux qui s'étaient posés en accusateurs.' (Notice blz. 5.)

Maar 't is niet waar: George Kennan was toen hij op reis ging een vriend van de Russische regering. Maar het onrecht veranderde hem, zoals het vuur koud water in heet water verkeert. En ik zelf: mijn verhouding tot de socialistische partij in Holland was sinds meer dan acht jaren een van openlijke vijandschap. Ik heb nog nooit op een socialist gestemd. Maar de Russische regering heeft gezorgd, dat ik voortaan altijd op een socialist zal stemmen. Iedere socialistische stem is een deeltje, hoe klein dan ook, van de bevrijding der Russische politieke gevangenen.

Ik geef gaarne toe, dat de Russische regering vreemde bezoekers in de gevangenissen toelaat: 'Le gouvernement russe n'a jamais fait un mystère de ce qui se passe dans les prisons de l'empire, et il veut bien en ouvrir largement les portes aux représentants de la science et de la presse étrangère qui exprimeraient le désir de voir leur organisation et de faire connaissance avec le régime qui y est établi. Il n'est pas rare, d'ailleurs, de voir les étrangers visiter les prisons russes: les mentions qu'ils en donnent, et il est permis de citer parmi eux des personnes de haute compétence, sont en tous points favorables.' (Démenti 26. Notice 6.)

Dit ziet er zeer kloek en eerlijk uit. Ik zal de Russische regering verlof vragen nogmaals de Russische gevangenissen te mogen bezoeken en vertrouwd, dat het antwoord dan even kloek en eerlijk zal zijn. De Russische regering citeert (Notice blz. 6, Démenti blz. 26.) een gunstig oordeel van de Amerikaanse rechtsgeleerde dr. S. Barrows, en van de vroegere afgevaardigde Obninsky (Démenti blz. 10), die drie maanden gevangen is geweest wegens het medetekenen van de *'verklaring van Wyborg'*.

Maar dr. Barrows had, toen hij zijn verklaring gaf, volgens zijn eigen woorden, niet anders gezien dan twee gevangenen in St. Petersburg, dezelfde twee, die ik ook heb gezien en die men blijkbaar altijd aan vreemdelingen laat zien. Ik heb in Petersburg, Moskou en Riga ongeveer tien gevangenen gezien en met een enkele uitzondering kan ik verklaren, dat de gebouwen er goed waren, sommige zelfs zeer goed. Maar in de kleine steden van Rusland en Siberië, waar nooit een vreemdeling komt, zijn, volgens getuigenissen van talrijke gevangenen, gevangenen waar de gezondheidstoestand boven alle beschrijving slecht is. Of daar ook de deuren wijd open staan voor wetenschappelijke werkers en dagbladschrijvers? Ik wil overigens de Russische regering de volle maat van gerechtigheid geven: in twee Petersburgse gevangenen vond ik in het vreemdelingenboek een gunstig oordeel van prof. Reiss, de bekende hoogleraar uit Lausanne. Voorts van de heer Van der Vlucht, theologisch kandidaat te Leiden, luidende als volgt: 'De Bastille te Parijs is verwoest, maar in Rusland is nog steeds iedere gevangenis een Bastille. Zietdaar het algemene oordeel in Holland over Russische gevangenen. Na deze gevangenis te hebben gezien, durf ik te verklaren, dat dit oordeel onjuist is. Als Leids correspondent van het *Utrechts Dagblad* zal ik zorg dragen, dat de Waarheid, die altijd op den duur zegeviert, in Holland bekend worde.'

Ik weet niet of de heer Van der Vlucht als Leids correspondent van het *Utrechts Dagblad* zijn woord tegenover de Russische regering heeft gehouden. Ik heb mijn woord gegeven aan de regering en aan de gevangenen, dat ik eerlijk zou zijn, zonder bewuste overdrijving naar een van beide kanten. En zo waarlijk moge God Almachtig mij helpen, als in de Russische gevangenen honderden administratieve gevangenen zijn zonder enig rechtsgeding. En duizenden stelselmatig worden gemarteld en mishandeld, dat de dood volgt.

Er zijn uitzonderingen. De Russische regering noemt Morozov, wiens lichamelijke en geestelijke vermogens door een langjarige gevangenschap zó weinig hebben geleden, dat hij na zijn

ontslag populaire voordrachten over sterrenkunde hield. (Notice blz. 16). Ik noem Morozov hier ook, omdat ik in Rusland hoorde, dat hij, of reeds weer gevangen was, of gevangen genomen zou worden. Blijkbaar hebben de morele vermogens van Mozorov geheel niet geleden.

Het mag waar zijn, wat de regering zegt (Notice blz. 7) dat de materiële toestand van een Russische gevangene, wat woning, voeding en kleding betreft, niet minder is dan die van een boer of van een arbeider. De welstand van de Russische boeren en arbeiders is niet groot. Het is niet de materiële toestand waarover de gevangenen klagen, maar vooral de onmenselijke mishandeling en het voortdurend stelselmatig plegen van onrecht. De politieke gevangenen gevoelen zich het meest en terecht; daarom lijden zij het zeerst. Bovendien: dit was al zo in de tijd van George Kennan: wie vriendelijk en voorkomend is voor de politieke gevangenen wordt van sympathie met hun ideeën verdacht. Hij wordt ontslagen of tenminste niet bevorderd. Daarentegen: de gewone verdediging van een bewaarder, die een politieke gevangene heeft mishandeld is deze: 'Ik kon mijn haat tegen de vijanden van de keizer niet bedwingen.' Dikwijls zijn de bewaarders dronken, of beweren, dat zij door de politieke gevangenen zijn aangevallen.

Een bron van bitter onrecht zijn de lage salarissen van de gevangenisambtenaren (Notice 26-29). De regering zelf noemt deze salarissen zéér onvoldoende vergeleken met de salarissen van andere Russische ambtenaren en van gevangensbewaarders in andere landen. Salarissen boven 1000 roebel zijn zeer zeldzaam. Gemiddeld kost iedere gevangensbewaarder het rijk jaarlijks 390 roebel, waarbij berekend zijn voeding, uitrusting en bewapening. Meer dan de helft van de bewaarders ontvangt in geld minder dan 20 roebel per maand. Een derde niet meer dan 15 roebel. Het beroep is volkomen geminacht. Men vraagt, hoe de regering dan toch aan een voldoende aantal gevangensbewaarders komt? De officiële waarheid (Notice 27), is deze, dat men gaarne gevangensbewaarder wordt wegens bijzondere voordelen aan die betrekking verbonden. Deze zijn: pensioen na 25 jaar;

onderscheidingstekenen en medailles na zoveel jaar onberispelijke dienst; verhoging van salaris na 5, 10 en 15 jaar; vrijstelling van de verplichting om in geval van legermobilisatie als reservist op te komen.

Naast deze officiële waarheid bestaat de werkelijke, dat de gevangenisambtenaren van hoog tot laag de gevangenen, en vooral de politieke en hun familie op schaamteloze en schandelijke wijze afpersen. Bijvoorbeeld: onrustige elementen worden dikwijls overgeplaatst; aanleggers van hongerstakingen enz. De commandanten van de gevangenissen regelen in de praktijk die overplaatsing. Onder bedreiging met overplaatsing naar een ver afgelegen gevangenis of naar een als ongezond of wreed bekend staande gevangenis worden de families van gevangenen doorlopend afgeperst. Ik heb een politieke gevangene gesproken wiens vader men op deze wijze in de loop der jaren heeft geruïneerd. Hij had twee zoons in de gevangenis. Een stierf. De ander is ten slotte toch overgeplaatst naar een gevangenis vijf dagen en nachten reizen met de trein. Voor deze afperserij hebben de gevangeniscommandanten meestal tussenpersonen. Gevangenisartsen laten zich betalen voor attesten, dat de gevangene beter voedsel behoeft, of niet de boeien dragen kan. Gevangenisbewaarders kwellen en straffen de gevangenen wier familie hun geen geld geeft, of dragen deze gevangenen het meest vuile werk op, als het wegruimen van fecaliën waar men nog geen rioolstelsel heeft. De Russische regering weet dit alles zéér wel, maar laat deze toestand voortduren, omdat zij anders de salarissen zou moeten verhogen.

Een andere bron van inkomsten voor de gevangenisbewaarders is deze: Een deel van de opbrengst van hun werk wordt voor de gevangenen op een boek ingeschreven. De naaste bloedverwanten mogen tot een bepaald bedrag laten inschrijven voor gevangenen, die niet werken kunnen. Voor dit geld mogen de gevangenen één of tweemaal per maand bepaalde levensmiddelen kopen. Dat is niet overal hetzelfde geregeld. In St. Petersburg heeft de gevangenisadministratie zelf een winkel met vaste lage prijzen. In Moskou kopen de bewaarders in gewone winkels voor de

gevangenen. In Riga heeft men vaste contracten met kooplieden tot lage prijs. Tenminste als de regeringsambtenaren mij niet opzettelijk onjuist hebben ingelicht. Dit gebeurt met studerende vreemdelingen meermalen. Publiceren ze dan te goeder trouw onjuiste inlichtingen, hun door ambtenaren verstrekt, dan is de regering erbij met een Démenti officieel, teneinde ook aan de juiste inlichtingen hun waarde te ontnemen. Men heeft mij in St. Petersburg een lange lijst gegeven van wat een gevangene in de kantine al zo kopen kan. Dat is heel fraai, behalve dat de bewaarders het meeste krijgen, of van het geld, of van de gekochte waren. Aan deze dingen komt geen einde zolang de salarissen van de bewaarders zo laag zijn en de gevangenisambtenaren geen trots genoeg hebben om niet te stelen en af te persen.

Wie meent, dat ik overdreven heb, leze wat Ignotus schrijft in zijn boek *Russische toestanden* over de corruptie van de bureaucratie. Of ga zelf naar Rusland.

Het is niet mijn bedoeling een nauwkeurige beschrijving te geven van het strafstelsel in Rusland. Men kan deze vinden in het Notice blz. 8 en volgende. Er zijn niet minder dan vijf vrijheidsstraffen: hechtenis, gevangenis, vestingstraf, en twee soorten katorga, dwangarbeid. Vestingstraf wordt niet in een vesting ondergaan, maar in een cel onder bijzondere voorwaarden. Het is een straf vooral voor geringe politieke delicten, bijvoorbeeld met betrekking tot de drukpers. De meeste politieke gevangenen zijn bestraft ex §§ 99-102 met katorga, dikwijls levenslang. Iedere niet-levenslange katorgastraf wordt gevolgd door verbanning naar Siberië, met aanwijzing van een bepaalde woonplaats. De toestand van deze bannelingen is onbeschrijflijk ellendig. De inlandse bevolking kan hun geen lonend werk geven en Europeanen zijn er niet. De aanwijzing van een woonplaats in Siberië is volkomen willekeurig en oorzaak van allerlei afpersing en onrecht. Oorspronkelijk werd de katorgastraf zelf ook in Siberië ondergaan. Maar alle tuchthuizen daar zijn vol. Vandaar dat men in de gewone Russische gevangnissen talrijke veroordeelden tot katorga vindt. De veroordeelden tot lange katorga-straffen dragen gedurende de eerste jaren van hun straf-

tijd ijzeren kettingen aan de voeten en buiten de werkuren ook aan de handen. Dit is geen straf, die een beschaafde regering gebruikt voor politieke tegenstanders, ook al zouden de politieken niet voortdurend getart en mishandeld worden. Het aantal veroordeelden tot katorga was in januari 1906, 1907, 1908, 1909 en 1910 respectievelijk in ronde getallen 5700; 7700; 12 600; 21 000 en 28 000. (Notice blz. 10). Dit zijn officiële cijfers. Van de 28 000 veroordeelden tot katorga zijn stellig 25 000 politieken. Ook zonder enige mishandeling betekent de katorga met de bijbehorende verbanning voor hen een langzame, zware dood. Het aantal politieke veroordeelden stijgt bij de dag. Ik behoef niet te zeggen, dat juist de politieken dubbel lijden. Hun behoeften aan geestelijke ontwikkeling worden niet bevredigd. Hun rechtmatige trots en zelfbewustzijn worden zonder ophouden stelselmatig gekwetst. Het enige waar zij op hopen is een politieke keer. Op gratie behoeven zij niet te rekenen. Het volgend jaar bestaat de dynastie van de Romanofs driehonderd jaar en zal aan velen gratie worden verleend. Het voornemen van de regering is politieke gevangenen daarvan uit te sluiten.

Briefwisseling is in het algemeen slechts toegelaten met echtgenoten en zeer nabije bloedverwanten. Een brief per maand. Praktisch betekent de briefwisseling niet veel, daar het verboden is over het leven in de gevangenis te schrijven, te klagen, mededelingen te doen bestemd voor derden met wie briefwisseling niet is toegestaan. De ontvangen brieven worden voortdurend gehavend of vernietigd.

Bezoek wordt in het algemeen toegestaan eens per maand, gedurende een kwartier, van één persoon tegelijk, behorend tot de naaste bloedverwanten. De gevangene en de bezoeker staan beiden achter tralies, met een gang ertussen, waarin een bewaarder. Er zijn geen kleine bezoekkamers, maar grote met talrijke bezoekers tegelijk. Wij liepen zulk een kamer door: het was een onbeschrijfelijk lawaai. Vele politieke gevangenen weten, dat zij te zenuwachtig zijn om onder zulke omstandigheden bezoek te ontvangen en zien er geheel van af.

De Russische regering (Notice blz. 15) vergelijkt het aantal

bezoeken, dat de veroordeelden tot katorga krijgen met in Engeland de gestraften met penal servitude. Het Notice dateert van 1910, maar geeft de Engelse cijfers van voor de verzachting van 1898. Bovendien: het bezoekrecht van vele Russische gevangenen is door de grote afstanden eenvoudig illusoir. De administratie plaatst de gevangenen stelselmatig ver van hun woonplaats, naar het heet om hulp bij de ontvluchting te keren. Ik heb Armeniërs gezien te St. Petersburg; Groeziërs uit de Kaukasus zijn in groot aantal te Sarátov en te Riga. Zij krijgen nooit of bijna nooit bezoek. Zij worden ziek en sterven door het andere klimaat. Bovendien: als de Armeniërs of Groeziërs of Polen, Letten, Finnen niet op een Russisch gymnasium of dergelijke school zijn geweest, verstaan zij geen Russisch. De gevangenebewaarders in eigenlijk Rusland verstaan alleen Russisch. Het gevolg hiervan is misverstand, twist, mishandeling. De Groeizische gevangenen in Sarátov zijn door zulke misverstanden voortdurend gestraft en mishandeld. Dit is mij verteld door de commandant van de Centrale gevangenis te Riga, die in Sarátov was geweest en er weer heen zou gaan. Een aantal Groeziërs was overgeplaatst naar Riga, omdat zij bijna allen tuberculose hebben en de gevangenisambtenaren beweren, dat Riga een bijzonder goed klimaat heeft. Tegenover deze bewering stel ik het feit, dat van vijftien Groeziërs, die enige maanden geleden te Riga uit Sarátov aankwamen, er reeds drie zijn overleden. Anderen zijn ziek: tuberculose en scorbut, beide ziekten, die wijzen op onvoldoende hygiënische verhoudingen. De Groeziërs hebben meer dan de echt-Russische gevangenen te lijden van de ruwheid van het mindere gevangenispersoneel. Zij zijn statige, trotse mannen, wier aard geen onrecht of vernedering verdraagt. De meesten zijn veroordeeld wegens deelneming aan revolutionaire woelingen in 1905 en 1906 in Batoem en omgeving. Sven Hedin, de Zweedse reiziger heeft daarover geschreven in zijn boek *Over land naar Indië*. Een groot aantal gevangene Groeziërs is sinds 1906 gestorven. In Riga sprak ik een Groeizische gevangene tweemaal. Hij was mij genoemd als een gevangene uit Sarátov overgeplaatst. De eerste maal sprak ik met

hem alleen in de Franse taal gedurende een lange tijd. De tweede maal korter in het kabinet van de gevangeniscommandant, in het Russisch met een tolk. Een tweede maal een gevangene alleen te spreken is altijd zeer moeilijk, omdat de gevangenisambtenaren dan dubbel vrezen voor het overbrengen van brieven en berichten. Om diezelfde reden wordt men minder gemakkelijk alleen gelaten met een politieke gevangene naar wie men bijzonder vraagt, dan met één, met wie men in de gevangenis toevallig in aanraking komt. Onze Groezische kameraad heet Paul Sacvarélidzé en verdervoort schrijf ik weer meer over hem.

Wanneer men in Russische gevangnissen vele overgeplaatste gevangenen ontmoet kan men zeker zijn van moeilijkheden kort te voren. Ontmoet men vele overgeplaatste ambtenaren, dan wijst dat op een kort te voren plaats gehad hebbende revisie. In Riga ontmoette ik beiden. Er waren daar talrijke gevangenen uit het beruchte Sarátov. In Moskou velen uit het zo mogelijk nog meer beruchte Orel. De adjunct-inspecteur te Riga was slechts korte tijd daar in functie. De commandant van de Centrale gevangenis eveneens. In Orel en Sarátov zijn de gevangenen door voortdurende kwellingen en mishandelingen in opstand gebracht. Er is streng gestraft en velen zijn overgeplaatst. In de Centrale gevangenis te Moskou is de toestand tegenwoordig goed. Maar verleden jaar werd op bevel van de ambtenaar Droujinine bijna iedere dag een van de politieke gevangenen tot bloedens en stervens toe geranseld. In Riga werd tot verleden jaar voortdurend geranseld. De gevangenen organiseerden een hongerstaking, die een onderzoek uit St. Petersburg ten gevolge had. Twintig hunner werden overgeplaatst, evenals een aantal ambtenaren. De toestand is nu beter. Maar niet één van de gevangenen acht de verbetering blijvend, omdat de ambtenaren, die wreedheden hebben gepleegd, niet streng bestraft worden en ontslagen, maar eenvoudig overgeplaatst; dikwijls alleen om voor het oog van de wereld iets te doen. Een van de politieke gevangenen zei met een matte lach: 'Kameraad, we zijn nu in een stilte tussen twee stormen.'

Joodse gevangenen worden bijzonder slecht behandeld, zowel feitelijk als wettelijk. Het officiële Notice zegt daarvan niets. Het antisemitisme behoort in de hofkringen tot de vereiste manieren; het is daar een deel van de christelijke godsdienst. Omdat de hofkringen antisemitisch zijn, zijn de ambtenaren het ook, zonder dat zij zich goed rekenschap geven van de waarde. Onder de politieke gevangenen vindt men veel joden, want zij zijn zowel het meest intelligente als het meest verdrukte deel van de bevolking van Rusland. Bovendien worden zij niet door godsdienstige overwegingen weerhouden van een optreden tegen de tsaar. Herhaaldelijk hebben Russische gevangenisambtenaren mij hun haat te kennen gegeven tegen joden. Het leven van joodse gevangenen is dubbel ellendig, want niemand spaart hen en niemand luistert naar hun klachten.

De Russische regering vergelijkt het bezoekrecht van de Russische gevangenen met dat van de buitenlandse. Echter: in buitenlandse gevangnissen bestaat in 't algemeen noch wettelijk noch feitelijk godsdienstverschil. In de Centrale gevangenis te Moskou sprak ik met Joseph Minor, over wie ik verder uitvoerig schrijf, en ik vroeg: 'Woont uw familie te ver af voor bezoek?' En hij: 'Ik krijg nooit bezoek... mijn vrouw en kinderen wonen in Parijs, maar ik ben een jood, en daarom mogen zij hier niet komen. Zij hebben geen woonrecht hier. Mijn vrouw heeft het meermalen te Petersburg gevraagd, maar 't is niet toegestaan.'

De heer Minor is wegens verspreiding van een manifest veroordeeld tot 8 jaar katorga, natuurlijk gevolgd door verbanning naar Siberië. In het algemeen mogen de echtgenoten en kinderen van bannelingen dezen vrijwillig naar Siberië volgen. Het gouvernement helpt zo nodig met het reisgeld. Vrouwen en kinderen van joodse ballingen mogen niet mee volgen naar Siberië, daar niet-gestrafte joden in Siberië zich niet mogen vestigen. Het is de plicht van alle joden te zorgen, dat tenminste in gevangenschap en ballingschap joodse gevangenen niet worden achtergesteld. Het joodse volk is een verspreid volk, dat geen vlootmacht en geen legermacht heeft. Maar het heeft geldmacht. Het is geen schande rijk te zijn. Maar schande is zijn

geld gemeen te gebruiken. Iedere joodse bankier, die middellijk of onmiddellijk de tegenwoordige Russische regering steunt met geld is een moordenaar van zijn volk. Niet meer, maar ook niet minder.*

Tussen de katorga en de gevangenis staat een vrijheidsstraf, die het Notice noemt (blz. 17): 'envoi dans les quartiers de correction.' Zij heeft zeven graden. Als gevolg brengt zij mee verlies van burgerlijke rechten. Het aantal personen, dat deze straf ondergaat steeg van 16 000 in 1900 tot 27 000 in 1908, uit welke stijging blijkt, dat men ook in deze categorie zeer veel politieke gevangenen vindt.

Een van de grote nadelen verbonden aan sommige vrijheidsstraffen is het stellen onder politietoezicht na verloop van de straf tijd. Het zijn vooral de niet-politieke misdadigers, die daar onder lijden. In de recidivisten-gevangenis te Riga hebben verschillende gevangenen zich zeer bitter over het politietoezicht uitgelaten, dat tot recidive drijft. De onder politietoezicht geplaatsten mogen bijvoorbeeld niet wonen in gouvernementshoofdsteden gelijk Riga. Dit is voor hen, die reeds in Riga woonden een zware straf en die het vinden van werk zeer bemoeilijkt.

Over de andere vrijheidsstraffen, forteresse en hechtenis behoeft ik niet uitvoerig te schrijven.

Maar behalve veroordeelden en preventieven vindt men in de Russische gevangnissen duizenden administratief gevangenen.

* Ik had de heer Von Boetticher een afdruk gezonden van mijn liederen in *De Beweging* van september met verzoek dit door te zenden aan George Dmitrenko in de Centrale gevangenis te Moskou en met de mededeling, dat mijn opstellen over de Russische gevangnissen in hetzelfde tijdschrift zullen verschijnen. Zoëven ontvang ik een brief namens de heer Von Boetticher van de heer Victor Pozniakov, dat men mij toegang tot de gevangnissen heeft gegeven in de verwachting, dat ik alleen publiceren zou in een rechtsgeleerd vaktijdschrift, en dat publicatie in *De Beweging* niet gewenst wordt. Ik verwees de heer Von Boetticher naar Notice blz. 6 en Démenti blz. 26.

Zij zijn gevangen gezet door de civiele autoriteiten: gouverneur of minister, zonder enige rechterlijke autoriteit en zonder mededeling van gronden. Gevonnist worden zij niet. Verdedigen kunnen zij zich niet. Zij kunnen onbepaalde tijd worden gevangengehouden, en eveneens administratief worden verbannen naar Siberië. Het Notice (blz. 18) geeft als hun aantal op 10% van alle gevangenen, dat is ongeveer 20 000. Hun positie is absoluut ongeregeld. Hun aantal wordt in onrustige tijden groter en is in deze tijd zeer groot, veel groter dan de Russische regering wenst op te geven en waarschijnlijk niet veel lager dan de cijfers van Kropotkin in *La terreur en Russie*. Het heet, dat administratieve gevangenzetting alleen mogelijk is in staat van beleg, maar niets van dit alles is geregeld bij de wet. Hier gelden allerlei senaatsbesluiten, die niemand van te voren kent. Trouwens: er zijn drie graden van de staat van beleg en de grote steden verkeren sinds 1905 en 1906 doorlopend in één van die stadia: Sint Petersburg in de tweede. De stadsbewoners zijn daaraan gewend. Talrijke Russen, zowel in als buiten de gevangnissen hebben mij verzekerd, dat de gouverneurs grote sommen trekken uit bedreigingen met administratieve gevangenzetting of verbanning. De administratieven zijn welhaast zonder uitzondering politieken. Zij bevinden zich meestal in cellen. Het is moeilijk verlot te krijgen met een administratieve gevangene alleen te spreken. In de Centrale gevangenis te Moskou ontmoette ik een gymnasiast, George Dmitrenko, als administratief gevangene. Hij scheen mij niet toe een van de meest felle onder de jongere revolutionairen te zijn. De gevangenisambtenaren brachten mij uit eigen beweging in de cel. George sprak Frans. Hij klaagde niet. Hij wist niet, waarvoor hij gevangene was. Er was iets in de blik van zijn blauwe ogen, dat erger was dan iedere klacht. Daarom stond ik er sterk op hem de volgende dag nogmaals te zien, ofschoon hij geen belangrijke mededeling zou doen. Die volgende dag, een zondag, sprak ik met de knaap nogmaals in het bureau van de commandant, in het bijzijn van de adjunct-inspecteur der gevangnissen in het gouvernement van Moskou, de tolk, en een gewapende bewaarder. Want geen gevangene wordt ooit met

een gevangenisambtenaar alleen gelaten uit vrees voor aanslagen. Alles was heel eenvoudig, maar dit bezoek is een van de schrikkelijkste ervaringen geweest. De jongen kwam binnen, schuw, niet wetend wat hij des zondags in het bureau van de commandant moest doen. Dan: het herkennen en de blijdschap. Hij was heel lief in zijn Russische bloeze van zwart satijn, met een paars koord om het midden. En dan: in zijn verheugde verwarring drukte hij mij de hand en zat lachend in een stoel, als was hij een kameraad. Maar een gevangene mag niet zitten in het aanwezen van ambtenaren. Een snauw, de jongen was de enige niet, die in mijn bijzijn dusdanig vernederd werd: de knaap stond recht. Hij bloosde. Toen stond ik ook op, want waar mijn dappere kameraden moeten staan, behoef ik niet te zitten. Ik gaf hem de kleine geschenken, die ik voor hem gekocht had. Ieder woord was ijdel. De jongen vernederd te zien, deed pijn. Wij scheidden: in zijn ogen was de vage dwaling die erger is dan enige klacht. George, George, wat wordt er van u in de Centrale gevangenis te Moskou gemaakt? Een dwaas? Een verrader? Want wanneer de regering meent, dat in een bepaalde groep enige opstand wordt voorbereid dan neemt zij administratief gevangen niet de meest verdachte, maar de minst krachtige van de deelnemers, hopen dat die verraden zal, wanneer hij ontzenuwd is door langdurige eenzaamheid en vrees voor administratieve verbanning. Moge George bestand zijn. Het volgende lied wordt hem gewijd:

'O, knaap in 't stijgen van uw vlucht gevangen
Als vogel en gekooid in nauw verblijf,
Hoe langt naar vrijheid uw machtloos verlangen,
Hoe kwelt angst voor wat u wacht ziel en lijf.

En toen ik kwam (gij waart zolang alleen)
En toen mijn ogen in uw ogen blonken
Werden als gloeiend goud aan goud geklonken
Die macht noch man scheidt onze zielen één.

En hoeveel vreugd deed u mijn klein geschenk
Van zoete zomervruchten en geen dank
Heeft ooit meer dan uw lach mijn hart verheugd.

Mijn lied stikt in mijn hart als 'k aan u denk,
Muren des daags en 's nachts voor bed een plank,
Neergeslagen de vlucht van uwe jeugd.

Sinds de zomer van 1909 is in Rusland de voorwaardelijke invrijheidstelling ingevoerd. Daardoor zal de tucht in de gevangnissen gemakkelijker te handhaven zijn. Maar ook: de gevangenisambtenaren krijgen een nieuwe gelegenheid voor afperserij. Voor de veroordeelden tot katorga-straf bestaat de voorwaardelijke invrijheidstelling niet, daardoor zijn de meeste politieke gevangenen ervan uitgesloten. Trouwens ook en vooral doordat van de politieken niet verwacht wordt, dat zij zich van politieke agitatie zullen onthouden. De gevangenen worden tot voorwaardelijke invrijheidstelling voorgedragen door de gevangenisambtenaren. De eindbeslissing is bij de rechter. Drie vierde van de straftijd moet zijn ondergaan, en tevens zes maanden. Deze termijn is in Holland drie jaar (Sr. 15). Gedurende de overige straftijd staat de voorwaardelijk in vrijheid gestelde onder toezicht van patronage-comités of van de autoriteiten. De redenen van herroeping zijn talrijk en vaag geformuleerd (Notice 19 sub 6). Dat wordt weer willekeur en afpersing. In geval van herroeping telt de tussentijd niet mee. Door de genoemde kortere tijd van zes maanden is de gelegenheid tot voorwaardelijke invrijheidstelling relatief groot en de gelegenheid wordt gebruikt: Gedurende het eerste halfjaar na de invoering werden 6000 personen voorwaardelijk in vrijheid gesteld.

De gevangenisgebouwen in de grote steden zijn, voor zover ik oordelen kan, goed en gelijken niet op de helse hollen, die George Kennan in Siberië heeft gezien. In de kleine steden van Rusland en Siberië zijn de gebouwen veel minder goed, dikwijls zeer slecht. En alle gevangnissen zijn overvuld. Ik geef de officiële

cijfers van de regering, maar vestig wel de aandacht op de cijfers van Kropotkin in *La terreur en Russie*. De regering geeft een verschil aan van ruim 30% tussen het aantal plaatsen en het aantal veroordeelden. Het gevolg is een onvoldoende sanitaire toestand. Van eigenlijk celsysteem is in Rusland geen sprake. Er zijn wel celgevangenis in Petersburg en Moskou voor ongeveer duizend gevangenen ieder, maar in 't geheel is er in de cellen plaats voor slechts 8% van alle gevangenen. De cellen worden ingenomen door administratieven, preventieven in ernstige gevallen, lastige elementen, zeer bekende politici en verklikkers, verraders, wier waarde door de andere gevangenen is ontdekt en die op deze wijze aan haat en wraak worden onttrokken. Dikwijls zijn er in de cellen twee gevangenen. In Engeland is dat verboden: of een of drie. De gevangenen, die niet in de cellen verblijven, zijn gehuisvest in grote zalen, volkomen kaal en vreugdeloos, maar voldoende geventileerd. Zij werken in andere lokalen. Soms zag ik een cel, waarin touwachtig goed geweven werd. Het vertrekje was vol van grauw en scherp pluis. De gevangene moest daar ook slapen wegens gebrek aan ruimte. De cijfers, die Kropotkin geeft, zijn boven alle verbeelding verschrikkelijk. Toch houd ik hen in hoofdzaak voor waar, omdat Kropotkin geen feit geeft zonder bronvermelding. Ik houd mijn belofte aan de Russische regering gegeven en vermeld uitvoerig haar Notice en Démenti, maar raad tevens ieder aan de lezing van *La terreur en Russie*.

- ✓ In de gevangenis, die ik bezocht, een tiental te Petersburg, Moskou en Riga, heerste nergens bedompte lucht. In een van de gevangenis te St. Petersburg had iedere cel een doorlopende spoelinrichting. Ik trok er vele af: niet één weigerde. Een enkele was vuil gelaten door de gevangene zelf. In andere gevangenis is het onmisbare voorwerp bedekt met een afsluiting, die afvoer naar buiten heeft. In andere gevangenis is in de cel zelf geheel geen gelegenheid, maar zijn zeer goede gelegenheden buiten de cel. Echter: vele gevangenen zeiden mij, dat het niet raadzaam is dikwijls verlof te vragen de cel te mogen verlaten, vooral niet des nachts. Zieke gevangenen, vooral met nog niet

vastgestelde tyfus, zijn dikwijls gekomen in een toestand van diepe vernedering. Mijn arme, beste kameraden: er zijn zoveel zieken.

Over de gevangenen in kleine steden en dorpen heb ik geen eigen oordeel. Aangezien echter alle gevangenen in geheel Rusland wijd open staan voor vreemde rechtsgeleerden en dagbladschrijvers (Notice blz. 6; Démenti: 26) zal de Russische regering mij niet weigeren het volgend jaar gevangenen in kleinere steden van Siberië te bezoeken.

Over de voeding van de gevangenen heb ik weinig eigen oordeel. Zij is niet bij de wet of reglement vastgesteld maar wisselt ongeveer met iedere gevangenis. Een van de oorzaken daarvan is de decentralisatie van het gevangeniswezen: staat, gouvernement en de grote invloed van plaatselijke comités, half-officieel, half particulier (Notice 36). In alle gevangenen laat men de bezoekers van het zwarte brood eten. Dat is waardeloze ijdelheid. Op den duur is het zwarte brood niet te verteren, vooral niet voor personen, die vroeger in steden en in zekere welstand hebben geleefd. De artsen kunnen beter brood geven, maar mede met het oog op de geldmiddelen doen ze dat weinig en zeker niet veel aan de politieken, want dat zou hen verdacht maken. Het middageten is niet goed en dikwijls bedorven. De kwaliteit van de voedingsmiddelen is reeds bij aankoop vaak onvoldoende. Wees in Russische gevangenen voorzichtig: men heeft mij eenmaal als gewone gevangenkost het bijzonder betaalde voedsel van preventieven gegeven. Wie over het eten oordelen wil moet op etenstijd onverwacht een cel binnengaan van een gewone gevangene. Wat het Notice zegt over bijzondere rechten van politieken ten aanzien van betere voeding geldt alleen voor de lichtere vormen van vrijheidstraf. Politieken, die katorga ondergaan, hebben geen enkele bijzondere positie, evenmin als zij, die in de quartiers de correction zijn (Notice 34-35). De gevangenen kunnen tamelijk veel uit de kantine of stadswinkels laten komen: voor 10 kopeke = 12½ ct per dag. Maar niet dagelijks: een of tweemaal per maand. Vele gevangenen achten dit eer een

nadeel dan een voordeel, want deze bevoegdheid is voor de administratie een vermindering van de drang zelf voor goed voedsel te zorgen. De gevangenen, die geen eigen geld hebben, hongeren. De naaste bloedverwanten mogen geld zenden, maar alleen als de gevangene niet werken kan, en daarvoor mag slechts eens of tweemaal per maand worden gekocht naar een verhouding van 10 kopeke per dag. Een uniforme voedingslijst voor alle gevangenen is in bewerking (Notice 36-37).

Ik kom thans tot een van de somberste gedeelten: de toestand van de zieken in de gevangenen. Het aantal zieken is hartbrekend groot, veel groter dan de regering opgeeft (Démenti 13-14 en Notice 38). Ik heb zalen en zalen vol lijders aan tuberculose gezien, waaronder een zéér groot gedeelte politieken. Zalen en zalen met zenuwlijders en geheel krankzinnigen. Ook daaronder zeer vele politieken. Ik heb dat met zorg onderzocht. Op de zalen met bijzondere zieken, die afzonderlijk verpleegd worden, heb ik bij mijn weten geen politieken gezien. Ofschoon men geen mens zal verachten omdat hij een bijzondere ziekte heeft meen ik, dat dit feit toch vermelding verdient tegenover de poging van de regering om het te doen voorkomen alsof een politieke gevangene gemiddeld niet een ander gedachten- en gevoelsleven heeft dan een gewone gevangene (Démenti 26). Zeer veel vindt men scorbut en in de gevangenis te Riga was hevig dysenterie. De ambtenaren verzochten mij niet vruchten aan gevangenen te geven, maar liever wat anders, want er was veel dysenterie. Bij betere sanitaire verhoudingen zouden dysenterie en scorbut niet voorkomen.

Slechts weinig gevangenen in grote steden hebben eigen ziekeninrichtingen. Uit andere gevangenen moeten de zieken naar particuliere ziekenhuizen worden vervoerd (Notice 37). Dat is louter theorie. Ik heb inlichtingen van gevangenen, gevangenisartsen en artsen buiten de gevangenis. Zij allen verzeckerden mij, dat in de praktijk zieken zelden of nooit naar particuliere ziekenhuizen worden vervoerd. Een uitzondering maken de besmettelijke zieken wegens gevaar voor besmetting. Maar

dit vervoer heeft op zulk een slechte wijze plaats, dat het gelijk staat met de dood. De regering noemt de cijfers van Kropotkin: *'hyperboliques'* (Démenti 15), maar Kropotkin geeft voor ieder van zijn cijfers de Russische dagbladen en tijdschriften op, waaraan hij ze heeft ontleend. Ik kan alleen beslist oordelen over wat ik zelf heb gezien. De hospitaalgebouwen zijn niet slecht. In Sint Petersburg is een nieuw gevangenis-hospitaal in aanbouw, waarvan de vertrekken geen sombere indruk maakten. In sommige gevangenissen heeft men een kabinet voor een tandarts, uitgaande van de mening, dat goede verzorging van de tanden, langdurige maag- en ingewandziekten kan voorkomen. Filantropische economie. Maar overigens. De aantekeningen van mijn tochten door de gevangenis-hospitalen zijn niet talrijk, de herinneringen schrikkelijk. Met een boekje en een potlood aan het bed van zieke en stervende gevangenen te staan: ik heb het niet gekund. Sommige aantekeningen zijn onleesbaar, omdat ik niet duidelijk schrijven kon. Maar de scherpe, stellige herinnering. Geen verplegers. Gezegd werd: er zijn bewaarders genoeg, die ervaring hebben gekregen van ziekenverpleging. Het is niet waar. De grote en kleine zalen van de hospitalen zijn alle gesloten. Ze werden voor ons opengemaakt. Ik herinner mij niet in één zaal een verpleger of bewaarder te hebben gezien. Men zegt: ze kunnen bellen. Het is niet waar. Ten eerste durven ze niet te bellen, want er zijn veel te weinig bewaarders en de zieken, vooral de chronische, krijgen schoppen, stompen en slagen als ze te lastig zijn. Ten tweede kunnen bedlegerigen en stervenden niet bellen. O, de zalen met lijdens aan tuberculose, zaal achter zaal. Die nog niet bedlegerig waren stonden voor ons in 't gelid. De zieken zijn gescheiden naar het stadium, daarom was iedere zaal schrikkelijker dan iedere voorgaande. In één gevangenis te Moskou zag ik een gehele zaal doodzieken en stervenden. Naast een van de bedden stond een bak mensenbloed als ware het beestenbloed en het daarbij behorende mens was stervende. De ambtenaren zeggen, dat de doktoren de bevoegdheid hebben zieke veroordeelden tot katorga van de ketenen te ontlasten. Ik heb talloze tuberculoselijders met ketenen

gezien, zelfs op hun ziekbed, zelfs zwaar zieken. Wie niet zeer ziek was moest opstaan wanneer wij binnenkwamen. Daarom óók is het moeilijk door gevangenishospitalen te gaan. En zalen vol zenuwzieken, en zalen vol bijzondere zieken, maar onder de laatsten geen politieken. De chirurgische afdelingen zijn overvol. De werktijd is te lang: twaalf uur per dag voor de katorgisten met één uur daartussen; het gevangenisleven ontzenuwt de aandacht, vandaar de vele verwondingen, infecties en operaties. Ook in de chirurgische afdelingen talrijke zieken met kettingen.

In het begin vroeg ik sommige zieken naar hun leeftijd en zette in mijn aantekeningen hoe oud zij geleken. Maar het is niet doenlijk aantekeningen te maken. Het kwetst de zieken. Ik vind in mijn aantekeningen dit: T! 26:50. K. En dat betekent, dat ik een zieke met tuberculose in ernstige graad gezien heb met kettingen, die 26 jaar was en minstens 50 jaar geleek.

De temperatuur in de gevangenishospitalen was tussen 22 en 26 graden reamur, dat is 70 tot 80 graden fahrenheit. In verschillende zalen was geen drinkwater, noch iemand om het te brengen. Het beddegoed was dikwijls vuil en onvoldoende. De strokussens met gaten en langzaam aan leeg geworden van het liggen. Niet eens, maar meermalen is het voorgekomen, dat gevangenisambtenaren zelf daarover hun afkeuring uitspraken en beloofden nieuw beddegoed te laten geven. Dat is de lichtzijde van deze treurige bezoeken, al vergeet ik niet, dat een belofte nog geen daad is. De hogere ambtenaren komen naar de getuigenis van de gevangenen zelden in de zalen en cellen. Zij zelf zeggen, dat zij er veel komen. Mij is opgevallen, dat commandanten van een gevangenis of zelfs maar van een vleugel zo goed als nooit iets van een gevangene afwisten.

Ik heb hierboven opzettelijk niet bepaalde gevangnissen genoemd om niet bepaalde ambtenaren meer dan anderen te bezwaren. De gevangenishospitalen, die ik zag waren de beste. En in St. Petersburg en Moskou is de geneeskundige gevangenisdienst van rijkswege georganiseerd. Overal elders moet alles bijna geheel geregeld en betaald worden door plaatselijke particuliere comités, wier taak hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend,

patronage van ontslagen gevangenen is (Notice 37 en 38). Ik wil met het voorgaande niet zeggen, dat de gegevens van Kropotkin in *La terreur en Russie* juist zijn, maar stellig zijn ze niet zo hyperbolisch als de regering beweert. De regering geeft als aantal zieken op: 7 à 8% (Notice 38). Dan is Schlüsselburg met 4 zieken op 1 januari 1910 (Démenti 13) haast een gezondheids-oord. Een zeer groot aantal zieken bevindt zich buiten de hospita-
talen in cellen. De Russische regering wijst op het geringe aantal recidivisten: 20% tegenover Engeland 36%, Frankrijk 42%, België 50% (Notice 2). Geen wonder met eindeloze katorga-
straffen, zoveel ziekte, zoveel sterfte. De jongens van vijftien, zestien, zeventien jaar, die, vooral te Warschau, als politieke gevangenen zijn doodgeschoten hebben nooit meer gerecidi-
veerd. Wellicht zouden zij in meer misdadige landen: Frankrijk, Engeland, hun schanddaden, waaronder zelfs het lopen met of achter een rode vlag, hebben herhaald. Maar in Rusland is nu eenmaal weinig recidive.

In een van de gevangnissen zag ik een gevangene zéér ziek, stervend. Hij was veroordeeld tot vijftig jaar gevangenisstraf. Dat wil zeggen: oorspronkelijk tot 25 jaar katorga. Aangezien hij voor katorga te zwak was, had men hem gratie gegeven van de katorga en zijn straf veranderd in vijftig jaar gevangenis. Na afloop daarvan wordt hij nu ook niet naar Siberië verbannen, ik wilde de man niet in zijn sterven storen en vroeg niets. Tegen mijn vriendelijke geleider sprak ik de hoop uit, dat de gevangenisstraf op deze boef een heilzamen invloed mocht uitoefenen en dat hij niet tot recidive vervallen moge. Mijn geleider antwoordde, dat de recidive in Rusland veel lager is dan in misdadige moderne landen: Engeland, Frankrijk.

Het Notice zegt (blz. 13) dat zieken gerechtigd zijn tot bij-
zonder bezoek in de ziekenkamer. Ik heb honderden zieken ge-
zien op verschillende dagen van de week, op verschillende uren
van de dag. Nooit één, die bezoek had.

De Russische gevangenisartsen, voor zover zij bestaan, heb-
ben in de vreemde een slechte naam. Volgens de regering ten
onrechte (Démenti blz. 11). Ik heb enige gevangenisartsen ont-

moet, die een bijzonder gunstig voorkomen hadden. Een van hem moet of mij bedriegen of de regering. Met gevoelens en genegenheid voor politieke gevangenen als hij zei te hebben, kan men niet gevangenisarts zijn. Het is mij meermalen gebeurd, dat regeringsambtenaren mij mededelingen deden ten nadele van de regering. Zeker kan de regering lang niet op alle ambtenaren vertrouwen. Dat bijvoorbeeld de rechter van instructie in de zaak van een groot aantal revolutionaire matrozen te Sebastopol gevangen genomen is wegens revolutionaire gevoelens is niet iets wonderlijks. Niet een zéér hoge, maar toch wel een tamelijk hoge gevangenisambtenaar bood mij aan brieven van gevangenen voor mij en van mij voor gevangenen in stilte over te brengen. Ik had reden te vrezen voor een valstrik en dankte. Toch ontving ik in het geheim een brief, die zeer waarschijnlijk door zijn handen is gegaan. Maar ik blijf vrezen voor een valstrik en antwoord niet.

Het oordeel van de Russische artsen en gevangenen over de gevangenisartsen is ongunstig. Zij zijn bij hun collega's in minachting. Zij hebben het recht eigen praktijk uit te oefenen en de klacht is, dat zij daarvoor de gevangenen verwaarlozen. Hiermee stemt overeen, wat ik zelf in Riga zag, dat de gevangenisarts niet op zijn spreekuur was verschenen zonder zelfs even te hebben getelefoneerd, tenminste de commandant wist niet, waarom de dokter niet kwam. In de Kresty-gevangenis te Sint Petersburg zijn 2372 gevangenen. Mijn geleider deelde mee, dat aan die gevangenis tien doktoren verbonden zijn, die beurtelings aanwezig zijn. Ik kon evenwel niet één van hen ontdekken, en zag alleen een leeg spreekkamertje. De dokter was juist uit.

Een zeer somber hoofdstuk is dat van de straffen (Notice 39, 40). Het begint met gewone straffen, die men ook in andere landen vindt: verbod van boeken, brieven, bezoek, kantine voor een maand, vermindering van het eten tot aan water en brood. Erger is reeds de zwarte cel in zware gevallen tot een maximum van een maand. Voor de katorgisten, waartoe de meeste politieken behoren, geseling tot honderd slagen. De regering zegt (Notice

42) dat geen dezer straffen het karakter draagt van een marteling, maar dat is onjuist voor de geseling en voor de zwarte cel. Bovendien houden de gevangenisambtenaren zich niet aan de wet: zij geselen en leggen ijzeren kettingen aan buiten de geoorloofde gevallen. Een gevangene wordt vóór zijn straf niet door de commandant of vleugelcommandant contradictoir met de bewaarder in zijn verdediging gehoord, gelijk dat bijvoorbeeld in Engeland met voortreffelijke stiptheid gebeurt. De gevangene staat volkomen rechteloos tegenover de bewaarder. Vooral de politieke gevangenen lijden bitter. Dat zijn dan niet mishandelingen maar straffen. De wet geeft de straffen aan, maar niet welke straffen voor elk feit. Ook dat geeft aanleiding tot willekeur. Hun grote macht is voor de gevangenisbewaarders een bron van inkomsten, gelijk ik reeds vroeger heb uiteengezet. De willekeur en de wreedheid van de bewaarders voert telkens tot hongerstakingen. Kropotkin vermeldt precies dezelfde gevangenis- en als bijzonder wreed, die mij ook als zodanig zijn genoemd. Riga en Moskou zijn sinds een revisie beter geworden. Pskov begint opnieuw berucht te zijn. Orel en Sarátov zijn moordholer, en de gevangenisadministratie kan of wil het niet verhelpen. De Kresty-gevangenis in Petersburg is tamelijk, men mishandelt er niet systematisch, maar straft wreed en onrechtvaardig. Tiflis is slecht. Tobolsk is slecht. Nicolajev is slecht, Wologda is slecht, Jaroslav is slecht. De geselstraf wordt veel toegepast. De regering zegt van niet (Notice 39) maar zij weet beter of wel zij vergenoegt zich met officiële rapporten. Maar ik heb verscheidene politieke katorgisten gesproken, die gegeseld zijn met zoveel slagen als een man maar dragen kan. Een gevangene, een beste brave kameraad, barstte in tranen uit van woede bij het verhalen van de geseling. In Riga werd vroeger alle dagen gegeseld, in Moskou op bevel van de ambtenaar Droujinine niet minder. De regering zal wel weer zeggen, dat het niet waar is; dat is gemakkelijk, omdat nooit een vreemdeling de geseling heeft gezien.

Wat ik wel gezien heb zijn de cachotten, in het Russisch de carcens, de zwarte cellen. Een verblijf van een week, wat een

gewone straf is, of van een maand, een buitengewone straf, is niet meer een straf, maar een marteling, die blijvende schade aan de gezondheid moet toebrengen. Ik heb de carcens gezien in goedgebouwde gevangnissen en zij waren gruwelijk. Hoe zullen zij dan zijn in oude gebouwen? Er is meestal absoluut geen licht, want zij zijn met dubbele deuren zonder vensters aangebouwd. Andere zijn later voor carcens ingericht; door de betimmerde ruiten kwijnt wat licht zonder zon. Er is absoluut geen bed, geen deken, niets, niets. Een handbreedte hoog boven de grond is een houten vloertje, daarop moet men slapen. In vele cellen is volstrekt geen noodzakelijke gelegenheid, in andere een vies metalen ding met deksel. Er is in geen enkele strafcel, die ik zag, een bel. Het heet, dat de gevangenen kunnen roepen of kloppen, maar er zijn veel te weinig bewaarders en bovendien slaan die harder dan dat ze lopen. Ventilatie is er weinig, een vierkant gat boven de deur, maar dat stroomt niet door, omdat overigens alles geheel dicht is. Ik heb tientallen strafcellen bezocht, maar durfde nooit één binnen gaan dan met een zakdoek tegen de mond gedrukt. De gevangenisambtenaren bleven meestal buiten. Eenmaal werd de tolk onwel. De theorie is, dat de gestrafte elke drie dagen uit het cachot komt om te wandelen. Maar in de praktijk gebeurt dat dikwijls niet, omdat er geen wandelruimte en geen voldoende bewakend personeel is. Daarom komen ook de niet-gestrafte gevangenen veel te weinig buiten, twintig of vijfentwintig minuten daags. Lezen en werken is in de cachotten natuurlijk onmogelijk. Gedurende de drie eerste dagen krijgen de gestraften alleen water en brood. Maar er zijn gevallen geweest, waarin bewaarders uit luiheid of wrede baldadigheid de gevangenen niet eens daarvan voorzagen. De stank in sommige cellen gaat ieder denkbeeld te boven. Daaraan kan men schatten hoe lang de gestrafte in zijn cel is. In Riga waren zes gevangenen, niet-politiek, ontvlucht. Enigen waren reeds weer gevangen en allen in 't cachot gezet. Een van de cachotten was nog niet geheel verpest, daaruit begreep ik, dat die gevangene later gevat was en zo was het ook. Een van de vluchtelingen had zijn been gewond. Hij had in het hospitaal

moeten zijn. Het been was absoluut niet verbonden. Nu was het verbogen op ongelooflijke wijze. Heengaand reikte ik de man de hand. Hij drukte zijn hete mond op mijn hand. Verwarmd zijn de cellen des winters niet en evenmin is er beddegoed. De gevangenisambtenaren zeggen, dat de muren warmte genoeg afgeven, maar gevangenen, die in de carcens geweest zijn, zeggen, dat het er duldeloos koud is, dat meermalen lichaamsdelen van gevangenen bevroren zijn of gevangenen zwaar ziek werden. Dit is mij ook door een gevangenisarts verzekerd. De carcer is geen straf meer, maar een marteling. Voor iedere kleinigheid wordt carcer gegeven: twist en handgemeen tussen gevangenen; kijken door een raam, praten tegen een medegevangene, zogenaamde onbeschaamdheid tegen een bevaarder, gebrek aan nederigheid tegen een officier. Ik heb een zeer intelligente politieke gevangene gesproken, veroordeeld wegens het letterzetten in een geheime typografie. Hij had een week carcer gehad voor het uitkloppen van zijn pijp tegen de muur. Men beschuldigde hem berichten aan een medegevangene te hebben willen overkloppen. Een beschaafd en geleerd man als de heer Joseph Minor, die ik te Moskou tweemaal lange tijd heb gesproken, was vroeger te Sarátov twaalfmaal in één jaar met een week carcer bestraft. En waarvoor? De heer Minor is zéér bijziende en had daardoor niet gezien, dat er op één van zijn koperen celvoorwerpen een klein vuilvlekje gebleven was. Straf: een week carcer. Sinds geruime tijd is de heer Minor in Moskou en daar is de toestand dragelijk. De politieken worden sinds de laatste revisie niet meer voortdurend gescholden en geslagen. De heer Minor is in Moskou nog nooit gestraft en zowel bij de ambtenaren als bij de gevangenen ten zeerste gezien, gelijk verder blijken zal. Moskou is nu dragelijk, maar tegen de ambtenaren in Orel en in Sarátov schijnt de regering machteloos te staan. Ik heb verscheidene gevangenen uit Orel en Sarátov in andere gevangenissen gesproken en de meest wrede verhalen gehoord omtrent de behandeling aldaar. Ik geef slechts dit uit Orel, omdat ik het van twee gevangenen, die niets van elkaar wisten, gehoord heb zonder groot verschil, en zó

spontaan, en zo vertrouwd verhaald, dat ik tot mijn diepe smart aan de waarheid niet twijfelen kan. Laat de Russische regering dit niet ontkennen, maar laat zij in Orel, Sarátov, Tobolsk, Pskov en andere gevangenissen ingrijpen. In Orel was een gevangene gestraft op beschuldiging van simulatie. In de carcer werd hij onder de invloed van het voedsel: brood en water, ziek. Een voorwerp was er niet. De man riep en klopte: er kwam niemand. Toen de vierde dag een bewaarder kwam, zag die het vuil in de cel. In zijn woede sloeg hij de man tegen de grond, die in het vuil viel. Het werd de gevangene niet toegestaan zich te reinigen. Daar de gevangene aldus niet wandelen kon, liet men hem in de cel tot zijn zeven dagen om waren. Misschien is dit voorval de oorsprong van het verhaal, dat ambtenaren in de gevangenissen de mond vol stoppen met uitwerpselen (Démenti 18). Ik heb verscheidene politieke gevangenen, die Frans lezen, het Démenti op die plaats laten lezen. Maar deze beschuldiging is meen ik vals. Intussen is de waarheid al erg genoeg. De regering zal wellicht de waarheid willen betwisten, omdat ik hier gaan namen noem. Maar ik heb te dezer zake besliste geheimhouding beloofd, en minder dan ooit heb ik vertrouwen in ambtenaren, die mij hun erewoord geven, dat geen gevangene voor mededelingen al worden gestraft en tegelijk een gevangene geheim bedreigen. Het is de eigen schuld van de ambtenaren, dat ik hen niet vertrouw. In een van de gevangenissen had ik een lang onderhoud alleen met een gevangene overgeplaatst uit een zeer beruchte gevangenis. Toen wij die gevangene verlaten hadden zei de mij geleidende adjunct-inspecteur der gevangenissen in het gouvernement: 'Die man is nooit in... geweest, dat is een bekende leugenaar.' En ik: 'Geeft u mij dan zijn dossier, dan laat ik het vertalen.' Nee, dat ging niet zonder verlof van de procureur. De volgende dag sprak ik die kameraad weer en hij vertelde veel over het leven in die gevangenis, waar hij nog steeds nooit was geweest. Gelukkig, dat men dergelijke volleerde leugenaars nooit onder de regeringsambtenaren vindt.

Tot de straffen voor de katorgisten behoort verlenging van de straf tijd door de rechter bepaald met een of twee jaar naar

gelang van de categorie. Deze straf wordt zelden toegepast. Zij is overigens in strijd met de beginselen van het recht.

Dat zal menigeen waarlijk niet gedacht hebben: maar sommige gevangenen in Rusland hebben uitmuntende bibliotheken met vele goede boeken van Russische, Franse, Duitse en Engelse schrijvers. Dit is een groot voordeel, dat in het bijzonder de politieke gevangenen ten goede komt. Tegenover zoveel slechts in de behandeling van de politieke gevangenen stemt dit tot dank. Niet alle gevangenen hebben zulke goede bibliotheken: de nieuwe recidivisten-gevangenis te Riga heeft er geheel nog geen. Dan zijn de gevangenen aangewezen op hun eigen bezit aan boeken, dat niet heel groot of belangrijk is. Het Notice vermeldt, dat in Siberië in enkele gevangenen niet een voldoende aantal boeken was en dat dit gebrek van regeringswege werd aangevuld (blz. 44). De bibliotheken worden in het algemeen niet door de regering verzorgd, maar door de reeds meer genoemde patronage-comités, deels bestaande uit ambtenaren, deels uit particulieren. De geldmiddelen van deze comités zijn niet overal gelijk, evenmin als de bedragen, die zij voor boeken bestemmen. Vandaar het grote verschil tussen de gevangenisbibliotheken. Tot mijn leedwezen deelde een regeringsambtenaar te Sint Petersburg mij mede, dat reeds een circulaire in voorbereiding is om de bibliotheken aanmerkelijk te vermindern. Boeken in vreemde talen zullen moeten worden geweerd en van de Russische mogen alleen de vaderlandslievende en godsdienstige blijven. Ik vroeg andere regeringsambtenaren naar die circulaire, en kreeg de volgende officiële lezing: 'De particulieren trekken zich hoe langer hoe meer uit de patronage-comités terug, omdat dit werk deels de politieke gevangenen baat en men voor hen niet de minste sympathie heeft. De inkomsten van de patronage-comités zijn daardoor geducht gedaald. Zij kunnen de bibliotheken niet blijven bekostigen. De regering zal die taak nu overnemen en dat zal de bibliotheken eer ten voordele dan ten nadele zijn.' Deze officiële lezing is als gewoonlijk onjuist: de sympathie en het medelijden voor de politieke gevangene-

nen zijn zeer groot. Wel is het waar, dat een groot aantal particulieren zich uit de patronage-comités terugtrekt. Maar de reden daarvan is deze: persoonlijke werkzaamheid in en mildheid tegenover deze comités wordt door de regering beschouwd als een verdacht bewijs van sympathie met de politieke gevangenen. Bovendien: particulieren moeten in die comités samenwerken met de regeringsambtenaren. Zij vormen een vereniging onder voorzitterschap van de minister van Justitie en onder protectoraat van de keizer. Het reactionaire karakter van de regering drijft de particulieren heen en vermindert de giften. Zó is dit particulier initiatief door inmenging van de regering gedood. Het gehele aantal boeken in de Russische gevangenisbibliotheken bedroeg volgens de regering in 1904 (Notice 43) 133 000, dat is ongeveer 200 per gevangenis. De grote gevangenis te Moskou had er ruim 2600, de celgevangenis te Petersburg bijna 3000, een andere gevangenis te St. Petersburg ruim 7300. Tijdschriften zijn toegestaan, mits van het vorige jaar. Een groot aantal goede boeken wordt door particulieren ten geschenke gegeven. Ik vroeg, of men ook boeken aan bepaalde personen schenken mocht. De gevangenisambtenaren, in hun ijver om alles zo gunstig mogelijk voor te stellen, antwoordden, dat dit was toegestaan. En inderdaad heb ik verschillende gevangenen boeken gegeven. Andere boeken heb ik van uit Holland gezonden. De heer Von Boetticher berichtte mij, dat boekgeschenken aan bijzondere gevangenen niet zijn toegestaan, dat zijn ambtenaren zich hebben vergist en dat hun die vergissing onder het oog zal worden gebracht. Och, mochten de ambtenaren ook op hun andere vergissingen gewezen worden, en niet alleen op deze éne, die mejuffrouw Chichlova, de heer Minor en George Dmitrenko in het bezit van enkele begeerde boeken zou hebben gebracht. Er is toezicht op de bibliotheken: er is een lijst van verboden boeken. Een van de censors verstaat geen Engels. Hoe hij dan met de Engelse boeken deed? Wel, de lijst van verboden boeken raadplegen en bij twijfel niet doorlaten. Ook hier de grootste willekeur. De Russische schrijver, die ik het meest waardeer is Saltykov, die schreef onder de naam Schédrin

en nu steeds genoemd wordt: Saltykov-Schédrin. Een satiricus. Ik vroeg meermalen naar hem. In de ene stad was hij absoluut verboden. In een andere gevangenis vond ik zijn satirisch boek *De geschiedenis van de stad Gloekov*, dat wil zeggen: de stad Bedompt. Het is één doorlopende satire op Rusland. Het boek behoorde aan een niet-politieke gevangene. Ik kon natuurlijk niet in alle gevangenissen precies de inhoud van de bibliotheken nagaan, maar deed dat voor een gevangenis in Sint Petersburg en vond van de vreemden: d'Annunzio, Barbey d'Aureville, Balzac, Beaumarchais, Flaubert, Anatole France, Heine, Loti, Goethe, Hartleben, Ibsen, De Sacher-Masoch. Heine en Ibsen waren van de buitenlanders de meestgelezen schrijvers. Van de Russen vond ik natuurlijk: Tolstoj, maar niet compleet, enkele werken van Toergenjev; Leonid Andréjev en Maxim Gorki zijn verboden. Nietzsche was er geweest maar verbannen. '*Nietzsche-Nietchewó*' zei de inspecteur. Hoe wonderlijk het trouwens toegaat moge blijken uit het volgende: Marx is toegelaten in de cellen, niet op de gemeenschappelijke zalen; ofschoon het vinden van geschriften van Marx in iemands huis voldoende is voor administratieve verbanning. Daarentegen is een burgerlijk schrijver als Werner Sombart geheel verboden. Van de filosofen wordt Bergson het meest gelezen. Een van de schrijvers, die zeer veel gelezen wordt, is Oscar Wilde. Al zijn geschriften worden toegelaten, ook *De Profundis* en *The ballad of Reading Gaol*, zowel in Engels, Russisch als in andere talen. De talenkennis van de Russen is mij tegengevallen. Bij de gevangenisambtenaren is zij klein, omdat dezen voor een gedeelte domme mislukte jongens van goede familie zijn. De politieke gevangenen spreken dikwijls een of twee vreemde talen, zelden drie, ook niet wanneer zij gymnasiast of student zijn. De heer Joseph Minor sprak vlot Frans, Duits en Engels, en kende Latijn. Ik las *The ballad of Reading Gaol* samen met een politieke gevangene in voorarrest, mejuffrouw Maria Philippov, en vertelde haar van mijn bezoek aan Reading in de lente van dit jaar. Wij zaten samen op de rand van haar bed als oude bekenden. Toen ik de geleiders absoluut niet langer kon laten wachten, had ik haar nog niets

gevraagd over haar proces en haar gevangeniservaringen. Dat gebeurde trouwens meermalen: de politieken, vooral zij die lange tijd gevangen zijn, verheugen zich steeds ten eerste iemand te zien, die eerlijke, betrouwbare tijding van buiten brengt. Dan vragen zij meer dan dat zij vertellen en men mag hun schamel geluk niet storen. Meermalen ook waren politieke gevangenen zó zenuwachtig en zó ontroerd, dat zij niet spreken konden en mij vroegen bij hen te blijven, maar niets te vragen. Mejuffrouw Philippov, een onderwijzeres, was een van de meest bekende revolutionairen. Zij moest nu met tien medebeklaagden terechtstaan en verwachtte veroordeling tot enige jaren katorga en verbanning naar Siberië, die trouwens na katorga vanzelf volgt. George Kennan spreekt zijn verwondering uit, dat zovele vrouwelijke politieken er zo onschuldig, simpeltjes uitzien. Inderdaad: mejuffrouw Philippov zag er geheel niet opvallend uit. Zij was klein, haar ogen waren zonder iets bijzonders. Ongelooflijk, dat zij een zeer bekende revolutionaire was. Zij was in het begin wantrouwend. Later niet langer. En zij was verheugd, toen ik haar vertelde, dat ik in het voorjaar bij Kropotkin een dag gast was geweest. Kropotkin is bij de politieke gevangenen zeer bemind, ook bij de niet-anarchisten. Meermalen heb ik tot in de kleinste bijzonderheden alles moeten vertellen van zijn leven en van zijn gezondheid. Het was meestal mijn eerste vraag aan de politieke gevangenen: 'Leest u Marx of Kropotkin?' De bedoeling van die vraag werd dadelijk begrepen en de mededeling, dat ik Kropotkin had ontmoet deed altijd vreugd. De regeringsambtenaren vonden het verdacht; zij begripen niet, dat het hart Kropotkin liefheeft, al kan ook het verstand hem niet steeds gelijk geven. Toen ik eens aan een middagtafel met meerdere regeringsambtenaren mij op Kropotkin beriep, was de tafel met stomheid geslagen. Geen twee, die elkander aankeken, waarschijnlijk omdat er geen twee waren, die Kropotkin niet gelijk moesten geven. Of mejuffrouw Philippov reeds veroordeeld is en zo ja tot welke straf, weet ik niet.

In een van de St.-Petersburgse gevangnissen waren in een cel twee niet-politieke moordenaars. Gewone straatrovers. De

een had zes jaar katorga, de andere zeven. Deze straffen zijn zwaarder dan zij lijken, doordat de katorga altijd door levenslange verbanning naar Siberië vervolgd wordt. De ene moordenaar las: *Het portret van Dorian Gray* door Oscar Wilde, vertaald in het Russisch. Ik was ten zeerste ontroerd. Daar de moordenaar alleen Russisch sprak, moest ik de hulp van de tolk vragen. Maar mijn belangstelling maakte de moordenaar schuw. Op mijn vraag, waarom hij juist dat boek las, en of iemand het hem wellicht had aangeraden, antwoordde hij ontwijkend. Ik reikte hem de hand tot afscheid. Maar hij bleef strak staan. Op mijn verzoek schreef hij op een blaadje papier, dat hij Oscar Wilde had gelezen. Hij schreef Askold Wilde. Dit papier bewaar ik. Hij was een gewone ruwe moordenaar, roofmoord.

Zeer economisch georganiseerd vond ik de arbeid van de gevangenen. Men kan verschillende typen van gevangenisarbeid onderscheiden: de arbeid als opvoedend element, zodat de veroordeelde een beroep leert, waarmee hij later eerlijk zijn levensonderhoud verdienen kan. De arbeid als strafverzwarend element, gelijk de tredmolen voor 1898 in Engeland. Of wel de arbeid dient alleen om de verveling te verdrijven. In Rusland wordt alles gedaan om de arbeid van de gevangenen zo produktief mogelijk te maken (Notice 44). Die geen vak kent, leert in de gevangenis niet veel meer dan doosjes plakken. Overigens oefent ieder zijn eigen vak zoveel mogelijk uit. Sommige grote gevangnissen zijn grote stoomfabrieken, bijvoorbeeld te St. Petersburg. Ik zag: houtbewerking, metaalbewerking, textielindustrie, leerbewerking, boekdrukkerij. Het leger en de vloot zijn zeer grote afnemers en verder zorgen de meergenoemde patronagecomités voor de afzet. In andere landen zouden de particuliere ondernemers zich zeker ernstig tegen zulk een gevangenisconcurrentie verzetten. Toen ik een van de Russische hoofdbambtenaren vroeg of dat in Rusland niet het geval was, keek hij mij aan, geslagen van verbazing en antwoordde: 'Maar wij zijn toch de regering.' Behalve alle genoemde winstgevende bedrijven doen de gevangenen allen huiselijke arbeid. De regering ver-

dient jaarlijks meer dan vijf miljoen op de gevangenisarbeid (Notice blz. 46). Grote wegen en spoorwegen zijn door de gevangenen aangelegd. Een aantal gevangenen heeft winstgevende kwekerijen van bomen en vruchten. Men kan dit alles zeer gedetailleerd in het Notice vinden. Het is opvallend, dat de gevangenen die de regering als bijzonder goed georganiseerd opgeeft en als bijzonder winstgevend, dikwijls dezelfde gevangenen zijn mij door gevangenen als zeer wreed vermeld: Jarislav, Orel, Pskov, Nicolaevsk, Wologda. Niet overal is de arbeid even intensief geregeld. In de verre gevangenen van Siberië is aanvoer van grondstoffen en afvoer van produkten te kostbaar. Er is daar geen bevolking en geen afzet. In het geheel haalden de gevangenen in 1908 een cijfer van vijf miljoen dagen huishoudelijke arbeid. Bijna drie miljoen winstgevende dagen buiten de gevangenis: wegen, plantsoenen enz. Ruim drie miljoen dagen winstgevende arbeid in de gevangenen (Notice 53). In 1908 waren er ongeveer gemiddeld 150 000 gevangenen, en dan is dit aantal dagen niet eens zo groot. Maar men moet rekening houden met het grote aantal zieken, die niet werken kunnen, zeker 20% of meer. Verder met het aantal feestdagen, verjaardagen van het keizerlijk huis enz. dat meer dan zeventig bedraagt. De katorgisten werken twaalf uur per dag, met een uur vrije tijd. Gelukkig, dat het aantal vrije dagen zo groot is. Een aantal gevangenen is bekroond met goud voor inzending van handenarbeid en vruchten. Een gedeelte van de opbrengst van de arbeid is voor de gevangenen zelf. Daarvan mogen zij een deel voor kantinewaren gebruiken. Een deel vormt hun uitgangskas. Volgens de Russische regering (Notice 7, Démenti 28) bestaat zulk een goede regeling in geen enkel ander land. Volgens het Koninklijk Besluit van 31 augustus 1886 behorende bij de Beginselenwet is dit in Nederland ook zo. Maar dat is dan een vergissing. En hoeveel is dat loon? Ik heb een politieke gevangene gesproken van even twintig jaar, veroordeeld tot levenslange katorga! Hij was nu aan het schoenmaken. Men had hem dat geleerd, omdat het verlies van een leertijd voor de regering wel opweegt bij een zo jonge gevangene tegen het voordeel van

skilled labour voor het gehele verdere leven van die brave kameraad. Hij werkt elf uur per dag, zes dagen in de week en verdient daarmee 45 kopeke. Er is niets, dat ik liever wil dan de Russische kameraden weerzien. En als ik niet meer gaan mag, laat dan anderen gaan, daar toch de Russische gevangenen zo heerlijk wijd openstaan (Démenti blz. 26, Notice blz. 6). Politieke gevangenen zijn slechte handwerkers, men vindt er te veel intellectuelen onder. Bovendien zijn zij veel te vaak ziek. Er zijn in Rusland ongeveer zevenhonderd gevangenen (Notice 51). In het begin van het revolutiejaar 1906 waren er 95 000 gevangenen, in het einde 125 000. Een toename van 30 000 in een jaar, allen politieken. Dit zijn de officiële cijfers (Notice 45). De gemiddelde winst op een gevangene daalde daardoor aanmerkelijk. Ook de absolute winst werd bedreigd, daar de politieke gevangenen alle ruimte innamen en er voor werkplaatsen geen ruimte overbleef. Gelukkig nam de gevangenisadministratie verstandige maatregelen: de ruimte van hospitalen en woonzalen werd beperkt, alles werd vol mensen gestopt. Zó leverde 1907 reeds 24% meer op dan 1906 en 1908 wederom 26% meer. Het absolute winstverschil tussen 1906 en 1909 is ongeveer een miljoen (Notice 46). Een aantal gevangenen wordt door de regering als bijzonder winstgevend geprezen (Notice 51). En er is een smartelijke overeenstemming tussen die lijst en tussen de lijst van gevangenen, waarover mij voortdurend werd geklaagd.

IV De politieke gevangenen

In het voorgaande heb ik meermalen gesproken van: *'de politieke gevangenen'* en daardoor wellicht de indruk gewekt, dat de politieke gevangenen een aparte groep vormen, die beter behandeld wordt. In het algemeen is dat niet zo. De politieke gevangenen, die tot zekere soort vrijheidsstraf veroordeeld zijn, worden wettelijk gelijk behandeld als de gewone gevangenen, die dezelfde strafsoort ondergaan. Feitelijk zullen de politieke gevangenen slechter behandeld worden zolang de mening bij de gevangenisambtenaren bestaat, dat mishandeling en belediging van politieke gevangenen zoal niet een gewaardeerde, dan toch zeker een gemakkelijk te vergeven uiting van vaderlands- en vorstenliefde is. De politieke gevangenen zijn voor een gedeelte aan meer maatschappelijke welstand gewoon dan de gewone gevangenen en bijna zonder uitzondering zijn hun geestelijke behoeften veel sterker. Zij lijden onbeschrijflijk onder de katorga-straf, ook al werden zij niet voortdurend mishandeld. Ieder uur van iedere dag is een doorlopende vernedering, en iedere rinkelning van hun kettingen herinnert hen aan hun hartbrekende toestand. De ouderen zijn gelaten en weten, dat de woorden en daden hun waarde ontnemen aan hem, die spreekt en handelt en dat een belediging door bepaalde personen niet een belediging is. Maar de jongeren stuiven op, worden gestraft en mishandeld. Ik heb verscheidene gevangenen uit Orel gesproken. Meermalen werd mij de naam van Iwan Korotkov genoemd als van een gevangene, die telkens wreed is mishandeld, zogenaamd wegens onbeleefdheid. Hij is veroordeeld in hetzelfde proces als Joseph Minor. Maar de heer Minor heeft mij niet over hem gesproken. Korotkov is een jonge boer. Hij is nu in de Centrale gevangenis te Orel en wanneer de Russische regering inderdaad

zich van geen mishandeling van deze kameraad bewust is, zal zij zeker geen bezwaar hebben, dat ik naar Orel ga. Korotkov zal aan twee woorden weten, dat hij mij vertrouwen kan. In Orel zal ik ook vinden de student Alexis Pavlov, die verscheidene vreemde talen spreekt, veroordeeld in het proces van Gotz. In Orel zal ik ook vinden het graf van de gevangene Kojine, doodgeslagen in december 1911. En het graf van Samuel Bielin, doodgeslagen in januari 1912, 'Hij, die bloedschuld opeist, zal zich hunner herinneren.' In de Centrale gevangenis te Moskou heb ik tweemaal Joseph Minor gesproken: de eerste maal op de algemene zaal. De tweede maal in de kamer van de directeur in het bijzijn van de adjunct-inspecteur van de gevangenen in het gouvernement van Moskou. De heer Minor kwam binnen. Ik wilde samen met hem zitten op een canapé. En hij, zacht en bedroefd: 'Ik mag niet zitten, waar zulk een hoog ambtenaar bij is.' De adjunct-inspecteur liet de heer Minor staan. Dit is een mishandeling. De heer Minor klaagde niet, want het was recht. Ik stond ook. Waarlijk: de tienduizenden politieken lijden meer dan iemand weet. In Riga sprak ik tweemaal met de Groeziër Paul Sacwarélidzé, de tweede maal in het bijzijn van de commandant. Onze kameraad Sacwarélidzé had scorbut. De commandant liet hem zitten. Dat was heel lief. Ik ben daar dankbaar voor. De commandant gaat spoedig naar Sarátov. Heengaande zei ik: 'Zorg, dat Sarátov zijn schandelijke naam in het buitenland verliest.' Daar de Russische gevangenen voor juristen steeds openstaan (Notice 6, Démenti 26) zal ik naar Sarátov reizen en verheugd zijn verbetering te mogen berichten.

Ik heb van een politieke gevangene in het geheim een brief gekregen. Ik kan die brief niet geheel publiceren zonder dat de schrijver bekend wordt. Onder de gedeelten die ik moet weglaten, zijn enige zinnen over verbeteringen in enkele gevangenen aangebracht. Ik wil dat vermelden omdat ik de Russische regering niet in het minst onrechtmatig bezwaren wil. Er zijn elf dagen verlopen tussen het schrijven van de brief en het posten in Rusland. Gemakkelijk is hij dus niet uit de gevangenis gekomen. Mijn adres was de gevangene niet bekend. Dit is de brief. Stipjes

duiden op weglatingen: ‘Beste, beste kameraad, ik ben zó gelukkig en zo ontroerd tot in mijn hart en ziel over al de lieve dingen, die ge mij verteld hebt. Ik ben zo gelukkig, dat het toeval u tot mij gebracht heeft. Ik dank u duizend malen voor mij zelf en voor alle kameraden, de politieke gevangenen. Wij zien hier nooit iemand, die lief en vriendelijk voor ons is. Ongelukkig spreek ik het Frans niet vlot genoeg en ik was zo zenuwachtig tijdens ons gesprek, dat ik u lang niet alles heb gezegd, wat ik u had willen zeggen. En dan voelde ik mij ook niet geheel vrij en op mijn gemak na de woorden van de inspecteur: *“Wij laten u nu wel met deze heer spreken, maar u zult zelf wel begrijpen, als hij de publieke opinie in Europa tegen ons gaat opzetten, dat het dan wel eens slecht met u zou kunnen aflopen.”* U hebt zelf gezien... (volgt een belediging de gevangene aangedaan). En u hebt gezien, (volgt een belediging de gevangene aangedaan). Daarom was ik zo zenuwachtig. Maar dat zijn kleinigheden. Ik zal u nog enkele dingen schrijven ter aanvulling en verbetering van wat ik u heb verteld. Ik had gehoopt, dat u nog eens zoudt zijn teruggekomen.

De grootste ellende voor de politieke gevangenen is de schuld van de algemene gevangenisadministratie, die ons absoluut gelijk behandelt met gewone gevangenen: straatrovers, moordenaars, dieven enz. Dat is onbeschrijfelijk ellendig. U kunt niet begrijpen wat wij te lijden hebben, dag en nacht. Ieder ogenblik laat men ons gevoelen, dat wij eigenlijk geen mensen meer zijn, dat iedere bewaarder ons kan jijen en jounen, beledigen, slaan, trappen, in een zwarte cel schoppen met water en brood. Het gevolg is, dat wij allen zenuwziek en ellendig worden. Een vijfde deel van ons heeft tuberculose. Wij gevoelen voortdurend, dat men er stelselmatig op uit is ons te krenken in ons gevoel van mensenwaarde. En dat gevoel is ons boven alles dierbaar. (Volgen de zinnen over enige verbeteringen, die ik niet publiceren kan). Tegenwoordig is het eten ook niet telkens meer bedorven, vroeger wel; telkens. Maar dat hindert niet. Vroeger werd hier iedere dag geslagen. Dat is nu nog zo in Orel, Pskow, Sarátov, Wologda, Jaroslav, Tobolsk, Nikolaev en andere. Dat Démenti

ken ik niet. Maar u begrijpt zelf wel, dat is een politieke daad, niet een daad van recht en waarheid. Een Démenti uitgeven doet de regering altijd wanneer in de vreemde over de mishandelingen van politieke gevangenen geschreven wordt. Ik geloof, ik ben er van overtuigd, dat de feiten in het artikel in de *Humanité* en in de brochure van P. Kropotkin waar zijn. Het zijn alle mededelingen van gevangenen zelf, waarbij een groot aantal, die nu reeds in Siberië zijn of in het buitenland. Als zij de indruk van overdrijving maken, dan komt dat alleen doordat alles wat in twee of drie jaar is gebeurd nu bij elkaar in een klein boekje staat.

Het is de vraag, als u in Orel komt, en in andere gevangenis-
sen buiten grote steden, of de politieke gevangenen u de waar-
heid durven te vertellen, die eenvoudig ontzettend is. Want ge-
slagen te worden en getrapt tot de dood volgt, dat is iets zeer
gewoons als men verdacht wordt te veel te hebben gezegd.
Daarom zou ik u raden met de gevangenen alleen te spreken,
zonder getuigen, en maatregelen te nemen, dat de gevangenen
niet achteraf gestraft worden).* In de Centrale gevangenis te
Orel zijn vele politieke gevangenen. Maar als u betrouwbare
mededelingen wilt hebben spreek dan met Alexis Pavlov, van
het Gotzer-proces en met Iwan Korotkov. Als u zegt, dat u
Minor en mij hebt gesproken zullen zij u vertrouwen. Korotkov
is geloof ik gelijk met Minor veroordeeld. In Orel zijn doodge-
slagen Kojine, Samuel Bielin, december 1911, januari 1912, en
anderen. (Volgen een groot aantal namen van vrienden en be-
kenden, die ik moest schrijven of bezoeken)... en groet voor mij
alle kameraden, burgers van de Nieuwe Wereld, groet de socia-
listen van alle landen. Wij, de socialisten, willen leven in liefde.
Wij willen, dat de liefde overal zal heersen. Eenmaal zal dat zo
zijn.'

Dit is de brief. Hij is geschreven op een armzalig blaadje papier.
Gepost in een gewone goede enveloppe met ander handschrift.

* Welke maatregelen? De schrijver zelf is bedreigd!

Wat moet ik eraan toevoegen? In Rusland noemde men mij enige kostbare spoorwegen, die alleen strategische waarde hebben voor troepenvervoer naar de Duitse grenzen. De aanleg van deze spoorwegen was door de Franse regering als voorwaarde gesteld bij een lening. Indien de Franse regering bij een volgende gelegenheid als voorwaarde stelde: ophouden van de martelingen en mishandelingen van de politieke gevangenen zou handelen overeenkomstig de eisen van menselijkheid en van het verleden van het Franse volk. Ik heb mij in het voorgaande zorgvuldig onthouden van iedere overdrijving. Het goede heb ik met niet minder zorg vermeld dan het kwade. Maar de waarheid is: het leven van een politiek gevangene in Rusland is een langzame, wrede dood. In de provinciale gevangenissen gaat het wat sneller en wreder, omdat daar veel minder bezoek komt, klachten daar veel minder gemakkelijk tot de dagbladen doordringen; de gevangenisambtenaren zich daar vrijer gevoelen. Alle politieke gevangenen worden zenuwachtig en als zij zich dan niet weten te beheersen worden zij mishandeld. Velen barstten in tranen uit, als wij alleen waren, of konden niet spreken van ontroering. Of wilden niet, dat ik wegging. Voortdurend was ik omringd door twee, drie, vier zeer vriendelijke, maar ook zeer achterdochtige geleiders. Ieder gesprek met een gevangene alleen moest ik afdwingen. Veel kan ik niet publiceren om gevangenen niet te verraden. Als de Russische regering mij van verdichtsels of overdrijving beschuldigt, ben ik bereid weer naar Rusland te gaan en even eerlijk de toestand van de politieke gevangenen te onderzoeken in andere gevangenissen.

De regering is er op uit de politieke gevangenen voor te stellen als een bende, niet veel verschillend van de gewone misdadigers. Het doemalid Lutz van de Oktobristen citeerde in een van zijn redevoeringen uit een brief van een *ongenoemde* politieke gevangene: 'De tijden zijn veranderd; de politieke gevangene is volstrekt niet meer iemand, die bijzondere eerbied verdient, 90% van hen verschilt in niets van dieven, straatrovers en zakkenrollers' (Démenti 26). Dat is niet waar. Ik heb honderden politieke gevangenen gezien en tientallen gesproken. Er is een groot

geestelijk verschil tussen hen en de gewone misdadigers. Men herkent de politieken haast altijd aan de blik van hun ogen, hoe ook verdoofd. Dit citaat is een leugen, en de schrijver, als hij bestaat, een leugenaar. Elders spreekt de regering van: 'het zedelijk gehalte van de gevangenen, dat sinds de revolutie aanmerkelijk is gedaald' (Notice 22). Dat is een leugen. Hij, die het schreef is een leugenaar. Het gehalte van de politieke gevangenen is zeer goed. Ik heb in de gevangenissen enige gevangenen ontmoet van beschaving en ontwikkeling, niet-politieken gestraft voor verduistering in hun beroep. Mijn vraag: 'Wat is uw mening over de politieken?' De antwoorden gemiddeld dit: 'Het lot van de politieken is zwaarder dan het onze, maar zij hebben nooit het gevoel, dat zij iets minderwaardigs hebben gedaan. Dat hebben wij wel. De politieken zijn voortreffelijke mensen. Zij sluiten zich zoveel mogelijk aaneen, maar doen toch ook voor de andere gevangenen wat zij kunnen. Bijvoorbeeld: veel gewone gevangenen hebben van de politieken lezen of schrijven geleerd. Er gaat van de politieken een liefdevolle invloed uit, die duizenden ten goede komt, en zo lijden zij toch niet vergeefs.'

De regeringsambtenaren zijn volkomen onbetrouwbaar.* Ik vroeg de ene dag naar de gezondheidstoestand in de gevangenis en hoorde, dat er evenmin als in het kuuroord Schlüsselburg op 1 januari 1910, tyfus was, scorbut of dysenterie. De dag daarna sprak ik meerdere gevangenen met scorbut en werd mij verzocht geen vruchten in de gevangenis te geven wegens de dysenterie. Zo ook met de politieken. Om mij een ongunstige indruk van de politieken te geven, hebben de ambtenaren zich niet ontzien mij

* Laatste ervaring. Een van de politieke gevangenen sprak ik tweemaal. Eens in het Frans alleen; de tweede maal in het Russisch met een tolk. Hij gaf mij toen het adres van een in het buitenland gevestigde bloedverwant met verzoek die te schrijven. Volgens de tolk stonden zij geregeld in briefwisseling. Maar de tolk vertaalde in het Duits, dat de gevangene niet verstond. Waarom moest *ik* schrijven als hij zelf schreef? Van die bloedverwant kreeg ik een brief, waarin hij mij zeer dankt voor de berichten, daar hij zelf nooit antwoord op zijn brieven krijgt.

gewone misdadigers van zeer ongunstig uiterlijk aan te wijzen als politieken. Maar de vraag: 'Zijt gij een politiek gevangene?' hebben de tolken zo vaak voor mij gedaan, dat ik dat zelf wel in 't Russisch kon doen en dat 'njet' 'neen' betekent weet ik ook. De ambtenaren houden met een stalen gezicht vol: 'Hij is wel een politieke, maar hij schaamt zich er voor.' Later, in een andere gevangenis, sprak ik mijn verbazing uit over het groot aantal politieke gevangenen. En het antwoord, zonder blikken of blozen: 'O, maar allen, die het zeggen, zijn het niet. Ze zeggen het dikwijls, omdat ze zich schamen, gewone misdadigers te zijn.'

De politieken spreken zelfs nog liefdevol en verontschuldigend over de bewaarders, die hen mishandelen: 'Zij weten niet beter. Zij worden zelf de gehele dag gesnauwd en gejaagd. Velen van hen zijn zenuwpatiënten zo goed als wij. Onder de gevangenebewaarders is de mening algemeen, dat, wie de politieke gevangenen mishandelt promotie maakt, en dat, wie bijzonder welwillend voor de politieke gevangenen is, van revolutionaire sympathieën wordt verdacht.' De gevoelens die de politieke gevangenen bij mij opwekten, heb ik weergegeven in het volgende lied:

AAN DE POLITIEKE GEVANGENEN IN RUSLAND

Hebben zij met ketenen u gebonden
Een rauwe last om polsen en om de enkel,
Geen zware stap zonder krenkend gerenkel
Geen moew man zonder hand en voet met wonden.

Is dit het eind van al hun strijd en hopen?
Zo schone jeugd, zo klaar verstand gekooid,
Geknecht, gekrenkt van kracht en vreugd berooid,
Onder voeten van schenners neergelopen.

Dood is beter dan dit machteloos leven
Waarmee de beulen stoeien als in spel,
Gesel, trap, woedewoorden, donkre cel,
En niet eens zijn heugnis en hoop gebleven.

Heugenis: ach, krachtloos wordt hun verstand,
Dat het de dagen van hun strijd vergeet.
En hoop? Hun ogen staren uitgebrand,
Geen man buigt niet onder last van dit leed.

Het kerkhof bloeit naast de gevangenis,
De doden rusten onder zoden zacht,
Die stervend leven lijden dag en nacht:
Wanhoop, waanzin, bange verlangenis.

Want waanzin dwaalt, een glimlach om zijn mond,
Een schat van belofte in zijn matblauw oog.
Hij voert, wie voor zijne bekoring boog
Door de ijdele tuinen van zijn wereld rond.

De scorbut sluipt door hun ontbindend bloed,
En bleek-lachend loert de tuberculose,
Verwelkt hun wangen, dooft der ogen gloed,
Plukt stoute knapen af als witte rozen.

O, keur van knapen, van vrouwen en mannen,
Helden van Rusland in zijn bange strijd.
Die 't leven rekken door katorgatijd,
Worden naar 't bar Siberië verbannen.

Zij wilden Liefde en Leven: ach, de Dood
Lokt hen in droom en waakt met zijne lach,
Dood hier, daar Waanzin, wie nog kiezen mag,
Kiest het kort sterven boven lange nood.

Makkers: wat kunnen mijne zwakke handen,
Makkers: wat kan de stem van mijn droef lied?
Niet meer dan schreien om de barre schande
Die dag en nacht strafloos aan u geschiedt.

Straffeloos? Neen. Die bloedschuld eist zal 't wreken,
Met vaste wraak. Hij meet van elk de Tijd.
De Dag der dagen komt, die 't Volk bevrijdt,
Uw beulen slaat, uw kettingen zal breken.

Over sommige gevangenen heb ik reeds in het voorgaande gesproken. Over enigen voor hen moge in het bijzonder nog iets gezegd zijn. De sterkste politieke, die ik zag, sterker dan de matroos in Petersburg, was niet veel meer dan een kind. Ik wist dat hij Frans sprak en ging daarom in zijn cel alleen. Hij was beschuldigd van ernstige politieke misdrijven, maar nog niet veroordeeld. Hij ontving mij rustig: 'Ik weet niet of u een van de vrienden bent of een van de verraders, of een onverschillige, maar dat doet er niet toe, vraagt u maar wat u weten wilt, als ik niet antwoorden wil, dan antwoord ik niet.' Of hij mishandeld was? 'In de gevangenis niet; bij de politie wel, dat is altijd zo; daar rekenen wij op... het doet er niet toe.' Hoe zijn zaak stond: 'O, daar hebt u de akte van beschuldiging. Ik heb ontkend... misschien loop ik ditmaal nog los... dan begin ik weer... natuurlijk begin ik weer. Weet u, wat dikwijls gebeurt als ze iemand vrijspreken? Dan wordt hij administratief gevangen gezet. Maar misschien laten ze mij wel gaan, en ze houden mij in 't oog tot ik weer iets doe... dan knippen ze mij voorgoed, als ik nu los kom... dat is veiliger dan administratief. Het spijt mij natuurlijk, dat ik gevangen genomen ben, omdat ik nu niets meer doen kan, en ik heb nog haast niets gedaan. Vroeg of laat wordt iedereen veroordeeld, tenzij de revolutie doorzet. Daar geloof ik op 't ogenblik niet veel van... maar we moeten de onrust gaande houden... dat is al veel waard, dan vinden de lateren een steun, een partij.' Ik vroeg zijn naam, en hij: 'Wat doet het er toe? Als u mij verraden wilt is het nummer van mijn cel voldoende. En als u dat niet wilt, mij persoonlijk prijzen, dat hoeft niet, dat is dwaasheid.'

Mijn geleider klopte op het celraampje: ik was angstig voor die kalme, trotse jongen, nog niet twintig jaar. Iwan Korotkov in Orel is ook zo trots; hij wordt voortdurend voor onbeleefdheid gestraft en mishandeld. Ik zei: 'Maat, als gij mocht vrijkomen, overweeg nog eens goed, wat gij doen wilt, het is een keus voor uw gehele leven en gij zijt nog zo jong.' Toen strafte de jongen mij juist en scherp, want hij zeide: 'U praat zeer verstandig... u zult het in uw land ver brengen... wat raadt u mij, alleen deser-

tie of óók nog verraad?’ Ik ben dertig jaar. Hij is nog niet twintig. Ik stond voor hem als een beschaamde jongen en stamelde: ‘Dat niet... doe wat uw hart u ingeeft.’ En hij: ‘Ik heb mijn weg gekozen... kies de uwe even eerlijk. Laat u niet door de regering omkopen of bedriegen, wees eerlijk in wat gij schrijft... adieu.’

Deze jongen wordt veroordeeld, nu of later. Zal daardoor het zedelijk peil van de gevangene dalen? Of behoort hij wellicht tot de gelukkige 10% der politieken, die zich gunstig onderscheiden van de dieven, de rovers, de zakkenrollers? (Démenti 26).

Des zondags bezochten wij de vrouwengevangenis te Moskou. Het werk stond toen stil, zodat ik van het dagelijks leven geen goede indruk heb kunnen krijgen. De arbeid van de vrouwen beperkt zich vooral tot huiselijke bezigheden. De vrouwengevangenis maakte die dag niet zulk een schrikkelijke indruk als ik gevreesd had. Het was mooi weer en de vrouwen wandelden over de plaats, gewoon op een asfalten ring. Zij wandelden twee aan twee, niet in de maat en de pas. Daardoor was het minder vreselijk. De kleding van de Russische gevangenen, voor zover ik zag, is niet bespottelijk. De mannen droegen, het was zomer, lichtgrijs linnen. De vrouwen lichtblauw katoen met witte hoofddoek. In Engeland zijn de gevangenskleren bespottelijk: grof, grauw goed, bedrukt met een soort pijlachtige bladeren. Lang niet alle gevangenen lijden door die kleren, maar een aantal van hen, de gevoeligsten, lijden daardoor wel. Oscar Wilde klaagt in *De Profundis* voortdurend over de kwelling van die toegetakelde kleren.

Ik was naar de vrouwengevangenis gegaan om Maria Philippov haar boek te brengen: *De Profundis* en *The Ballad of Reading Gaol*. Over onze ontmoeting heb ik bereids geschreven. Ook onder de vrouwen bevinden zich vele politieke gevangenen. Ik heb er verscheidene gesproken. Het zijn twee vrouwen, die diepe indruk hebben gemaakt. Wij kwamen in een zaal en een groot aantal vrouwen, katorgisten, stond stipt in militaire houding, op een rij. Voor zover ik haar vroeg, waren het alle moordnaresen, gewone en politieke. Liever dan Russisch met een tolk,

sprak ik een ons beiden bekende taal met de gevangenen. Er zijn, helaas, talloze politieke gevangenen, die vreemde talen spreken. Meermalen, als ik een gevangene moest spreken, die alleen Russisch verstond, vroeg ik een andere gevangene, tolk te willen zijn. De regeringstolken hebben zó lang vals vertaald, tot ik ze geen van allen meer vertrouw. Wanneer wij in een nieuwe zaal kwamen, vroegen wij steeds wie een vreemde taal sprak. In deze zaal sprak een dame voortreffelijk Frans. Zij was in Zwitserland en in Frankrijk opgevoed. Deze vrouw was absoluut onbeweeglijk, absoluut correct. Zij stond stipt in de houding. Zij antwoordde zonder onwil, zonder welwillendheid, een krachtige, toch klankloze stem. Zij was vijfendertig jaar. Veroordeeld tot 15 jaar katorga, waarop vanzelf verbanning naar Sibirië volgt. Zij was sinds drie jaar in de gevangenis. Zij had haar schoonzuster vermoord. Ik vroeg: 'Een politieke moord?' En zij: 'Daar zal ik niet op antwoorden.' Toch meen ik, dat zij een politieke kan geweest zijn, daar zij door een krijgsraad was veroordeeld. Kettingen droeg zij niet. De vrouw naast haar in de rij droeg kettingen aan de voeten. Zij had haar man en haar kinderen vermoord en levenslange katorga gekregen. De eerste acht jaar droeg zij kettingen. Ik vroeg de vrouw, met wie ik Frans sprak, hoe zij over de politieke gevangenen dacht. 'Zeer gunstig. Zij doen voor de medegevangenen veel goeds.' Of de politieken mishandeld werden? 'Neen.' Maar dat antwoord was in strijd met wat anderen mij zeiden. Ter wille van de gerechtigheid deel ik het mee. Ik vroeg of niet-politieken zich voor politieken uitgeven of omgekeerd: 'Een politiek gevangene zal zich niet licht voor een niet-politiek uitgeven. Misschien een enkele maal om minder straf te krijgen. Hetzelfde feit uit politieke motieven wordt meestal zwaarder gestraft. Daarom zal een gewone beklagde ook niet licht zeggen, dat hij een politieke is, tenminste niet voor de rechter. In de gevangenis kan het een enkele maal voorkomen, maar de andere politieken merken het gauw.' En dit alles met dezelfde harde stem, ieder woord los van ieder ander. Ik reikte haar de hand. Zij bleef onbewogen in de houding staan: 'Ik mag u geen hand geven.' De inspecteur, die dit zag,

wenkte. Het was zeer pijnlijk. En zij: 'Ik dank u voor uw vriendelijke woorden.' En ik: 'Die bloedschuld opeist moge zich uwer ten goede herinneren; het is dikwijls toeval of lafheid, dat men niet tot moord komt.' Zij: 'Dank u, mijnheer.' Wij scheidten. Ik heb haar naam niet gevraagd, ook niet aan de ambtenaren, omdat ik meende, dat dit haar aangener was. Daarna sprak ik met een politieke gevangene, wier naam ik wel weet: Nina Georgievna Chichlova. Zij was drieëntwintig jaar. Zes jaar is zij reeds in de gevangenis: op haar zeventiende jaar veroordeeld wegens deelneming in de moord op een politieke verraadster tot twintig jaar katorga, die vanzelf gevolgd worden door levenslange verbanning naar Siberië. Zij was een klein, tener meisje. Zij dacht zelf niet, dat zij nog veertien jaar katorga-straf zou kunnen dragen. Zij was moedeloos: 'Waarvoor leef ik nog? In het begin heb ik zoveel ik kon de andere gevangenen geholpen... dat doen wij allemaal... ik doe het nog. Maar ik geef het op. Veertien jaar katorga, en dan Siberië... wie er buiten staat, weet niet wat het is... ik was zeventien jaar, ik heb geen spijt. Verraders kunnen wij niet sparen, laat ik zeggen, evenmin als in het leger.' Korte tijd daarna lachte zij verheugd toen ik zei, dat zij nog zo vlot Frans sprak na zoveel jaren. Zij vroeg mij een goed woordenboek: Russisch-Frans. Ik heb het in Riga gekocht: Makaroff. Van uit Holland heb ik het haar gezonden met enige Franse boeken. De ambtenaren in Moskou hebben mij verzekerd, dat boekgeschenken aan bijzondere gevangenen zijn toegelaten en verschillende gevangenen waren in het bezit van eigen boeken. Staatsraad Von Boetticher te St. Petersburg, waarnemend chef van de hoofdadministratie der gevangenissen, houdt het tegendeel staande. En een meisje van drieëntwintig jaar, dat zes jaar katorgastraf heeft doorgeleden en nog veertien jaar te lijden heeft voor het nieuwe leed in Siberië begint, zal haar boeken niet krijgen. Ik hoop zó, dat men mejuffrouw Chichlova tenminste heeft medegedeeld, dat de boeken gezonden zijn. Voor wij scheidten vroeg ik haar of ik iets voor haar kon en mocht doen. Ja: zij was uit Sebastopol naar Moskou overgeplaatst en nu waren haar boeken weg. Ze had daarover

geschreven, maar geen antwoord ontvangen. De ambtenaren hielden vol, dat zij wel antwoord had ontvangen en dat de boeken bij haar zuster waren. Zij lieten mij het dossier zien. Maar ik wens daar verder over te zwijgen tot tijd en wijle.

Ach: het was in de vrouwengevangenis weer dezelfde droeve zaak. Acht jaar katorga met natuurlijk Siberië voor het verspreiden van een manifest. Zes jaar katorga met natuurlijk Siberië wegens lidmaatschap van een politieke partij. Siberië is veel erger dan katorga. Feitelijk is dus iedere katorgastraf levenslang.

Het leven in de vrouwengevangenis te Moskou is draaglijk, maar ook niets meer. Er wordt nog steeds geregeld geslagen en gestompt, maar niet bepaald meer gezeseld, hetgeen vroeger wel voorkwam. De gevangenen zijn altijd bijzonder voorzichtig in het noemen van namen van gevangenen, die mishandeld zijn, want als een bezoeker naar die gevangene vragen zou, liepen degenen, die verdacht werden die naam te hebben genoemd kans op straf en mishandeling. Geseling is niet mishandeling, maar straf. Zeer kleine kinderen blijven in de vrouwengevangenis bij de moeders. Ik zag een crèche voor die kinderen, maar kinderen zag ik niet. Later bedacht ik vergeten te hebben naar de kinderen te vragen. Maar dat is dikwijls gebeurd, dat ik dood-onnozele dingen niet vroeg. Ik heb zo veel ellende gezien. Veel meer dan mijn woorden vermogen weer te geven. Het eten in de Moskouse vrouwengevangenis is zeer slecht. Maar daarover zouden de politieken niet klagen, wanneer zij niet voortdurend gekrenkt, vernederd werden. Bijzonder slecht zijn de carcercs. Dit een straf te noemen en niet een ernstige mishandeling is spelen met woorden. De stank in de carcercs was schrikkelijk. De gestraften hebben in theorie een wandeling van twintig of dertig minuten alle drie dagen. Geen licht. Geen lucht. Geen meubel om op te zitten. Staan of liggen op een harde, vuile vloer. Daar ik ten tweedenmale naar George Dmitrenko en de heer Joseph Minor wilde gaan, verlieten wij na een niet al te lang bezoek de vrouwengevangenis te Moskou. Wie kan mij helpen Nina Chichlova te vergeten en de Raadselachtige

Vrouw? Ik zou gaarne rust willen hebben van herinneringen, die mij dag en nacht verontrusten.

Scherpe indruk kreeg ik van een politieke gevangene, een medisch student. Hij was van een tartend cynisme. Wie kent de smart daarachter? Gestraft en mishandeld zal hij wel niet worden. Hij zal de heren wel te vriend houden en verachten. Ik vroeg zijn naam. Hij rustig: 'Nummer honderdnegen.' Mijn vraag: 'Wat las u, Marx of Kropotkin.' Hij lachte: 'Geen van tweeën, ik las niet. Ik heb gewerkt. Er wordt door de revolutionairen veel te veel gelezen, en veel te weinig gewerkt. In uw land is misschien een boek beter dan een bom, maar hier is een bom beter dan een boek.' Hij droeg geen gevangenskleren. Of hij nog niet veroordeeld was? 'Nee, ik ben administratief verbannen; dat vind ik veel prettiger dan veroordeeld. Nu ontbreekt ook de schijn van recht die een vonnis toch altijd heeft. Ik voel mij diep verongelijkt, dat is een heel prettig gevoel... God moge u daarvoor bewaren. Ik ga naar de streek van de Amoer, dit jaar of het volgend jaar, het reisseizoen is nu geloof ik al gesloten.' Ik reikte hem de hand. En hij: 'Reis prettig, kameraad.' Mijn geleider, ditmaal slechts één, prees hem zeer: 'Een aardige baas, altijd vrolijk en vriendelijk. Jammer, dat hij in de politiek is gegaan.'

Wanneer ik de blikken van mijn herinnering laat gaan langs de honderden, honderden politieken, die ik zag, dan denk ik aan de leraar in Riga. Een statig man van ongeveer vijfenveertig jaar. Ik vroeg bij welke partij hij was aangesloten geweest. 'Bij geen.' Hij had gepleit voor een meer liberale inrichting van de scholen en was daarvoor veroordeeld tot jarenlange katorga-straft, ik meen acht jaar, maar het cijfer staat onduidelijk in mijn aantekeningen. Kan ook zes jaar. Dat doet er trouwens niet veel toe, daar toch iedere katorga-straft door verbanning naar Sibirië gevolgd wordt. Zijn kinderen waren al groot. Zijn vrouw zou met hem gaan.

En ik denk aan twee bejaarde gevangenen, beiden middelmatige landeigenaars, in een gevangenis te Riga, veroordeeld tot

katorga. Zij waren leden geweest van een revolutionaire gemeenteraad. Dat wil zeggen: de gewone gemeenteraad was opzij gezet en een nieuwe opgetreden. Van een van hen waren de goederen verbeurd verklaard. Zijn familie daardoor verarmd. De ander werd nog steeds met verbeurdverklaring bedreigd. Toen ik er was, werd in Riga niet meer alle dagen geslagen. Er was pas hongerstaking geweest, revisie en overplaatsing zowel van gevangenen als van ambtenaren.

En ik denk aan onze zieke makker Paul Sacvarélidzé, de Groeziër. O, die arme kameraden. Ik heb het reeds gezegd: zij lijden dubbel. Ver van hun huis, zien zij niemand. Wie maakt een reis van zes dagen heen en zes dagen terug, om een makker of een bloedverwant gedurende een kwartier te zien op een afstand achter tralies te midden van een groot rumoer van talrijke bezoekers. Als de werkelijke cijfers eens bekend werden van de Groeziërs, die in 1905 en 1906 zijn gevangen genomen en van hen, die er nog over zijn. Zij zijn gedecimeerd. Woordelijk, letterlijk gedecimeerd. Doodgeschoten in Tiflis. Gestorven aan hongerstakingen. Doodgeslagen in Sarátov. Een aantal, vijftien, Groeziërs is onlangs overgeplaatst van Sarátov naar Riga, zogenoemd omdat het klimaat daar beter is. Als dat de bedoeling was geweest, dan had men hen moeten overplaatsen naar de Kaukasus terug. Ik weet heel andere dingen van die overplaatsingen. En hij, die in het begin van augustus commandant was van de Centrale gevangenis te Riga weet het ook. Een van de niet-politieke gevangenen uit Sarátov, die ik sprak met een andere gevangene als tolk, weet het ook. Van de vijftien Groeziërs, die naar Riga kwamen, zijn er in weinig weken drie gestorven. Paul Sacvarélidzé heeft scorbut in hevige mate. Het aantal lijdens aan scorbut is zeer groot. De katorga-tijd van Sacvarélidzé is spoedig om. Hij is 28 jaar, en sinds zes jaar gevangen. Nu gaat hij naar Siberië. Hij is op een Russisch gymnasium geweest en spreekt vlot Russisch. Maar zelfs daarmee, hoe zal hij in Siberië kunnen leven? Zijn familie door de revolutie verarmd, hij zelf ziek en aan het klimaat van de Kaukasus gewend. Van de duizenden Groeziërs, die zes jaar geleden zijn gevangen genomen,

leven er nu geen honderden meer. Over enkele jaren zullen er geen tientallen meer zijn. Over de uitmoording van de Groeziërs kan ik volledige mededeling doen, maar niet voordat sommige gevangenen doodgeslagen zijn of mij van mijn belofte tot geheimhouding hebben ontslagen. Ik heb onze makker Sacvarélidzé beloofd, dat ik hem in Siberië zal komen bezoeken. Volgens de regeringsambtenaren is dat geoorloofd. Ik weet geen woorden om de toestand van Paul Sacvarélidzé te beschrijven. Hij is ter dood veroordeeld. Hij sterft reeds gedurende zes jaren. Hoe weinig was het wat ik voor hem deed. En met hoeveel droefenis wijd ik hem mijn klagend lied:

Waar 't land een tuin is en de zaalge brand
Der zomerzon schatten van oogst doet groeien
Waar beken blauw als blauwe hemel vloeien,
Sacvarélidzé: was uw vaderland.

Gij streed bloedend op de open barricaden,
Droom van vrijheid in uw zacht-donker oog.
Ach: toen uw macht voor de overmacht zich boog,
Met last van welk wreed lot werd gij beladen!

Verlaat uw land en uw lieve gezellen,
Uw haters drijven u naar 't vlijmend Noord,
Trotse makker: machtloos tegen hun kwellen.

Door ziekte en wanhoop wordt gij traag vermoord.
Hoeveel met u? Die wreedheid niet kan vellen
Slepen 't leven door Siberië voort.

V Worden de politieken mishandeld?

Men verbaast zich over het feit, dat de publieke opinie in Frankrijk en Engeland geen voldoende druk uitoefent op de regeringen van die landen, ten einde alle betrekkingen af te breken met een gouvernement, dat zich niet kan staande houden zonder duizenden, duizenden politieke tegenstanders te straffen op een wijze, die gelijk staat met een zware, martelende dood. Er kan niet gezegd worden, dat men de toestand niet kent: Kropotkins *La terreur en Russie* geeft een duidelijk beeld en zijn boek is in tienduizenden exemplaren verkocht. Men kan van het Russisch gouvernement niet verlangen, dat het bommenwerpers en barricadenbouwers ongestraft laat, maar men kan vragen, dat het gouvernement zich rekenschap geeft waarom bommen en barricaden juist in Rusland nodig zijn. Bovendien: onder de politieken vindt men slechts een klein gedeelte terroristen. De meesten zijn volkomen vreedzame propagandisten voor een volkomen vreedzame staatsontwikkeling. Werden de politieken in Rusland behandeld gelijk in Frankrijk of in Engeland, dan nog zou men het Russische gouvernement de duizenden arrestaties niet schreiend verwijten. Maar de politieken worden gestraft met de wrede katorga, die altijd gevolgd wordt door verbanning naar de barre streken van Siberië. En bovendien: de politieken worden stelselmatig getart, getergd tot zij zenuwziek worden en zich niet meer kunnen beheersen. Dan worden zij op de wreedste manier mishandeld. En nu neem ik het begrip: 'mishandeling' zeer eng, zodat de carcerstraf en de geseling, beide als straf worden beschouwd. Het moordend mishandelen van machteloze tegenstanders wordt ook door de Russen als onwaardig beschouwd. Het pleit voor de Russische regering, dat zij het

Démenti heeft uitgegeven en zich tegen de beschuldiging van stelselmatige mishandeling verdedigt. (Démenti 16). Ik ben volstrekt niet in Rusland gekomen als een groot vriend van de politieke gevangenen, maar als een volkomen objectief rechtsgeleerde. Dat ik weg ben gegaan als iets beters dan een volkomen objectief rechtsgeleerde, dank ik aan de Russische gevangenisadministratie. George Kennan kwam in Siberië als verdediger van de gevangenisadministratie. Maar wat hij zelf zag, deed hem tot volkomen veranderde mening komen. Waarlijk: welk belang kan ik hebben bij leugens of bij overdrijving? Ik wil niet zeggen, dat men mij heeft willen omkopen, dat gebeurt in Rusland niet. Maar wel dit: een van de regeringsambtenaren zei, dat de gevangenisadministratie zeker gaarne mijn artikelen zou willen uitgeven als officieel démenti, mits volkomen daarvoor geschikt en mij natuurlijk niet minder zou honoreren dan een uitgever. Er werd geen bedrag genoemd, maar er werd wel gezegd, dat in een dergelijk geval een som van enige duizenden roebels door de regering niet te hoog wordt geacht. Ik kon dit aanbod bezwaarlijk overwegen. Later werd mij verzocht mijn artikelen te vervalsen ten gunste van de gevangenisadministratie. Wederkerig zou men dan alles doen wat maar enigszins mogelijk was om het lot te verlichten van enkele gevangenen, die mijn meeste genegenheid hebben. Dit aanbod heb ik overwogen van de avond tot de morgen, dat is zeer lang. Des ochtends wees ik het af, mede omdat ik meende, dat de bedoelde politieke gevangenen zeker niet een verbetering in hun lot zouden wensen op die wijs. Ik ben bereid de naam van die ambtenaar mee te delen aan de heer Von Boetticher of nog beter aan de heer De Khroulev. Dit laatste om een reden, die ik ook niet zeggen kan. Deze ambtenaar is een politespion. Verscheidene Russen, regeringsambtenaren, waarschuwden mij voor hem. Een van hen zei: 'Probeer los te komen van die man, hij heeft reeds menigeen ongelukkig gemaakt.' Maar hij was mij door de regering toegevoegd. Hij bood mij aan in het geheim brieven van en voor mij de gevangenis in en uit te brengen. Ik antwoordde, dat ik zijn carrière niet bedreigen mocht. Hij bood mij aan, mij 's avonds te

brengen bij de familie van een van de gevangenen. Ik antwoordde, dat ik heel moe was. Waarlijk: ik heb schrijvend gelijk ik moet doen, geen enkel belang.

De Russische regering zal toch moeten begrijpen, dat zij te harer verdediging met iets anders komen moet dan de voortdurende bewering, dat haar beschuldigers opzettelijk tegen beter weten in liegen (Démenti blz. 3 geheel, blz. 7; 15; 16; 26; Notice blz. 5). Waarom zou George Kennan liegen? Waarom zou ik liegen? Kautzky en Kropotkin zijn politieke tegenstanders van de Russische regering; zijn zij daarom bewuste leugenaars?

De regering beroept zich op een publikatie van de vroegere afgevaardigde Obninsky, een Kadet, die drie maanden gevangen is geweest voor de ondertekening van de verklaring van Wyborg. Katorgastraf? Nee: gevangenis of forteresse. En wat zegt de heer Obninsky dan nog? Dat zijn cel goed was (Démenti 11). Zeg ik anders dan dat er in de grote steden goede gevangnissen zijn. Maar het leven in een goede gevangenis kan gemakkelijk tot een hel worden gemaakt. De heer Obninsky was in een cel alleen. Ik heb verschillende politieken naar de heer Obninsky gevraagd: hij werd mij een betrouwbaar man genoemd. Verder beroept de regering zich op het oordeel van de heer Lutz, een Oktobrist in de doema. Maar de heer Lutz is zelf nooit in een gevangenis geweest en hij zegt eigenlijk niets, en zeker absoluut niets over mishandelingen van politieke gevangenen. Tegenover deze twee vage verklaringen staan de scherpe beschuldigingen, gestaafd door de stenografische verslagen van de doema in *La terreur en Russie*, hoofdstuk V: 'Témoignages portés devant la première et la deuxième Douma sur les conseils de guerre, les exécutions et l'encombrement des prisons.'

De Russische regering verwijt haar beschuldigers, dat deze niet de namen van hun zegslieden noemen en noemt dit: 'afdoend bewijs van de valsheid van die beschuldigingen.' (Démenti 19). Maar wie zou niet uiterst voorzichtig zijn met het noemen van namen, wetend dat hij de gevangene overlaat aan de haat en de wraak van de Russische regering. Men leze de brief door een politieke gevangene uit de gevangenis aan mij

geschreven, en beslis dan of voorzichtigheid geen plicht is. Ik ben overigens bereid altijd naar Rusland te reizen en mijn berichtgevers opheffing van de plicht tot geheimhouding te vragen. Trouwens: waarom noemt de Russische regering niet de naam van de politieke gevangene uit wiens brieven zij citeert, dat 90% van de politieke gewone dieven, rovers en zakkenrollers zijn? (Démenti 26).

Op grond van eigen ervaringen en op grond van volkomen betrouwbare inlichtingen durf ik te verklaren en te bezweren, dat de politieke gevangenen worden getart, getergd, gekweld, gekwetst in hun gevoel van mens te zijn, mishandeld en geslagen tot de dood toe. Mishandeld zijn in Orel en Sarátov: *Alexis Pavlov*, een student uit het Gotzer-proces, *Iwan Korotkov*, een jonge, intelligente landbouwer, een Franse anarchist *Desjardins*, *Djougeli*, wiens broer, meen ik, lid van de tweede doema was. Doodgeslagen zijn: *Kikenadzé*, *Kojine* en *Samuel Bielin* in het laatst van het vorige jaar en in het begin van dit jaar. Dit zijn namen, die mij door meerdere gevangenen zijn opgegeven. Er valt niet aan te twijfelen. In Moskou en Riga heb ik vele gevangenen gesproken, die zelf geslagen, getrapt en geselsd zijn. Maar wie kan verlangen, dat ik hun namen noem. Zij werden doodgeslagen. In Sarátov worden de gevangenen, vooral de Groeziërs, met de vuist vooraan tegen het strottenhoofd gestompt, tot zij stikken van benauwdheid en bloed. Het aantal zelfmoorden in de gevangenis is zeer groot. Kropotkin in *La terreur en Russie* geeft zeventig namen uit 1906 en 1908. De regering loochent (Démenti 22). Maar ik weet dit: in Sarátov hebben zich in één jaar tweeëntwintig gevangenen om het leven gebracht, vooral in de gouvernementsgevangenis. De commandant van die gevangenis werd overgeplaatst naar de Centrale gevangenis om daar orde te herstellen en te handhaven. Liever dan onder het regime van die man te leven hebben zeven gevangenen zich om het leven gebracht. De Russische regering vermeldt sierlijk spottend de beschuldiging, dat de gevangenisambtenaren de gevangenen in brand zouden hebben gestoken, overgoten met petroleum. Kautzky en Kropotkin zouden die beschuldiging hebben ver-

spread. Ik weet dat niet en houd deze beschuldiging niet voor waar. Maar wel waar is dit: dat vele gevangenen zich zelf om het leven hebben gebracht door zich te overgieten met petroleum uit de lampen en in brand te steken. In één gevangenis onlangs zeven. Sommigen stierven niet dadelijk. Ik weet dit van een regeringsambtenaar, wiens naam ik, wanneer het beslist verlangd werd, onder de nodige waarborgen wil meedelen aan den heer Von Boetticher.

✓ Onder de mishandelingen reken ik niet de verwondingen, toegebracht bij het beletten van ontsnappingen. Als ik een politiek gevangene was, zou ik proberen te ontkomen, maar geen politiek gevangene zal ontkennen dat de bewaarders het recht hebben, desnoods met geweld ontsnappingen en ontvluchtigen te keren. Maar politieke gevangenen zijn dikwijls nog dagen lang stelselmatig mishandeld als wraak over ontvluchtigen of poging daartoe. De laatste tijd komen ontvluchtigen weinig voor. In Riga waren zes niet-politieke uitgebroken. De laatste dagen bevatten de dagbladen voortdurend tijdingen over mishandelingen en zelfmoorden in de gevangenissen van Nertchinsk in Oost-Siberië. Enige jaren geleden werden die gevangenissen bezocht door de heer De Khroulev. Hij vond er natuurlijk alles: blagopoluchno, dat wil zeggen: in orde. Behalve nitchewó heb ik blagopoluchno wel 't meest in Russische gevangenissen gehoord. Alleen de bibliotheken waren niet blagopoluchno. Van daar dat dadelijk vier collecties van vijfhonderd boeken ieder werden gevormd en naar Nertchinsk gezonden. De rest is duidelijk: de boeken zijn uitgelezen en nu zijn de gevangenen weer bezig met hun gewone amusement: zelfmoord en hongerstaking. In Pskov en Riga is korte tijd geleden een hongerstaking geweest. Daar wordt nu veel gelezen. Kautsky en Kropotkin zijn daar niet onschuldig aan.

Het Démenti verdedigt de administratie vooral tegen mishandeling van drie met name genoemde gevangenen, waarvan twee genoemd door Kropotkin *La terreur en Russie*, blz. 31. In Orel, altijd Orel, zijn een gymnasiast Diakov of Diakonov en een advocaat Jdanov half-doodgeslagen. De regering, daarover

in de doema geïnterpelleerd, wil het loochenen. De inspecteur van de gevangenissen in het gouvernement Orel ondervraagt Diakonov en krijgt een ontkenning van de mishandelingen op schrift. De heer De Khrouleff zelf ondervraagt mr. Jdanov, toen te Aleksandrovscoje in Siberië en krijgt dezelfde verklaring. Terloops: waarom is mr. Jdanov overgeplaatst? Dat moet men altijd proberen te weten te komen, zowel van ambtenaren als van gevangenen, waarom zij overgeplaatst zijn. Maar wat zeggen die verklaringen van Diakonov en Jdanov? In het gunstigste geval zijn zij echt. Maar als men Diakonov, een knaap, en mr. Jdanov half doodgeslagen heeft, welke moeite zou het dan kosten met nieuwe bedreigingen hen te dwingen tot de verklaring, dat zij niet mishandeld zijn? Tegenover het Démenti van de regering verklaar ik een gevangene te hebben gesproken, die in die tijd in Orel was en die mij op eer en geweten bezworen heeft, dat Diakonov en Jdanov wel mishandeld zijn. Ik heb de naam van een gevangene, die zelf de mishandeling van Jdanov heeft gezien. En als de Russische regering de waarheid niet te vrezen heeft, goed, laat ze mij naar Orel laten gaan. En ik vraag: waarom is de heer Jdanov naar Siberië overgeplaatst? Uit Riga zijn pas twintig gevangenen overgeplaatst: aanleggers van de hongerstaking en mishandelden, die men liever wat verder van hun familie weg heeft en in een nieuwe gevangenis van waaruit niet zo gemakkelijk brieven kunnen worden weggesmokkeld. Overplaatsingen zijn verdachte dingen. Onze kameraden Bielin, Kikenadzé en Kojine zijn doodgeslagen. Misschien gaat de heer De Khroulev wel naar het kerkhof om een verklaring, dat zij volkomen gezond zijn. Men vindt vreemder dingen in officiële démentis.

Er is een derde gevangene over wie het Démenti spreekt: de heer Joseph Minor. Na de mishandelingen van de knaap Diakonov en de heer Jdanov te hebben ontkend gaat het Démenti voort (blz. 18): ‘Maar er is geen erger dove dan iemand, die niet wil horen. Zo komt de *Radical* in zijn nummer van 15 maart van dit jaar vertellen, dat men een zekere Minor in de gevangenis van

Sarátov gedwongen heeft zich geheel uit te kleden bij een kou van twintig graden onder nul, onder voorwendsel, dat hij moest worden onderzocht.* Maar deze onderzoeken, wanneer zij al in gevangenissen gebeuren, hebben nooit buiten plaats, maar in gesloten en verwarmde lokalen. En Minor, veroordeeld tot acht jaar dwangarbeid, heeft tegen zijn advocaat, die hem nog onlangs heeft bezocht, niets van dit feit gezegd. Bovendien is zijn gezondheidstoestand volkomen voldoende.' De Franse tekst heeft hier: 'tout à fait satisfaisant' (Démenti 18). De Russische zal wel blagopoluchno hebben. Overigens is dit een wonderlijk stukje. De opzettelijk minachtende uitdrukking 'un certain Minor', terwijl van Diakonov en Jdanov wordt vermeld, dat zij gymnasiast en advocaat waren, moet wel de indruk vestigen, dat Joseph Minor een ernstig gewoon misdadiger is, die men nu wel niet mag mishandelen, maar die toch wel tegen een stootje moet kunnen. De mededeling, dat de heer Minor veroordeeld is tot acht jaar dwangarbeid moet dezelfde indruk vestigen. Dit is onjuist: de heer Joseph Minor is in Rusland een zeer bekend publicist. Zijn broer is hoogleraar in de neurologie aan de universiteit van Moskou. Wie zich verbaast, dat een jood hoogleraar kan zijn aan een Russische universiteit moge weten, dat de benoeming van professor Minor van lange jaren geleden dateert, uit die domme dagen, toen men nog niet had begrepen, dat joden geen mensen zijn. Dit besef is tegenwoordig zéér levendig. De heer Joseph Minor is de meest intelligente van alle politieke gevangenen, die ik heb gesproken. Korte tijd vóór zijn gevangenneming was hij in Amsterdam op het socialistencongres geweest. Hij heeft in Holland veel goede bekenden. Het is overbodig hier de lijst mede te delen van de vrienden en bekenden, zowel in Rusland als buiten Rusland, die ik op verzoek van de heer Minor geschreven heb. Men zou er letterkundigen en staatkundigen op vinden van wereldnaam. Uit de brieven, die ik

* De Franse tekst heeft *perquisition*. Bedoeld is dus waarschijnlijk niet een medisch onderzoek maar naar verborgen papieren of iets dergelijks, aan den lijve.

van hen terugkreeg blijkt, hoe zeer zij de heer Minor waarden en hoe zeer zij zijn bitter lot betreuen. Hij is sinds vier jaar gevangen. Na afloop van de volgende vier jaar gaat hij naar Siberië, waar zijn vrouw hem niet volgen mag, daar zij als jodin niet in Siberië wonen mag. Evenmin hebben zijn vrouw en zijn kinderen woonrecht in Moskou, zodat zij hun man en vader nooit mogen bezoeken. De heer Joseph Minor spreekt bijzonder vlot Frans, Duits en Engels. Hij verstaat Latijn. Welk een fijne geest hij heeft, moge blijken uit het feit, dat hij Jules Renard in het Russisch heeft vertaald. Hij had een voorkeur voor Rémy de Gourmont, en toen wij over De Gourmont, die ik meermalen in Parijs heb ontmoet, spraken, vergaten wij beiden, dat hij een tuchthuisboef was en ik een bezoeker, die zulk een tuchthuisboef zou wenschen te zijn. Wij spraken snel en verheugd, zelfs lachend en de gevangenisambtenaren (ik had toen drie geleiders, niet minder) moeten wel gedacht hebben, dat de heer Minor bijzonder opgewekt was. Hij noemde R. de Gourmont een 'anarchistisch bourgeois, dat wil zeggen een burgerlijk anarchist.' 'Hegel' riep ik uit. En de heer Minor: 'Schon da gewesen, schon da gewesen, jaren geleden werd Hegel veel in de gevangnissen gelezen. Maar wij lezen tegenwoordig Bergson; die zult u in meerdere bibliotheken vinden.' Ik zei in Engeland en Frankrijk ervaren te hebben, dat Bergson de gewaardeerde filosoof van de syndicalisten is en daarover spraken wij voort. Ik denk, dat de gevangenisambtenaren wel meenden, dat wij over geheel andere dingen spraken. Dit zal wellicht van de heer Minor een juistere indruk geven dan woorden van de regering: 'Een zekere Minor, die tot acht jaar dwangarbeid is veroordeeld.' Stellig waar, maar voor het uitgeven van manifesten, zoals men ze in ieder ander land gerust uitgeven mag.

Is het verhaal van de *Radical* over de heer Minor juist? Ik sta hier voor een van die scherpe toevalligheden, die ongelooflijk zijn. Notice en Démenti kreeg ik de avond van mijn vertrek uit St. Petersburg. Ik begon met het Notice 66 blz. van 40 regels in de nachttrein naar Moskou. Wat ik in Moskou gedaan heb behalve gevangnissen bezoeken en brieven schrijven voor poli-

tieke gevangenen, doet er niet toe. De heer Minor heb ik zaterdag en zondag bezocht. Het Notice had ik uit. En het Démenti precies gelezen tot aan de nieuwe alinea waar de schrijver over de heer Minor begint. Zondagavond las ik verder. Mijn gevoel bij het ontdekken van die toevalligheid was een angstgevoel; ik heb datzelfde gevoel nog eens gehad, jaren geleden, toen ik twee willekeurige getallen opschreef, een van vier en een van zes cijfers en toen het kleinste getal zonder overschot in het grote deelbaar bleek. Maandag, de dag bestemd voor een bezoek aan het Roukavichnikov-asiel, legde ik het geval voor aan mijn geleider, de heer Tichomirov, adjunct-inspecteur van de gevangenen in het gouvernement van Moskou. Ik zag er zéér tegen op de heer Minor ten derden male te ontmoeten. Wij hadden zondags afscheid genomen. Intussen verklaarde ik mij bereid te gaan, wanneer de heer Tichomirov het wenste. De heer Tichomirov scheen mij niet te vertrouwen of niet geheel gerust te zijn op de verklaringen van de heer Minor. Ik wees hem er op, dat hij de kans voorbij liet gaan een geloofwaardige bevestiging te krijgen van het officiële Démenti, dat ik de zaak aan hem overliet, en zelf zéér tegen een derde bezoek aan de heer Minor opzag. De heer Tichomirov vroeg mij door de tolk, want hij spreekt en verstaat alleen Russisch, wat ik zonder verder onderzoek van plan was te publiceren. En ik: dat ik de heer Minor twee maal heb gesproken, dat hij mij over zijn leven in Sarátov heeft gesproken en daarbij niets heeft gezegd over hetgeen de *Radical* zou hebben verteld. De heer Tichomirov verkoos het gewisse voor het ongewisse en ik ging niet. Intussen: laat ik het geval voor de regering zo gunstig mogelijk stellen en aannemen, dat de *Radical* verkeerd is ingelicht en dat men niet de heer Joseph Minor naakt heeft uitgekled buiten in een kou van twintig graden vorst. Wat men beslist wel heeft gedaan is waarlijk niet minder erg. Men heeft de heer Minor te Sarátov twaalf maal in één jaar gestraft met een week carcer, voor niets, voor kleinigheden als een poetsvlekje op zijn kopergoed, dat hij trouwens, bijziend zijnde, niet kon zien. Wat carcer is voor iemand als de heer Minor behoef ik niet te zeggen. Verschillende malen

is de heer Minor 's winters opgesloten geweest in een geheel koude cel met temperaturen van twintig graden vorst, zonder enige andere kleding dan het gewone wintergoed. Dat is niets minder erg dan het verhaal in de *Radical*, waarvan ik trouwens volstrekt niet wil beweren, dat het niet waar is. Want als de regering een verklaring geeft van de knaap Diakonov en mr. Jdanov, dat zij niet mishandeld zijn, waarom geeft zij er geen van de heer Minor? Sarátov is toch niet moeilijker bereikbaar dan Aleksandrovskoye in Siberië, waar de heer De Khroulev mr. Jdanov bezocht. En hoe weet de regering, dat de heer Minor iets wel of niet aan zijn advocaat heeft verteld? En waarom greep de heer Tichomirov niet de gelegenheid aan de heer Minor de beweerde mishandeling te laten logenstraffen?

De Russische regering zegt, dat de gezondheidstoestand van de heer Minor volkomen voldoende is. *Wzjò blagopolouchno*: alles in orde. Een van die bittere slagwoorden in Rusland. Het Démenti is van 1910. Hoe de gezondheid van de heer Minor toen was, weet ik niet. Nu is hij een man van eenenvijftig jaar, geboren. Zijn lieve stem is dof geworden. Zijn handen beven. Zijn hoofd is geheel kaal. Zijn volle baard is geheel wit op één plekje na boven de rechterbovenlip. De gezichtszenuwen trekken voortdurend onbeheersbaar. Ik wil geen beschrijving geven van de ontroering van een man, die ik zó lief heb, maar laat mij zeggen, dat de heer Minor zeer ontroerd was. Hij is niet bedlegerig, maar zijn zenuwen zijn verwoest. Zijn geheugen is gehavend. En wat is zijn werk: het kerven en branden van houtwerk, twaalf uren per dag, voor een man van zijn geestelijke behoeften. De heer Minor vertelde mij, dat hij nog vier jaar tuchthuisstraf moet ondergaan. 'En daarna?' 'Ach,' zeide hij: 'daarna? Daar denk ik maar niet over. Ik ben 51 jaar, ik geloof niet, dat ik nog vier jaar te leven heb. En als ik naar Siberië ga, mag mijn vrouw niet meegaan. Zij heeft daar geen woonrecht. Joden, die niet veroordeeld zijn, zouden het Heilige Land Siberië ontwijden.' Maar laat mij verhalen hoe ik de heer Minor ontmoette. 's Zaterdags waren wij in de Centrale gevangenis te Moskou. Op de vraag in een zaal, wie een vreemde taal sprak, ant-

woordde een man, een schoenmaker, dat hij Duits sprak. Dit is niet dezelfde schoenmaker over wie ik reeds eerder schreef. Deze man was zesentwintig jaar. Sinds zes jaar gevangen. Veroordeeld tot levenslange katorga wegens deelneming aan een straatgevecht. Zag die man er oud uit? Hij had geen leeftijd. Toen hij mij zei zesentwintig jaar oud te zijn, beging ik de onvergeefbare domheid een beweging van schrik te maken. Hij zag het en hij zei: 'Het doet er niet toe, ik weet het zelf; maar wees voorzichtig met anderen.' Zijn stem was verschrikkelijk dof. Hij had grote bruine ogen; die rusteloos rondkeken. Rondom de man, die sprak, schoonden de andere gevangenen. Ik zei: 'De tolk verstaat Duits als het zeer langzaam gesproken wordt.' Bijna alle gevangenen hebben doffe, klankloze stemmen. De stem van deze man was verschrikkelijk. Ik hoor hem voortdurend, maar ik kan hem niet beschrijven. Hij zei: 'Het doet er niet toe... geschopt en geslagen word je toch, en hoe meer hoe liever, zoveel te eerder ben ik uit mijn lijden.'

'Wordt er nu nog geslagen? Ik dacht, dat het uit was.'

'Gegeseld niet meer. Vroeger iedere dag. Maar getrapt en geslagen meer dan genoeg.'

'En het eten?'

'Slecht, slecht, bedorven en niet genoeg... ik ben ziek, overal ben ik ziek... mijn voeten doen zeer van die kettingen, mijn maag is ziek, mijn hoofd brandt.'

'Wilt u naar het ziekenhuis?'

'Nee, ik ben daar geweest, maar 't is er nog slechter. Je wordt er nog harder geschopt en geslagen dan hier. Nu kan ik tenminste werken... verdien ik wat geld voor de kantine. Wat moet ik in het hospitaal doen? Waarom moet ik beter worden? Ik ben zesentwintig jaar, heb levenslange katorga... de enige, die wat aan mijn leven heeft is de staat... ik verdien meer dan ik hun kost. Twaalf uur hard werken op een dag... en een halve roebel in de week is veel. Ik weet precies wat ik deed... ik heb geen spijt... maar hoe eer ik nu dood ben, hoe liever. Ik ben zo slap geworden, dat ik mij zelf niet eens meer van 't leven beroven kan... ik zou het anders met mijn schoenmakersmes kunnen

doen, en voor de heren hier was het een tegenvallertje... ze houden niet van zelfmoorden.'

Ik wilde gaan, maar hij hield de hand vast, die ik hem reikte tot afscheid: 'Blijf gerust hier; ik wil alles zeggen, hoe slecht 't is, hoe ze ons voortdurend kwellen en mishandelen.' Het werd zó pijnlijk. Achter mij stonden de regeringsambtenaren. De tolk vertaalde. Hij verstond Frans of Duits alleen wanneer het langzaam, met bijzondere nadruk, woord voor woord gesproken werd. Daar hij aan zijn chefs de indruk wilde geven, dat hij de vreemde talen vlot verstond, vrees ik, dat hij uit enkele opgevangen woorden maar zowat een gesprek maakte. De gebroken stem van de gevangene hamerde voortdurend: 'Slecht, slecht.' Een stem uit een groep luisterende gevangenen zei in het Duits: 'Hij heeft gelijk... maar dat zullen ze hem laten betalen.' Wie het zei durfde ik niet te vragen. Ik zei: 'Maar de bibliotheek is toch goed?' 'Wat bibliotheek?' kreunde de man: 'denkt u dat ik een hoofd heb om te lezen. Ik kan geen twee regels onthouden; voor mijn part doeken ze de gehele bibliotheek op en trappen en stompen mij niet langer.'

Ik was dof en duizelig. Wie na mij in Russische gevangenissen komt zal óók dof en duizelig zijn. Ik geloof, dat op het ogenblik de toestand niet zó slecht was in Moskou als onze zieke makker zei. Maar waardoor was hij ziek geworden? En waarom vindt men in andere landen niet duizenden kameraden van twintig tot dertig jaar in zulke onbeschrijflijke toestand. Ik behoef niet te zeggen in welke stemming wij deze gevangene verlieten. Het fijne gelaat van de heer Tichomirov was wit van woede geworden. Ik vroeg de belofte, dat de man niet gestraft zou worden. Maar de vraag was een dwaasheid. De heer Tichomirov beloofde. Zou hij nu nog op erewoord willen verklaren dat de man waarlijk niet gestraft is? Ik hoop de heer Tichomirov bij een volgend bezoek aan Russische gevangenissen weer te zien. Ten slotte barstte de woede van de ambtenaar uit: 'U moet die man niet geloven... u moet dat niet in het buitenland publiceren. Die man liegt. Hij is een jood... die liegen altijd... hij wil u tegen de regering opzetten.' Zolang ik in Moskou bleef, kwam

de woede tegen die man telkens boven. Zoveel Russisch versta ik om te begrijpen waarover gesproken wordt. Bovendien waren de woedende gebaren duidelijk. De haat tegen joodse gevangenen is zeer groot. De hulpvaardigheid van joodse bankiers in het helpen van de Russische regering is óók zeer groot. De tolk zei: 'Die man heeft gelogen en overdreven. Maar nu zullen we naar een gevangene gaan, die u volkomen geloven kunt.' Deze gevangene was Joseph Minor. Hij is ook een jood. Daarom mogen zijn vrouw en kinderen hem niet bezoeken. Daarom mogen zij hem later evenmin volgen naar Siberië. De logica blijve voor rekening van de Russische ambtenaren. Daar zij meestal de waarheid niet zeggen, spreken zij zich zelf voortdurend tegen. Wij vonden de heer Minor op een grote werkzaal. Er waren honderddertig gevangenen, waarvan dertig politieken. De kleding van de Russische gevangenen in de zomer is van grijs linnen. Toen de heer Minor uit een groep gevangenen naar voren kwam, had ik moeite te begrijpen, dat hij een gevangene was. Ik dacht: een oud kalm heer in zomerkleding. Maar ik zag anders. De lieve zachte ogen beefden, de handen beefden. Wij stonden. Achter hem de gevangenen, die luisterden. Achter mij de ambtenaren. De heer Minor, ik zei dat reeds, is 51 jaar oud. Hij ziet er veel ouder uit. Hij heeft een zachte, doffe stem. Na wat ik reeds over die beste van alle mannen heb meegedeeld, blijft mij vooral nog over te schrijven over hetgeen hij van het gevangenisleven meedeelde. Hij zei: 'Moskou is tegenwoordig draaglijk, voor zover een leven als dit draaglijk kan zijn voor iemand van onze behoeften. Vroeger werd er in Moskou ook veel geselsd. De gevangenisgebouwen zijn over het algemeen beter dan men in de vreemde denkt, vooral in de grote steden. In de kleine steden en in Siberië zijn de gebouwen nog altijd slecht, niet beter dan in de dagen van George Kennan. De gevangenis- en gevangenen zijn veel voller dan ooit. Stelselmatig mishandeld worden de gevangenen in Moskou tegenwoordig niet meer. Wel in andere gevangenis- en gevangenen. Vooral in Siberië. In Rusland zelf zijn berucht: Pskov, Wologda, Kièv, Riga, maar dat is nu wat beter. Tiflis, Sebastopol en vooral Sarátov en Orel. Door de voortdurende

overplaatsingen weten de gevangenen goed wat in andere gevangnissen gebeurt. Orel en Sarátov zijn boven alle beschrijving schrikkelijk. Daar slaat men de mensen moedwillig tot zij sterven.'

Inderdaad: ik heb in andere gevangnissen talrijke gevangenen uit Orel en Sarátov gesproken: het is daar onmenselijk. De heer Minor machtigde mij zijn naam te noemen. Hij zei: 'De inspecteur heeft mij geroepen om met u te spreken, de waarheid, niet meer, niet minder. En ik zeg de waarheid. Dat is een zaak van mijn geweten. Willen ze mij daarom straffen en mishandelen, dan is dat een zaak van hun geweten.' Het volgend jaar bestaat de dynastie van de Romanovs driehonderd jaar en zal een grote amnestie worden afgekondigd. Waarom zullen de politieken daarvan uitgesloten zijn, gelijk men mij zei? Terwijl de heer Minor sprak was het doodstil in de grote zaal. Enkelen, die Frans of Duits verstonden, luisterden stipt. Anderen zwegen. Soms een enkel woord van een gevangene, die iets vertaalde of van de tolk. En de woorden Orel en Sarátov verstond een ieder. Dit is wat de heer Minor woordelijk zei: 'U bent vrij, u kunt spreken, u kunt schrijven. In Orel en in Sarátov en in zoveel andere steden zijn duizenden, die lijden en gekweld worden. Zeg dat. Ieder volk moet zelf het leed dragen, dat zijn groei meebrengt. Maar boven het nationale volksgevoel gaat het gevoel van menselijkheid en wat in Orel en in Sarátov gebeurt dat is boven iedere beschrijving en verbeelding onmenselijk. Men heeft mij gevraagd u de waarheid te zeggen: dit is de waarheid.'

Toen de heer Minor zweeg kwam er ontspanning in de grote groep gevangenen, die roerloos geluisterd hadden. De tolk sprak druk met de commandant en de inspecteur. Ik zei, dat ik nog wat alleen met de heer Minor wilde spreken. Hij gaf mij het adres van zijn vrouw en zijn kinderen en ik beloofde daarheen te gaan in Parijs. Hij gaf mij ook adressen van vrienden en bekenden in Rusland en daarbuiten en ik beloofde hun te schrijven. Wederkerig gaf ik hem een aandenken en ik schreef daarop woorden, die Ernest Dowson boven één van zijn gedichten schreef: 'Dum nos fata sinunt oculos satiemus amore.' De vol-

gende middag bezocht ik de heer Minor nogmaals en was verheugd hem iets te kunnen schenken. Wij zouden gaarne lang bij elkander gebleven zijn. Maar, ik heb reeds gezegd: ons onderhoud had plaats onder pijnlijke en vernederende omstandigheden: een gewapend gendarme in de kamer en de heer Minor was niet toegestaan te zitten. Een aantal boeken, die ik de heer Minor uit Holland zond, zal hij niet ontvangen. De Moskouse gevangenisambtenaren verklaarden, dat boekgeschenken wel zijn toegelaten. De heer Von Boetticher verklaart van niet. De boeken worden nu ten bate van de gevangenen verkocht. Benijdbare boeken! Mocht de opbrengst vele gevangenen een weinig ten goede komen, dan achten wij het verlies nog winst.*

Waarom ik de heer Minor niet ten derde male sprak, heb ik reeds meegedeeld. Tot eer van de ambtenaren in Moskou kan ik vermelden, dat zij met eerbied over de heer Minor spraken. Mijn gevoelens voor onze moedige, ongelukkige makker Joseph Minor heb ik uitgezegd in dit gedicht:

Joseph Minor: kloek denker, kalme dader,
Hoe vond ik u, gekooïd, gekrenkt, geknecht
Aan waardloos werk hoe scheidt schandlijk onrecht
Een vrouw van haar man, kindren van hun vader.

* In dit verband het volgende: ik had reden te informeren naar een Rus, die ik te St.-Petersburg had ontmoet. De verlangde inlichtingen kreeg ik nog niet, maar mijn berichtgever schrijft: 'daarom wil ik u vooruit even meedelen, dat ik heel kort nadat u hier in P. waart, in de courant las, dat die heer uit de Malaya Masterskaya, waar u 't eerst waart, een paar dagen verlof had aangevraagd, toen hij echter niet op tijd terug was, zag men na en vond, dat er een grote som niet aanwezig was. Hij was met zijn familie naar 't buitenland vertrokken.' Malaya Masterskaya No. 5 is het bureau van de gevangenis-inspectie in St. Petersburg. Ik sprak er verschillende ambtenaren. Weet dus niet wie mijn berichtgever bedoelt. De naam doet er niet toe. Hij of een ander, dit zijn de mensen, die spreken van: 'een zekere Minor' en die leven en dood van onze makkers in hun handen hebben.

Ik hield ontroerd uw handen in mijn handen,
Mijn hart verstond blik, en gebaar en taal,
Gij spraakt (en stil werd ieder op uw zaal)
Van der geknechten leed een wrede schande,

Dit was uw woord: 'Gij zijt nog vrij, mijn makker,
Uw sterke stem bindt een talrijk gehoor,
Spreek wat wij lijden, nacht en dagen door,
Roep het geweten van Europa wakker.

Frankrijk met zijn opstandig-sterk verleden,
Engeland met zijn trots gevoel van recht,
Laten ons hier in ketenen geknecht,
Onder voeten van ruw geweld vertreden.

In Orel, Pskov, in Tobolsk en Sarátov
Loeren de kerkers wreder dan een hel
Daar kwijnt gekweld, dof in zijn donkre cel
Wie tartend onrecht en hatende wraak trof

Wij slaven daags, die 's nachts op planken slapen,
Wreder dan straf dreigt ons hooploze ban,
Zij breken hier de kracht van ieder man,
Zij vernedren vrouwen, zij kwetsen knapen.

O, wees de stem van onze stem, gij makker
Die vrij de wegen van uw wensen meet,
Zinge luid uw lied ons hartbrekend leed,
Roep uw lied Europa's geweten wakker.'

Dit was uw woord. Mijn Daad? O, kon ik breken
Met mijn handen der muren barre ban.
Mijn hand is zwak. Mijn lied tart sterk. Ik kan
Met hatend woord uw bitter onrecht wreken.

De stem van uw stem moge ik zijn, uw klagen
Vinde in de maten van mijn lied gehoor.
Ik zweer: 'zij martlen machtlozen ál door,
Die recht vragen worden ter neer geslagen.'

Joseph Minor: ons scheiden zoveel landen,
Onrecht en streng verbod, en wacht en muur.
Vergeet mij niet: ik gedenk ieder uur
Uw liefde, uw trots en hun liefdloze schande.

Ik ben hiermee aan het einde van mijn mededelingen en beschouwingen gekomen. De vrees voor bestraffing en mishandeling van mijn berichtgevers heeft mij ten dele weerhouden mee te delen wat ik weet. Natuurlijk is mijn onderzoek niet volledig geweest. Er zijn zevenhonderd gevangenen in het Russische rijk. Ik zag er zeven en zeker de beste. Van de ellende van de ballingen in Siberië zag ik niets. Ik bezocht de gevangenen in de zomer. Hoe is de toestand in de winter? Voor verder onderzoek is nog ruimte genoeg. Zeker zal ik nogmaals naar Rusland gaan. Ik heb mijn aanbevelingen nu ook voor de gevangenen. En mijn leertijd is voorbij. Men zegt, dat de Russische regering mij niet nogmaals in de gevangenen zal toelaten. Dit is onverstandig en onmogelijk, waar de regering gelijk ik reeds citeerde, schrijft, dat alle gevangenen voor vreemde onderzoekers wijd open staan: 'Le gouvernement russe n'a jamais fait un mystère de ce qui passe dans les prisons de l'empire, et il veut bien en ouvrir largement les portes aux représentants de la science et de la presse étrangère qui exprimeraient le désir de voir leur organisation et de faire connaissance avec le régime qui y est établi.' (Notice 6, Démenti 26). Dit kan niet betekenen, dat men als vreemdeling het recht heeft onder waakzaam geleide van zeer vriendelijke, maar ook zeer onbetrouwbare regeringsambtenaren te worden rondgevoerd door enige daartoe bestemde modelgevangenen. Maar dit betekent, dat de Russische regering geen onafhankelijk, eerlijk onderzoek vreest. Wordt mij de toegang verder geweigerd dan zal ook iedereen weten, wat de waarde is van een besliste verzekering van de regering in twee officiële geschriften. Niemand liever dan ik zal goede berichten willen geven omtrent verbetering in beruchte Russische gevangenen aangebracht. Maar nu zijn Orel en Sarátov moordhollen, andere tonelen van misdadige mishandelingen.

Ik doe een beroep op de Russische regering om deze smartelijke, schandelijke toestanden, die haar sinds tientallen van jaren volkomen bekend zijn, te doen eindigen.

En als een beroep op de Russische regering niet helpt, dan namens de duizenden en duizenden, die lijden in Orel en Sarátov, in Tobolsk, Pskov, Sebastopol, Tiflis, Nicolajevsk, in de weinige gevangenissen waar ik ben geweest, en in de vele gevangenissen, waarin ik gaan wil, namens die duizenden en duizenden zou ik een beroep doen op het rechtsgevoel van het Engelse volk, van welke de regering thans met Rusland is bevriend. En wij zouden moeten vragen wat de zedelijke waarde is van de vriendschap met een regering, die niet kan staande blijven zonder het verbannen, vermoorden, mishandelen van duizenden van haar beste burgers.

En als een beroep op de Russische regering niet helpt, dan namens de duizenden en duizenden, die lijden in Orel en Sarátov, in Tobolsk, Pskov, Sebastopol, Tiflis, Nicolajevsk, in de weinige gevangenissen waar ik ben geweest en in de vele gevangenissen, waar ik gaan wil, namens die duizenden en duizenden zou ik een beroep doen op het rechtsgevoel van het Franse volk, van welke de regering thans met Rusland is verbonden. En wij zouden moeten vragen, wat de zedelijke waarde is van een bondgenootschap met een regering, die niet kan staande blijven zonder verbannen, vermoorden, mishandelen van duizenden van haar beste burgers.

En als het Engelse volk en het Franse volk zwijgen en lijdelijk blijven toezien? Wij bidden dit: een oud gebed: 'Hij, die bloedschuld opeist, zal zich hunner herinneren. Hij zal niet doof zijn voor het schreien der verdrukten. Hij zal rechten over grote volken en de machtigen der aarde zal hij breken.'

VI Aanvullingen*

Wreedheden in de gevangenissen van het district Nertchinsk.

De vierentwintigste september schreef prins Peter Kropotkin mij een brief waaruit dit... 'een nieuwe tragedie in de gevangenis te Koutamara (district Nertchinsk). Vier mannen hebben vergif ingenomen. Twee hebben zich de polsen doorgesneden, omdat het vergif, in weerwil van afgrijselijke pijnen, niet wilde werken. Al de anderen zijn een hongerstaking begonnen. Dat is de zesde gebeurd en wij wachten in angst of er nieuwe slachtoffers zullen vallen. "Vervloekt de maatschappij," schrijft een van de overlevenden, "die niets doet om ons te helpen."'

In de *Daily News* van donderdag 26 september schrijft prins Kropotkin uitvoeriger:

'Ruim achttien maanden geleden, na de zelfmoord van Sazonov, benoemde de algemene gevangenisadministratie te St. Petersburg speciale inspecteurs voor de Siberische gevangenissen. De keuze was niet steeds zeer gelukkig. Benoemd werden meerdere ambtenaren, die als wreed bekend stonden. Bijvoorbeeld de heer Von Kube, inspecteur te Orel (*altijd Orel*), die daar voortdurend heeft laten geselen. Berucht is geworden de inspecteur Sementkovsky. Hij heeft de positie van de politieke gevangenissen te Nertchinsk zeer verslechterd. *Wettelijk* bestaat er geen verschil tussen politieke en niet-politieke gevangenissen, maar *feitelijk* worden politieken in vele gevangenissen niet geseld. Dit was reeds in de tijden van George Kennan. De inspecteur Sementkovsky gelastte de commandant van de Koutamaragevangenis de politieken eveneens te laten geselen. Dit is geen mis-

* Deze aanvullingen betreffen gegevens, ontvangen na voltooiing van het voorgaande opstel.

handeling, maar een straf. Een gevangene Brielin werd tweemaal geseld. De politieke gevangenen hebben steeds vergif bij zich, onvindbaar verborgen. Vergif namen in: Moshkin, Mikhailov, Ryshkov, Leibason, Maslov, Cherstvov, Odintsov, Koslov en Pkhalsky. Hun polsen openden en bloedden dood: Ryshkov, Leibason en Maslov. De doden werden de volgende morgen in een gemeenschappelijke kuil begraven. De commandant sprak tot de overlevenden: “*Sterf allemaal: ik laat begraven.*” De andere gevangenen zijn een hongerstaking begonnen.’

Habent sua fata libelli.

Waar zijn de boeken gebleven, die ik voor verschillende gevangenen te Moskou gezonden heb? De heer Von Boetticher schreef mij, dat het niet geoorloofd is boeken voor bepaald aangewezen gevangenen te zenden. Een ambtenaar bij het gevangeniswezen schreef mij: ‘*De boeken zijn aan de betrokken gevangenen ter hand gesteld.*’

E Tenebris.

In mijn bezit zijn gekomen twee brieven door politieke gevangenen in het geheim geschreven aan kameraden in andere gevangnissen, die ze mij hebben weten doen toekomen. De brieven waren in het Russisch geschreven. De vertaling is van de heer Alex. Saalborn, beëdigd translateur voor de Russische taal te Amsterdam. De brieven waren zeer klein en niet steeds duidelijk geschreven. De mogelijkheid bestaat, dat sommige eigennamen niet geheel precies te lezen zijn geweest. Om zeer begrijpelijke redenen is hier en daar iets weggelaten. De eerste brief is geschreven te Schlüsselburg, de tweede te Orel. Beide betreffen dezelfde gebeurtenis.

Uit Schlüsselburg.

...‘In de eerste tijd is het hier nogal dragelijk geweest. Maar later begon de geachte heer Ljubinetski de rechten van de gevangenen te verkorten. Hij wilde een geheel nieuw regime invoeren, maar stuitte dadelijk op tegenstand van een groot aantal

gevangenen. Gevolg: dertig dagen carcerstraf. Daar wij hier te Schlüsselburg allen op goede voet met elkander zijn, werd besloten een collectief protest in te dienen tegen de gemene behandeling van L. In de maand juni waren er meer dan dertig mensen in de carcercs. Dit was de eerste waarschuwing zijnerzijds. Van onze kant was een collectieve kennisgeving opgemaakt van de volgende inhoud: "Wij ondergetekenden protesteren tegen de gemene behandeling van Ljubinetski. Wij hebben onze solidariteit bewezen en de assistent van L. geboycot, zolang hij zich in de vesting* bevindt." Het protest werd ondertekend door 150 mensen. Buitendien hebben honderd personen mondeling geprotesteerd bij de inspectie. Op de dag van het protest waren wij met honderd ter inspectie, evenals de tweede afdeling: de disciplinair-gevangenen; maar de vierde afdeling en de eerste waren niet aanwezig. En wij, eensgezind met de tweede afdeling, gaven op de algemene begroeting "dag jongens" geen antwoord. Enige dagen vóór dit geval, was de chef Sonnenberg naar het buitenland vertrokken. Zijn plaats werd ingenomen door Agafonov, gewezen assistent bij de transportafdeling. In de eerste tijd van de boycot heeft hij zijn gedrag veranderd, en vertelde ons, dat Ljubinetski verplaatst zou worden. Maar hoe hem dan te verwijderen uit de vierde afdeling? Dat ging niet, antwoordde hij, daartoe had hij geen recht. Wij namen hiermee genoegen. Aan L. hebben toen velen verklaard, dat zij hem niet zouden antwoorden bij de inspecties. Hier moet ik bijvoegen, dat er in de loop van twee jaren een hevige ontevredenheid was ontstaan tengevolge van verschillende onwettige handelingen, zoals bijvoorbeeld het niet doorzenden van brieven, het niet afnemen op de wettelijke tijd van de boeien, het slechter worden van het eten, het niet toelaten van lectuur. Het wandelen voor de tweede afdeling is afschuwelijk, op een klein plaatsje dat op een kist gelijk. Op 8 juni is in de cellen van de vierde afdeling het avondeten niet aangenomen, daar de nappen niets dan water bevatten. Op deze weigering kwamen sommigen in de carcer,

* Bedoeld is Schlüsselburg.

anderen werden op carcerrantsoen gesteld. Op 10 juni schold L. een der gevangenen voor *schoft*. De anderen protesteerden. De persoon in kwestie kreeg carcer. Dit alles raakte in Petersburg bekend en er kwam ter onderzoeking een inspecteur van de hoofdadministratie der gevangenen Loesjitski. (Naar men zegt is hij gekomen naar aanleiding van het feit, dat een strafgevangene een gevangenisarts met een bank geslagen heeft.) Loesjitski ging door de gemeenschappelijke zalen, deed vragen, nam collectieve opgaven aan, sprak op gewone toon en met gewone woorden. Hij drong er op aan, dat ieder voor zich zelf spreken zou. Hij zei, dat op het ondertekenen van collectieve klachten zware straffen stonden en dat wij in groepen van vijf zouden worden berecht. Hij sprak vooral met Wazjano, Zjadenovski, Alexis Saposjnikov, Petsjonkin, Kontofovitsj, Pogojanoe, Ljavgisjin, Koeznitzov, Loskovski, Dorodov, Sjarepa, Bilitjin en Goerkov. Wij klaagden over de slechte behandeling door de artsen, vooral dokter Petroff. Daarna reisde Loesjitski weer af.

Op 20 juni liet Ljubinetski geselen, Prajogin, Bogdanov en Boezinov. Wij vernamen dit eerst de dertigste en kwamen toen opnieuw in verzet. Op de inspectie van de 7de juli ontbraken 200 man; zij gaven de volgende verlangens te kennen: 1) afschaffing der geseling; 2) afschaffing van de carcerstraf voor 30 dagen; 3) verwijdering van Ljubinetski; 4) afnemen van de boeien op wettelijke tijd; 5) wandeling volgens de wet; 6) medische hulp. Om elf uur begon men ons in de carcer te plaatsen: Lichtenstein, Zjadenovski, Bilibin, Boekov, Saposjnikov, Koeznjetsov, Ogarov, Lafgisjin, Sjarepa, Woronitsjin, Antoni Konoei, Tsiala, Barisjewitsj. Anderen werden op carcerrantsoen gezet. Alles voor dertig dagen. De negende juli verscheen ter onderzoeking de nieuwe gevangenisinspecteur. Hij nam alle klachten op, ook in de carcens. Hij vroeg ieder waarom hij in de carcer zat. Hij verklaarde, dat de geseling onwettig was geweest. Na zijn vertrek werd in plaats van twee, twee en een half pond brood gegeven, alle dagen water. Op 17 juli 's nachts drie uur hoorde ik, dat een deur openging en dat de brigadier de namen

riep van Bilibin, Boekof, Zjadenovski. Zij werden naar het kantoor gebracht en hun werd meegedeeld, dat zij krachtens besluit van de hoofdadministratie naar Orel zouden worden gezonden ter verbetering, wegens hun deelnemen in protesten en de collectieve klachten. Nog anderen werden opgeroepen, in boeien geslagen en overgegeven aan de konvooisoldaten. Er waren bij: Boris Zjadenovski, een oud-officier, Nicolai Bilibin, Zacharias Tsiosja, Antoni Konoel, die twee jaar te Moskou gezeten heeft en matroos was, Schmidt een anarchist, Nekrasov een van de voormannen van de sociaal-democratische militaire organisatie, Jan Loekka, een leraar uit de Baltische provinciën, Korotkov* uit Sarátov en anderen. 's Morgens werden zij met het vestingstoombootje naar St. Petersburg gebracht. Zo mogelijk zullen zij uit Orel berichten zenden.'

Uit Orel.

'Wat ik nu ga vertellen betreft alleen de cellulaire afdeling. Van de gemeenschappelijke heb ik niets gezien en kan ik ook niets te weten komen. Bij de aankomst zeiden enigen van ons in antwoord op de grove vragen van de assistent, dat zij alleen dan zouden antwoorden, wanneer hij zich wilde herinneren, dat er behalve grofheid ook beleefdheid bestond. Na de opname ging de assistent naar de voorplaats en vroeg: "Wie sprak er hier van een behoorlijke behandeling?" Enigen zonderden zich af en de assistent beval dezen in de carcer te plaatsen. Toen gingen we allen bijeen staan, hiermee te kennen gevend, dat wij allen van de beleefde behandeling gesproken hadden en deze wensten. De assistent wond zich eerst heftig op en beval toen: "in het bad." Men voerde ons weg en op de plaats beval hij ons ons uit te kleden en in het voorvertrek te gaan. Daar moesten wij ons wassen. In twee minuten was dit afgelopen, wij kleedden ons en gingen ieder naar zijn cel. Hier moet ik bijvoegen, dat wij van af

* Dit is Iwan Korotkov over wiens mishandelingen te Orel ik in verschillende gevangnissen heb gehoord.

het eerste ogenblik van onze aankomst met een hagel van de gemeenste schimp- en scheldwoorden overladen werden. Eerst ontving ons de chef en zei op theatrale toon: "Indien gij u ongehoorzaam gedraagt, zal het u slecht bekomen, zeer slecht." Hierna plaatste men ons in verschillende cellen. De assistent zei tegen mij: "Daar heb je je ligplaats, schoft." Om acht uur 's avonds hoorde ik fluisteren en het knarsen van een slot en daarna een vreselijke schreeuw. De kameraden werden gegeseld. Wenen, steunen en zuchten, kermen, huilen en het harde geluid van de voortdurende zweepslagen. Het was om krankzinnig te worden. Mijn deur werd geopend. Een bende assistenten en bewaarders stormde naar binnen, lichtte mij van de voeten, en begon mij te mishandelen op een wijze, die ik niet omschrijven kan. Ze gingen op mijn lichaam staan, traptten mijn hoofd tegen de grond, slingerden mij van de ene hoek naar de andere en wentelden mij vervolgens met het gezicht omlaag, bonden mijn armen vast op de rug en ook mijn voeten. In deze toestand hieven ze mij tot manshoogte op en lieten mij toen neervallen op de grond. Zó verloor ik het bewustzijn. Maar al spoedig ontwaakte ik door kreten, schreeuwen en slagen uit de cellen naast de mijne. Een tijd lang voelde ik niets, maar weldra voelde ik bloedstortingen in armen en benen, zodat het was, of zij afstierven. Mijn schouders deden hevig pijn. Ik kreunde, maar kon mij niet bewegen. Het was of mijn gezicht in een kom met bloed lag en ik begon nog erger te kreunen. Uren later kwam er een chirurgijn: hij bekeek mijn handen en zei onwillig: "Maak ze maar los." Dit geschiedde en men trok mij een dwangbuis aan, waardoor mijn handen op mijn rug vastlagen. In deze toestand liet met mij. Tegen de morgen kwam de dokter weer, keek, en ging weer heen. Eerst de dag daarop werd ik van de touwen bevrijd en werd het dwangbuis afgenomen. Ik moet er nog bijvoegen, dat ieder bezoek vergezeld ging van zweepslagen en gemene scheldwoorden. De inspecteur komt binnen en schreeuwt: "Goeiendag." Ik zwijg. "Waarom hou jij je bek, donderhond? Geef antwoord. Wij wensen je een goede gezondheid. Ik ben de inspecteur. Ik zal niets oververtellen, en jij zult

ook niet veel meer oververtellen.” Later komt hij weer binnen en gelast mij op handen en voeten te kruipen en de bodem schoon te wrijven met doeken. Ik zeg: “dat is onmogelijk.” Dan komt de brigadier, roept goedendag. Ik zwijg. En weer hetzelfde. De volgende dag hoor ik kreten van mannen, die geslagen worden als ze naar het closet gaan en niet spoedig genoeg gereed zijn. Later verneem ik, dat anderen hetzelfde lot ondergaan hebben als ik. Zjadenovski, Korotkov, Loekka en Schmidt hebben 12 dagen honger geleden en daarna heeft men hen op dekens in het ziekenhuis gebracht, waar ze met inspuitingen gevoed werden. Men bracht hun Groeziërs als liefdebroeders. Korotkov is daarna nogmaals schrikkelijk mishandeld. Hij schreeuwde onder ontzettend kreunen. Ook Zjadenovski werd geslagen tot hij zich niet meer verroerde. Hun carcer-termijn werd met twintig dagen verlengd en men hield hen bovendien nog twee dagen te lang in de carcer. Zjadenovski is in het eind van augustus overgeplaatst.

Het wandelen is hier vreselijk. Aan twee kanten van de plaats een gelijk schouwspel: de inspecteur bij het hek met een zweep, oppassers in een grote cirkel, waarbinnen gevangenen op rijen van vier marcheerden op commando: één, twee, drie, vier. Die niet precies in de pas blijft wordt onbeschrijflijk mishandeld.

Veel heb ik achterwege gelaten. Wij zijn zeer onder de indruk van de aanblik van zoveel mishandelde kameraden. Er zijn nu ongeveer 1200 gevangenen. In Schlüsselburg 900.’

Het oordeel van professor Reiss

In verband met het gunstig oordeel over Russische gevangenen van de heer Reiss, hoogleraar te Lausanne, wens ik mee te delen, dat de heer Reiss door de Russische regering geregeld wordt belast met schriftkundige expertises. Zijn verhouding tot de Russische regering verschilt *in wezen* niet van die van een regeringsambtenaar.

Het oordeel van de heer Wyndt

In verband met het oordeel over Russische gevangenen van de heer Wyndt door de Russische regering gepubliceerd (Dé-

menti 4) geef ik het volgende uit een schrijven van een hoofdambtenaar van het Engelse gevangeniswezen: 'Ik herinner mij het boek van de heer Harry de Wyndt nog zeer goed. Hij is een Amerikaan en hij was absoluut niet op de hoogte van het Engelse strafstelsel toen hij zijn boek schreef in 1896. Zijn mededelingen omtrent het Engelse systeem waren absoluut onjuist. Zij werden dadelijk tegengesproken. Het boek werd vrij algemeen gewantrouwd. De algemene mening was, dat hij door de Russische regering was betaald om te schrijven zoals hij deed.'

Er is sinds ik mijn mededelingen over de Russische gevangenis-
sen publiceerde, niet weinig gebeurd. De amnestie, hopeloze
hoop van velen, is voorbijgegaan, zonder voor de politieke ge-
vangenen veel verlichting te hebben gebracht. Voor de meer
ernstige politieke veroordeelden bracht de amnestie volstrekt
niets. Voor vele gevangenen was deze schraalte niet onverwacht
en niet teleurstellend. Een van hen schrijft mij: 'Van die amnestie
verwacht ik niets en verlang ik niets. Ik verlang iets geheel
anders en verwacht dat ook. Mijn leven is ellendig. Maar wij
hopen en vertrouwen.'

De vijftiende februari ben ik weer op reis naar Rusland ge-
gaan, ten einde te beproeven iets ten goede te verkrijgen voor de
gevangenen in het algemeen en voor sommige gevangenen in het
bijzonder. Mijn hoop was niet groot, dat ik gemakkelijk veel
verkrijgen zou. Maar men moet soms iets van het zijne wagen,
om iets voor zijn vrienden te winnen.

Over de ervaringen en de uitkomsten van mijn tweede reis,
ofschoon niet van ieder openbaar belang ontbloot, zal ik hier
slechts weinig schrijven. Mijn taak is lijden en zwijgen. Zwaarder
dan het luide uitschreien, dat het hart kan opluchten.

Ik was te St. Petersburg zeer goed aanbevolen en heb daar-
door verschillende hooggeplaatste personen gesproken, wier na-
men ik niet vermelden kan, en van wie ik niet veel heb ver-
kregen. Voor een gedeelte zal dit gelegen hebben aan de ongun-
stige indruk, die mijn artikelen in sommige regeringskringen
hebben gemaakt. Het is niet hier de plaats mij te verdedigen. Ik

heb te St. Petersburg een zeer onaangenaam onderhoud gehad met staatsraad Von Boetticher, de onderchef van de Algemene Gevangenisadministratie. Hij verweet mij blind te zijn geweest voor het goede in de Russische gevangenen. Dat is niet waar: ik heb de gebouwen geprezen, de cellen, de bibliotheken en meer. Hij verweet mij, dat ik opzettelijk en tegen beter weten in de kinderkoloniën en prioeten heb geprezen, ten einde met meer schijn van recht opzettelijk en tegen beter weten in de gevangenen te kunnen laken. Dat is niet waar. Ik heb opzettelijk en tegen beter weten in niets geschreven. De heer Von Boetticher verweet mij, dat ik de gevangenen voortdurend heb geloofd, zijn ambtenaren daarentegen voortdurend niet. Wat wonder! Stelselmatig ben ik door de ambtenaren bedrogen. Ik heb daarvan vroeger reeds verschillende gevallen genoemd. Thans nog dit: in een van de gevangenen heb ik, natuurlijk met verlof van de betrokken autoriteiten, aan een zieke gevangene iets gegeven. Later hoor ik, dat men hem dit na mijn vertrek dadelijk afgenomen heeft. De grote moeilijkheid is het bewijs. Want men kan zijn zegslieden meestal niet noemen, en ten slotte is het een punt van geloven of van niet-geloven. Intussen is het de eigen schuld van de Russische regering wanneer men haar niet gelooft. Bijvoorbeeld: de regering vermeldt, dat zich te Schlüsselburg op zekere dag vier zieken in het gevangenhospitaal bevonden (Démenti 13). Talrijke personen verzekeren mij, dat dit getal veel en veel te laag is. Ik vraag de heer Von Boetticher verlof naar Schlüsselburg te gaan. Nee, zegt de heer Von Boetticher, dat kan niet, want ik heb tegen de regering geschreven.

Natuurlijk, dat mijn artikelen niet een parafrase zijn van de officiële geschriften van de Russische regering. Ik heb de feiten beschreven zoals ik meende, naar mijn beste weten, dat zij waren. Maar de Russische regering zal toch moeten begrijpen, dat de politieke gevangenen voor ons geen misdadigers zijn; maar krijgsgevangenen. Dat iemand een vijand is van de Russische regering, is voor ons geen reden hem te waarderen, maar ook niet een reden hem niet te waarderen. Er zijn op het ogenblik zestigduizend administratief gevangenen en verbannen. Zij

zijn veroordeeld zonder rechtsgeding, dat wil zeggen, zonder dat zij zich konden verdedigen. Ik vraag mij af, hoe de Russische regeringsambtenaren, die mij thans met de meest bittere verwijten overladen, mogen eisen, dat ik anders en beter schrijf over een regering, die zich staande moet houden op deze wijze.

Ik kan om allerlei redenen geen volledig verslag geven van mijn onderhoud met de staatsraad Von Boetticher. Slechts dit. In de december-aflevering van *De Beweging* heb ik een brief gepubliceerd over mishandeling in de gevangenis te Orel. De daarin vermelde feiten zijn natuurlijk ook in Rusland bekend geworden door brieven van andere gevangenen. In de doema is naar aanleiding van die feiten geïnterpelleerd door de afgevaardigde A. T. Kerensky, een van de leden van de Werkliedenpartij.* Ik vroeg de heer Von Boetticher naar zijn mening omtrent die brief. Hij antwoordde, dat iedereen wel zulk een brief schrijven kon. Ik wees erop, dat Iwan Korotkov mij voortdurend genoemd was als een gevangene, die wreed geseseld was geworden en dat zijn naam nu ook weer in die brief werd genoemd. De heer Von Boetticher ontkende beslist, dat in Orel mishandelingen hadden plaatsgevonden. Hij gaf toe, dat Korotkov en anderen te Orel geseseld waren, maar niet buiten de perken van de wet. Zij hadden de geselstraf volkomen verdiend en men was bij de geseling bijzonder humanaan te werk gegaan. Ik deel deze mening van de heer Von Boetticher hier mee, maar acht mij geenszins verplicht haar te delen. De heer Von Boetticher gaat af op zijn ambtsberichten en vertrouwt daarop. Moest ik sterven, ik kan dat vertrouwen niet delen. Ik heb zelf een leugenachtige ambtsbrief gelezen aan de heer Von Boetticher.

* De Russische Werkliedenpartij heeft een program, veel gelijkend op dat van de Engelse Labour-partij. Zij telt in de tegenwoordige doema 10 leden op ongeveer 450. In de praktijk gaat de Werkliedenpartij veelal samen met de sociaal-democraten, die 16 leden hebben.

Het zou om velerlei redenen gewenst zijn, wanneer ik kon schrijven, dat ik meen, dat de toestand van de politieke gevangenen in Rusland veel verbeterd is. Maar ik kan dat niet schrijven, omdat ik dat niet geloof. Nu eens is de ene gevangenis wat beter en dan weer de andere. Toen ik in de afgelopen zomer te Riga kwam, was de toestand daar goed. Maar kort tevoren was er te Riga onmenselijk gezeseld, naar ik meen op bevel van een ambtenaar Abramovitch. Er is toen een hongerstaking geweest en een revisie. Een half jaar later was er te Riga weer een hongerstaking. Ik meen dat de ambtenaar Abramovitch niet is ontslagen, maar dat hij is overgeplaatst naar Wologda en dat hij daar geregeld laat geselen. Twee jaar geleden was de toestand in de Boutirky-gevangenis te Moskou ondraaglijk. Er kwam een opstand, waarbij doden neervielen. Revisie. Toen ik verleden jaar de Boutirky bezocht, was de toestand tamelijk. Nu is de toestand weer veel minder goed. Ik kon geen verlof krijgen de Boutirky te bezoeken.

Gelijk ik zei hebben de voortdurende mishandelingen of liever humane geselingen in Orel aanleiding gegeven tot een interpellatie in de doema. De meerderheid heeft de eis van urgentie afgestemd, zodat de interpellatie feitelijk nooit in behandeling zal komen. De regering stelde echter een vrijwillig onderzoek in. Ik sprak te St. Petersburg met de afgevaardigde Kerensky en met professor Milioukov, de leider van de Kadetten. Zij verzekerden mij, dat de toestand in Orel schandelijk slecht is.* Wellicht brengt de regering verbetering aan.

Maria Philippov

Van bevriende zijde ontving ik uit Moskou mededeling, dat Maria Philippov met tien anderen is veroordeeld tot levenslange verbanning naar Siberië wegens het invoeren en verspreiden in Rusland van geschriften, uitgegeven door de partij van de socialistische terroristen.

* Verder: *Les prisons russes* door Vera Figner.

Joseph Minor

Dit is een naam, die mijn hart zeer ontroert. Maar ik schrijf geschiedenis. De heer Minor heeft mij te Moskou verzocht zijn familie te Parijs te gaan bezoeken, zijn vrienden in Frankrijk en Rusland. Ik ken geen tweede man over wiens liefde en toewijding iedereen, iedereen spreekt met zulk een volkomen eerbied. Wanneer geen onverwachte keer mocht komen, sterft deze man in een gevangenis of in ballingschap, zonder ooit zijn vrouw en kinderen te hebben weergezien.

De heer Minor is een van de zeer bekende leden van de socialistisch-terroristische partij. Hij behoorde reeds in 1889 tot de ballingen, die slachtoffer werden van wat men heden nog noemt: 'de gruwelen van Yakoetsk.' In de stad Yakoetsk bevond zich in die tijd een aantal administratief verbannen, die verder moesten naar de dodelijke poolstreken van het gouvernement Yakoetsk. De regering wilde dit transport doen plaatshebben op een wijze, die naar de mening der verbannen, gelijk stond met de hongerdood. Er werd niet genoeg eten meegegeven om tot de bestemming te komen. Voor de joodse verbannen werden nog bijzonder ongunstige schikkingen getroffen. De verbannen weigerden, wellicht mede door een misverstand, te vertrekken. Soldaten kwamen, die op de verbannen schoten. Zes werden gedood, velen gewond. Drie personen werden ter dood veroordeeld, twintig andere tot zware straffen, dwangarbeid. Bij de laatsten bevond zich de heer Minor, die twintig jaar gevangenisstraf kreeg. Tengevolge van enige amnestiebesluiten was de heer Minor op het einde van de negentien jaren weer vrij en hij vestigde zich in Frankrijk. In 1908 maakte hij in het belang van zijn partij een reis door Rusland, natuurlijk geheim. Hij werd aan de Russische regering verraden en verkocht door me-juffrouw Zeitline, een spion, en te Sarátov gearresteerd. Zijn vonnis is: acht jaar dwangarbeid en levenslange verbanning naar Siberië. Maar ik schrijf geschiedenis.

Bij de verwanten van de verbannen, die in 1889 te Yakoetsk waren, zal men u een karton laten zien met een aantal kleine portretten van die strijders. In het midden de drie ter dood

veroordeelden. Rechts onder de heer Minor, toenmaals achter in de twintiger jaren. Het is wel hetzelfde kalme, verstandige gezicht van bijna vijftientig jaar later.

Ik heb deze portretten meermalen gezien, want van hen, die in 1889 te Yakoetsk waren, ken ik nu meerderen. Sommigen zijn nog steeds gevangen of verbannen.

Georges Dmitrenko

Dit is de jongen, die ik sinds onze hartroerende ontmoetingen te Moskou geen ogenblik vergeten had. De achtste december dit briefje in het Frans uit Luik: 'Mijnheer, ik heb de eer u mee te delen, dat een van uw vrienden te Moskou, de politieke gevangene Georges Dmitrenko, verbannen is naar het land der Yakooten. Met achting Victor Dmitrenko.'

Ik kan geen beschrijving geven van de wanhoop, die zich van mij meester maakte. Ik kan alleen zeggen dat ik alles heb gedaan wat in mijn vermogen was om Georges te redden of zijn lot te verlichten. Maar tegen de velen was het alles nutteloos. En onze enige hoop blijft tijd en keer.

Victor Dmitrenko, die mij schreef, is de oudere broer van Georges. Ongeveer vier jaar geleden werd hij administratief verbannen naar het ruwe noorden van Europees Rusland, verdacht van geheim lidmaatschap van de partij van Joseph Minor. Hij wist te ontvluchten, en studeert thans te Luik technologie.

Terwijl ik dit schrijf bevindt Georges Dmitrenko zich in een gevangenis in Siberië, wachtend tot weer en wegen voldoende zullen dienstig zijn voor de eindeloze reis naar Yakoetsk. Wanneer ik thans schrijf: 'In uwe handen, Heer,' dan weet een van de Russische regeringsambtenaren, dat ik aan hem denk, en van wie ik uitkomst verwacht. Verlof om Georges Dmitrenko te bezoeken in Siberië werd mij geweigerd. Daarentegen worden mijn brieven hem, volgens de regering, ter hand gesteld. Ik heb te deze aanzien de belofte van een ambtenaar, en, hoeveel maal ook belogen en bedrogen, wens ik daaraan niet te twijfelen.

Hier volgen liederen, die ik voor Georges Dmitrenko geschreven heb.

De verbanning

Hoe brandt Moskou zijn blauwe en gouden pracht
 Onder de heemlen schoner goud en blauw
 Dagen lang en zijn schitter mindert nauw
 In helle scheemring van de zomernacht.

Maar wee, die pracht verdoofde toen ik daalde
 Van angst en afschuw klam, diep in een hel:
 Zwarte carcens, vochtige dompe cel
 Waar dag tot schuwe schemering vervaalde.

Waar 't licht zich schaamt over de schouwe schande
 Die beter in duister zijn doem voldingt,
 Die Schoonheid schendt en Trots tot knechtschap dwingt,
 De Jeugd ketent aan voeten en aan handen.

Mij liefst van allen, Georges, gij, zó dapper,
 Zo trouw, zo trots, in 't kloek-gewaagd bedrijf
 Om vrijheid, maar gekooid vervalt uw lijf,
 Dooft uw oog, wordt uw stoute weerstand slapper.

Ach: wat baat u vreugd om mijn komst bij 't leed,
 Dat daarna weer gruwbaar u grijpt in 't hart?
 Wat baat mijn zoet geschenk bij smaad en smart,
 Die nacht en dag aan uw lief leven vreet?

Makker: wij scheidden. Uit uw wrede kerker
 Steeg ik mijn weg naar zon en zomerlicht,
 En keerde naar Holland: in rust noch plicht
 Vergat ik u, stout strever, eerlijk werker.

Winter: mijn hart, nog niet geheeld van wonden
 Slaat wreder wond in zijn wond dit bericht:
 'Georges Dmitrenko werd rechtloos gericht
 En naar het land der Yakoeten gezonden.'

Het land van de Yakoeten: hoort het allen,
Die, gelijk hij, zomer en jeugd genoot,
Daar sterft hij nacht en dag een trage dood
Tot wanhoop en verwarde waan vervallen.

Daar zomer? Niet van golvend goud en blauw
Bouwt zich een hemel, niet van streek tot streek
Draagt de aard zijn oogsten, weiflend wankt en bleek
De dag van ochtendgrauw tot avondgrauw.

En winter? Wee, de vloek van elke nacht
Spant met de vloek van elk volgenden saam.
Wat scheidt nacht van dag? Niet meer dan een naam.
Eén is hun woede en één hun strenge macht.

Ver van vader, ver van broeders en moeder,
Vervalt zijn geest, versluikt zijn krachtig lijf,
In een leeg leven, zonder kloek bedrijf.
Buit voor de vlagen van elk woeste woeder.

Geen weg zou mij te wijd en te wreed wezen
Verbannen makker, om tot u te gaan.
Maar die u banden, sperren mij de baan
Daar zij 't aanschouwen van uw schande vrezen.

Vergeet mij niet: als in 't lichtbrekend Oost
Lentezon stijgt, staar ik naar uw streek,
Oostwaarts heen, Oostwaarts, waar uw zon thans bleek
De kale schraalten van uw toendra's troost.

En 's avonds als gij na de lege dag
Moedeloos-moe naar 't stervend Westen schouwt,
Denk dan aan mij, dien ge eenmaal hebt vertrouwd,
Ik liet niet af, zolang ik zege zag.

En 's nachts: dit is het heil der vrije dromen,
Hen weert geen ban, geen stroom, geen bar gebied,
Die dagen scheiden, letten nachten niet
In schoner ban van dromen saam te komen.

En dit: geen macht zal mijn liedren beletten
Uw trots te loven; mijn lied smeekt mijn God,
Dat Hij zal wreken uw hartbrekend lot
Uw heersers neerslaan en hun wet verzetten.

En wat ons scheidt, één hoop heeft ons verbonden,
Breuk van uw ban en stoute wederkeer.
En keert gij nooit? Vaarwel, vaarwel, ik zweer
U trouw, mijn makker, in diepst leed gevonden.

II

Door de storm

Wat drijft mijn boot?
Een wilde wind.
Wat drijft mijn hart?
Zijn nood.
O, God, geef, dat ik helpers vind
Te schutten voor een schouwen dood.
Voor barre ban, voor carcer zwart
Mijn maat, meer dan één maat bemind
O, knaap, in zoveel leed gevonden,
Verloren in nog wreder leed,
Hoe sloeg mijn hart tot rauwe wonden
Uw jammerkreet.
Nu voer ik ban en achterban.
Voor u tot trouwen strijd,
Ik zweer wat vriendschap keren kan
Dat uw hart het niet lijdt.
Geen weg te wijd, geen weer te wreed
Op 't land en over zee
Ik ga tot ieder, die uw leed
Weer voeren kan tot moeders kalmen vree.
Ik smeeke voor u gelijk ik nimmer deed
In eigen ramp of nood.
Meer dan mijn leed voel ik uw leed,
Uw leven is mijn leven en uw dood is mijne dood.
Dus drijft mijn boot
Een wilde wind.

Dus drijft mijn hart een wilde nood,
O, knaap, waar mijn angst helpers vindt
Te schutten u voor schouwen dood.
Maar wat kan vriendschap tegen macht
Die drijft u uit uw zoet gezin
Naar 't noorden, waar een wrede nacht
Ijzig land slaat en 't ijzig zwin.
Waar lente later dan in mijn land zoete zomer,
Bleek als een herfst met zijn schuw en schaars licht,
Vernederd kwijnt, waar gij gebannen dromer
Uw droom bedenkt, maar niet beschreit, niet zwicht.
Moet ik u, makker, in ellende laten
Die ik, dat zweer ik, toch niet onverdedigd liet?
Ik zocht voor u naar man en macht en bate,
Verbannen knaap, vinde ik ze niet:
Draag dan trots uw lot en wacht ongebogen
Het klare dagen van de Nieuwe Tijd,
Het zoete wonder van uw dromende ogen
Bloeit schoner in zijn heerlijkheid.
Ik weet, geen wanhoop zal hun wonder doven,
Geen ban verbreekt uw trots,
Een hoop in onze harten en daarboven
Eén hemel Gods.
Meet niet de maten van de wegen, die ons scheiden,
Gij weet de macht van wat mijn hart aan uw hart bindt,
O, knaap, verloren in zo bitter lijden,
Wie breekt een weg waarlangs mijn troost uw droefheid
vindt!

III

Door Londen

O, Londen, uw weelde doet mijn lied wanhopig wenen,
Die mij vaak heeft verblijd.
Maar tot heugnis van vreugde is henen,
Nu mijn maat zó lijdt.

Hoe ligt mijn vrije vreugd met énen slag terneergeslagen,
Geraakt in 't minnend hart
Bij lange nacht, noch trage dagen
Vergeet ik zijn smart.

Ik vond hem in het nauw van muur en vaste wacht gedreven,
Bedreigd met wrede ban
Naar 't land vanwaar tot lust en leven
Nimmer keert één man.

Bedreigd toen en thans reeds verloren, zonder hoop verloren,
In wilde woestenij,
Waar maat noch moeder mag verhoren
Zijn machtloos geschrei.

Wat bond mijn hart aan zijn hart? ik heb niet de macht
geweten,
Die makkers binden kan
Vóór mijn hart werd vaneengereten
Om zijn barre ban.

En toen: ik heb de maat van mijne machtloosheid gemeten,
Aan hun gemene macht.
Ik heb mijn ogen blind gekreten,
Mijn dag werd een nacht.

Verblind van smart, van haat, door hopeloze hoop gedreven
Tijg ik om hulp op tocht
En redde ik niet zijn teder leven,
Dat ik sterven mocht.

Eens had ik hier de keus van tucht en werk of teedre schande,
Toen heb ik schand gesmaad,
Die kiezen liet houdt thans in handen
Het lot van mijn maat.

En wreekt hij nu mijn keus, o, makker, aan uw schuldloos
leven,
Of wint hem mijn gebed?
Wat ik weigerde wil ik geven,
Als hij thans u redt.

Ik kom, een smekeling, tot hem, die eenmaal tot mij smeekte,
Biedend, wat hij toen vroeg.
Maar als hij smaadde en smalend wreekte,
En u wreder sloeg?

Hem is de macht, die 't leven maakt en breekt van duizend
maten,
Mij blijft niets dan gebed
Dat zijn woord u, van elk verlaten,
Van verbanning redt.

O, Londen, smekeling kom ik, die trots en tartend schouwer
Zo vaak uw straten mat.
En, kloek bedrijver, stout betrouwer,
Meer dan één winst had.

Hoe strekt uw weidse Strand stralend onder de avondhemel,
Waar 't laatste licht vergloort,
Hoe kleurig wendt het war gewemel
Der duizenden voort.

Ik dwaal der duizend één, maar van de duizenden
gescheiden
Door 't eigen vlijmend leed.
Geen wien het hart zulk hevige lijden
Om een vriend vervreet.

Kingsway, Piccadilly, Regent Street, elke keer ziet rijker
Uw pracht dan 't heengaan liet,
Maar droeve derver, mat bezwijker,
Zoek ik uw pracht niet.

Iedere stap, die mijn moede voeten vallen laten
Tussen draf en getred
Brengt nader tot de man wiens bate
Wellicht Georges redt.

Maar ook, wiens haten hem kan treffen met feller verderven
Als niet mijn bede baat.
Wat kiest hij: leven of wreed sterven
Voor mijn kameraad.

Te vaster wordt mijn vrees, te wankeler wordt mijn
vertrouwen,
Eens heb ik hem gesmaad,
Doet nu zijn wrede wraak berouwen
Mijn zwak hart die daad?

En 'k wend mij, Londen, weer, en vlucht verloren in uw
menigt
Met pijn-vervreten hart.
Waar slaat het hart, dat heilzaam lenigt
Mijn koortsende smart?

Elk met zijn eigen haat, zijn hopen, zijn hartstochtlijk
woeden
Drijft tussen vreemden voort,
Geen bede van droeven of moeden
Die Londen verhoort.

Moeder, droever dan één, en armer dan uw allerarmen
Vlucht ik in 't laat gewoel.
En vlucht weer om rust en erbarmen
In uw parken koel.

O, nacht vind ik u daar en waar de vijver schoon en stil is
Uw lieve broeder Dood,
Gij voert wie mat van wens en wil is
Vrij van drift en nood.

Stil: ver verruist de stad, een storm van leven en van lijden
Een mateloze zee,
Gij, goede Broeders, lokt mij beiden
Tot veilige vree.

Gij lokt, maar laat ik hem, mijn makker, in het leed verloren, –
Wie hulp en baat dan biedt?
Mijn hart heeft zijn hart trouw gezworen,
Ik breek mijn trouw niet.

Eens had ik hier de keus van tucht en werk of teedre
schanden,
Nu tussen vrede en strijd.
Ik kies als toen, mijn hart en handen
Zijn mijn maat gewijd.

Ik wend mij, nacht, van uw bekoring tot de felle vlagen
Der stad in 't avondlicht,
Dood, van uw stil-geleide lagen
Keer ik tot mijn plicht.

Eens had ik hier de keus, nu blijft, zonder keus, niets dan
smeken
Tot hem, eens wreed versmaad,
Dat hij mijn smalen toch niet wreke
Op mijn liefste maat.

Ik ga, smekend voor hem, zó needrig als ik nimmer deed,
In eigen ramp of pijn
Meer dan mijn leed voel ik zijn leed,
In 't hart als venijn.

iv

Vertrouwing

Maat, ligt mijn lied door uw leed dan met stomheid geslagen,
Zing ik niet meer
Vreugd van mijn droom en drift van mijn dagen
In liederen luide of teer?

Lang hunkerde mijn hart naar de teer-trillende spanning,
Die 't lied vaak gaf,
Maar geen zang won ik sinds uwe verbanning
Naar een land als een graf.

Sterve mijn lied, wat is zang waard bij 't waanzinnig zwijgen
Van 't gruwbaar oord
Waar al uw hoop, uw haten en uw hijgen
In snik worden vermoord.

Zinge mijn lied nog slechts van uw hartenbrekend lijden,
Vermijde ik vreugd,
Tot vaste wraak u van 't juk zal bevrijden,
Dat breekt uw trotse jeugd.

Vriend: door mijn huis speelt van hoog tot laag een kleine
makker,
En zingt zijn lied,
Zijne vreugd roept tot een wild wenen wakker
Mijn dof-sluimrend verdriet.

Want als die knaap door het huis van uw zorgende moeder,
Door vaders veld
Speelde uwe jeugd met de jeugd van uw broeder,
Als gij stoutstrevend held.

Thans kan ik geen vreugd meer zien of uw hartbrekend lijden
Grijnst wild tot mij,
Manend mijn hart alle vreugden te mijden
Voor haat, wraak en geschrei.

Uw vrienden zijn mijn vrienden en uw wrede vijanden
Dreigt haat en smaad.
Lagen van mijn verstand, macht van mijn handen
Wijd ik aan uwe zaak.

Komt er wie om mijn hulp, hart en huis staan hem open
Noemt hij uw naam,
Makker is hij, die zijn hart en zijn hopen
Eens deelde met u saam.

Maat, lag mijn lied door uw leed dan met stomheid geslagen?
Zing ik thans weer,
Wat is mijn lied dan de klacht van uw klagen,
De wraak om uw wreed zeer?

Hier in mijn land luwt de lente en de winter geweken
Ruimt stad en veld,
Waar men u bant in baanloze landstreken
Moordt nog zijn wild geweld.

Toch: eenmaal toch breekt de ban van uw winter, uw luchten
Luwen zo zoet,
Bergen en dalen zien 't brekend ijs vluchten
Voor zachte zonnegloed.

Georges: buig niet uw trots hoofd voor geweld van hun
vlagen
Draag kloek en beid,
Thans nog de ban van een winter, dan dagen
Van een Nieuwe Tijd.

Eenmaal de wraak als een lente na winter zo zalig.
Hun hoon, hun haat
Wreken wij drijvend meer dan duizendmalig
Op wrede beul en maat.

Aan zijne Excellentie de Generaal Djoukovsky

(Dat hij Georges Dmitrenko spare)

Ik kom, een smekeling, die nimmer smeekte
 In eigen nood, gedreven door het leed
 Van mijn makker, dat mijn hart wreed vervreet
 Tot u, die streng zijn stout vergrijpen wreekte.

Nu weet ik goed: niets blijft ons meer dan smeken
 Want tegen u valt machtloos elke macht
 Gebroken zijn, die uw macht wilden breken,
 Zij sterven traag in ballingschap en nacht.

Laat strijd en streng recht Georges in wrede nood
 O, man, heersend over maatloze machten
 Mocht de bee van een dichter u verzachten
 En redde een knaap van ban en barre dood.

Ik kom tot u: wat is mijn macht? Het klagen
 Van droever liedren dan ooit een dichter zong.
 Uw macht? Die stoute strevers nederdwong
 En bant waar ook de moedigsten versagen.

Gij, machtig man, wees voor mijn bede zwakker
 Dan gij waart voor gewelddadende macht,
 Verwoest geen schat van stout verstand en kracht,
 Betoon genade aan mijn verloren makker.

Want om de wil van zijn teedre jeugd
 En om de wil van zijn krachtig verstand
 Verban hem niet naar het gemeden land
 Vanwaar geen man blij wederkeren heugt.

En om de wil van zijn bedroefde moeder
 Die dag en nacht een hooploos keren beidt
 Die schreide tot zij machtloos niet meer schreit
 Wees niet een wreed wreker, maar zorgzaam hoeder.

En om de wil van mijn dof-snikkend lied,
En om de wil der schoonheid trouw gediend,
Gij machtig man, spaar mijn verbannen vriend,
Verwoest de pracht van dit rijk leven niet.

Reis naar Rusland

De vijftiende februari ben ik weer naar Rusland gereisd met de hopeloze hoop iets goeds te bereiken voor de gevangenen in het algemeen en voor sommigen van hen in het bijzonder. Mijn aanbevelingen waren voldoende. De bezwaren bekend. Reeds geruime tijd geleden was ik door een hooggeplaatst persoon te St. Petersburg gewaarschuwd tot voorzichtigheid in mijn brieven, die door de geheime politie werden geopend. Ook van andere, zéér goed ingelichte zijde, werd ik gewaarschuwd. Maar ik moest de zekerheid hebben, dat ik deed wat gedaan kon worden. Door een vergissing van een Russisch regeringsambtenaar kreeg ik de indruk, dat ik de grens niet eens passeren zou. Maar ik passeerde. Een avond. Het was in Rusland nog midden winter. Welk een pracht: de nachtrit over de witte velden, in een tijd toen de maan wassend was. Maar met een hart vervreten van leed, deed ik deze reis. Midden in de nacht stond ik alleen op het stille donkere station te Wilna. Ware toen Georges Dmitrenko daar geweest, Joseph Minor, Paul Sacvarélidzé. Verder, verder. St. Petersburg in de winter is een zeldzame schoonheid. Ik was er niet blind voor, maar ik wil er over zwijgen. De Neva bij de Peters- en Paulsvesting, en de duizenden sleedjes.

Maar ik wist dadelijk, dat er veel verloren was. Mijn inlichtingen waren doorslaand slecht. Verschillende personen, waarvan de politie wist, dat ik hen kende, stonden onder politietoezicht. Meerderen lieten mij verzoeken hen niet te komen bezoeken. Dat ik zelf ten nauwste bewaakt zou worden, leed volgens mijn zegsman, geen twijfel.

Men vraagt zich af: 'waarom dit alles?' Intussen werd mijn verblijf in de schone stad St. Petersburg verbitterd en was mijn vertrouwen op welslagen gering. Om niemand te compromitte-

ren vernietigde ik mijn dagboek en adressenboekje.

De geheime politie is te Petersburg talrijk en zeer goed georganiseerd. Men heeft mij algemeen verzekerd, dat een groot gedeelte van de duizenden en duizenden huurkoetsiers politie-spionnen zijn, benevens een groot deel van het hotelpersoneel. De conciërges van de huizen zijn steeds verplicht aan de politie alle inlichtingen te geven, bijvoorbeeld: voor wie een verdacht persoon gekomen is. Tegen een dergelijke organisatie kan niemand op, en zeker geen vreemdeling, die des lands taal niet machtig is. En waarom ook? Ik had niets voor niemand te verbergen. Toch wens ik niet nagegaan te wezen. Dus nam ik nooit een iswoschtschik dadelijk bij huis. Liet mij nooit brengen waar ik wezen wilde, maar altijd ergens in de buurt in een winkel of een theehuis en ging te voet verder. Maar nietwaar, als de Russische politie tijd en geld te veel heeft, waarom zou ze mij dan niet bespioneren, daar toch iedereen zijn eigen genoegens heeft.

Over de officiële en half-officiële bezoeken, die ik in het belang van mijn gevangen en verbannen vrienden bracht, te schrijven is niet dienstig. Een enkel woord over sommige personen, die in Holland bekend zijn.

Ik noemde reeds Paul Milioukov, vroeger hoogleraar in de geschiedenis te Moskou. Hij heeft zijn behoorlijke tijd in de gevangenis doorgebracht; veel gereisd, conferenties gegeven in Amerika. Thans is hij een van de leiders van de Kadetten, redacteur van hun dagblad *Rjesjt*. Ik had de heer Milioukov een brief te geven, bovendien inlichtingen te vragen over een Rus, die ik niet vertrouw. De positie van de Kadetten is een moeilijke: de regering vindt hen te vooruitstrevend, de oppositie te weinig revolutionair, gedeeltelijk óók te chauvinistisch, te weinig internationaal.

Later had ik in het gebouw van de rijksdoema een onderhoud met Paul Milioukov en de heer Kerensky, de leider van de travaillisten, die enige dagen te voren geïnterpelleerd had over de mishandelingen in de gevangenissen te Orel. Toen de heer Kerensky een uiteenzetting gaf van de beledigingen en mishandelingen, waaraan de politieke gevangenen bloot stonden, rie-

pen rechtse leden van de doema: 'Nog veel te weinig; nog veel te weinig'.*

Tweemaal bracht ik een bezoek bij Nicolaas Tsjaikovsky, een van de oudsten onder de revolutionairen en van Kropotkin een toegewijd vriend. In zijn gedenkschriften heeft Kropotkin met grote genegenheid over Tsjaikovsky geschreven. Hij is ook een goede bekende van Frederik van Eeden. Ik had een boek voor hem en een briefje. Jaren lang kon Tsjaikovsky niet in Rusland komen. Na een amnestie keerde hij naar Rusland terug. Hij werd na enige tijd gevangen genomen, beschuldigd van aanzetting tot moord op de tsaar en een jaar in voorarrest gehouden. De publieke opinie in Engeland en in Amerika stelde zich voor hem te weer. Zijn proces eindigde met vrijspraak. Een administratieve verbanning achtte de regering niet wenselijk. Zó vond ik Tsjaikovsky vrij en werkzaam. Zijn kinderen wonen in Engeland, maar in het belang van het Russische volk is hij te Petersburg. Van deelname aan enige politieke beweging is geen sprake, maar in de ontwikkeling van de coöperatie in Siberië neemt hij een zeer werkzaam aandeel.

Toen ik het huis van Tsjaikovsky 's avonds verliet had ik de stellige zekerheid achtervolgd te worden. Het is een groot huis met honderden bewoners, die ieder een kamer hebben. Dat er dus twee koetsiers voor het huis stonden is niet vreemd. Een bood zich aan. Maar ik wenste te lopen. Hij volgde mij, de brug over de Neva over in de verlaten sneeuwavond. Ik kan geen beschrijving geven van wat ik voelde, toen ik de brug overschreed. Ik vroeg de koetsier of hij bij de ochrana behoorde, nam hem aan, en reed naar huis.

Wanneer de een of andere spion heeft aangebracht, dat ik bij Kerensky, Milioukov en Tsjaikovsky ben geweest, zal hij eens

* In het *Handelsblad* van zaterdag 5 april geeft een ongenoemde Nederlander zeer gunstige indrukken over een bezoek aan de gevangenen te Orel. Ik wil dit artikel niet onvermeld laten, maar houd mij ervan overtuigd, dat de schrijver zich vergist. Ik schreef daarover in het *Handelsblad* van dinsdagavond 8 april.

wellicht begrijpen, dat hij overbodige moeite heeft gedaan. Ik had niets te verbergen en ik heb niets te verbergen.

Ten slotte had een verder verblijf te Petersburg geen nut. Van alle kanten werd ik gewaarschuwd en bedreigd. Zó vertrok ik, met een vertrek dat veel van een vlucht had. Er bleef geen tijd om de pas bij de politie af te laten tekenen. Een telegram, dat ik de grens passeren kon, zou naar Wirballen worden gezonden.

Dan de nachtelijke aftocht over de eindeloze witte vlakten, onder het licht van een maan zo schitterend als een zon. De hoop later beter te slagen, heeft mij staande gehouden.

Te Wirballen was het beloofde telegram van de politie en Eydtkuhnen ligt in Duitsland.

VII Orel

In mijn vroegere opstellen over de Russische gevangenen werd voortdurend de Centrale gevangenis te Orel genoemd als een waar de politieke gevangenen wreedaardig werden mishandeld. In de *Beweging* van december publiceerde ik een brief, door mij geheimelijk uit een Russische gevangenis ontvangen, met een nauwkeurig verhaal van verregaande mishandelingen.

In het *Handelsblad* van zaterdagavond 5 april verscheen een artikel van de heer H. S. van Son te Efratovo, gouvernement Orel, waarin deze beweerde, dat er in de gevangenis te Orel niet mishandeld werd. Het bewijs voor deze bewering was geen ander dan de verklaring van de gevangenis-ambtenaren zelf. Ik was overtuigd van de juistheid van mijn inlichtingen en bood aan met de heer Van Son te zamen de gevangenis te Orel te bezoeken. Het daartoe nodige verlof is mij door de gevangenis-administratie geweigerd. Mij dunkt, dat wij hierin gevoeglijk een bekentenis van schuld mogen zien. Een ontzettende schuld waaraan in Rusland niemand, niemand twijfelt.

Na het verschijnen van het eerste artikel van de heer H. S. van Son heb ik mij gewend tot bevriende gevangenen. Zij hebben mij de twee volgende brieven toegezonden. De ene is geschreven door een broeder aan zijn broeder. De tweede is geschreven aan mijzelf. Beide brieven zijn uit het Russisch vertaald door de heer A. Saalborn, beëdigd translateur.

‘Mijn lieve, beste, broer!

...En nu, beste jongen, zul je zeker gaarne iets van mij willen weten. Je kunt je niet voorstellen in welk een toestand ik mij op het ogenblik bevind. Wat hebben die beulen te Orel met mij gedaan! In het begin ging het nog enigszins. Men behandelde

mij tamelijk. Natuurlijk werden wij in de badkamer: “*in ontvangst genomen*” en daar naar behoren: “*onthaald*”. Ieder van ons werd flink geslagen. Vooral in de eerste week werd ik voortdurend: “*gemasseerd*”, maar dat is niet zo gevaarlijk voor de gezondheid. Bij het begin van de tweede week verhuisde ik naar boven. Gemasseerd werd daar minder, en zeldzamer hoorden wij het commando: “*in de houding*”. Later verhuisden wij naar de derde verdieping. Daar werden wij vrijwel geheel met rust gelaten en zelfs voor het werk in de corridor gebruikt, waarbij ons de kettingen werden afgenomen. Mijn katorga-termijn was bijna voorbij, als ik tenminste rekening hield met de aftrek voor goed gedrag. In... had ik de directeur verzocht geen kwaad over mij te schrijven in zijn rapporten, en dat heeft hij, zover ik weet, ook niet gedaan. Daarom ben ik ook zo verbaasd over wat verder te Orel is gebeurd. Toen mijn tijd gekomen was, vroeg ik de afdelingschef mij toestemming te geven tot het indienen van het vereiste verzoekschrift.

“’t Is goed,” zei hij.

De volgende dag werden de anderen, die gelijk met mij gekomen waren, naar de gemeenschappelijke afdeling overgebracht. Ik bleef achter. Mijn vreugde kende geen grenzen, want ik dacht, dat ik nu naar Siberië mocht.*

Dezelfde avond, na de inspectie, stormde een assistent bij mij binnen:

“Ik wens uwe excellentie een goeden avond.”

“Heb jij gevraagd, een verzoekschrift te mogen schrijven? Schoft, schoft, ben jij vergeten, wat jij daar te... hebt gedaan? Pak hem maar beet.”

Dit laatste tegen een aantal bewaarders, die mede binnen waren gekomen. Ze vlogen op mij af en begonnen mij te slaan en te trappen. Ik deed alle mogelijke moeite niet te vallen. Onderweg waren wij al gewaarschuwd op te passen niet te vallen, omdat ze dan met hun hakken op je borst gaan trappen. De

* Dat wil zeggen: in de verbanning, die, hoe vreselijk ook, verkozen wordt boven de gevangenis.

assistent ging op de bank zitten. Hij genoot van het schouwspel en hij hitste de bewakers nog aan: “Goed zo... goed zo... zó gaat-ie goed... roep jij nou maar je kameraden te hulp... roep dan je kameraden.”

Ik werd omhoog gegooid en dan weer op de grond gesmakt. Uit mijn neus stroomde bloed. Ik verloor mijn bewustzijn. Later bemerkte ik, dat ze mij naar het privaat brachten en met koud water begoten. Toen verhuisde ik naar beneden. En er verliep geen dag en geen nacht meer, dat ik niet afgeranseld werd. Ik werd ziek, wanhopig. Mijn zenuwen werden mij de baas. Ik kreeg snijdende hartkrampen.

Soms klopte mijn hart, alsof het barsten zou. Ik vroeg medicijnen. “Zo, ben jij ziek? Nou, dan zullen wij jou wel beter maken.” Daarna begonnen ze mij nog erger te slaan. Vooral ’s nachts had ik verschrikkelijk van hun bezoeken te lijden. Er waren nachten, dat ik gezeseld werd, tweemaal, driemaal, tot ik bewusteloos werd. Dan werd ik met koud water overgoten, en eenmaal zelfs met faecaliën. De dood is verkieslijk boven zulk een leven. Ik begon de touwen van de krib los te peuteren. Maar zij bemerkten het en het gevolg was al maar meer slaag. “Beulen,” schreeuwde ik, “schiet mij dan toch dood... maak mij dan toch ineens dood.”

“Neen, donderhond, doodschietsen zullen we jou niet en op-hangen ook niet. Maar levend hier vandaan kom je óók niet. We zullen jou doodmartelen.”

Aan verkorting van straf dacht ik al niet meer. Mijn enige gedachte was vrij te komen van dit leven, van deze kwellingen. Maar zelfmoord is in Orel zo gemakkelijk niet. De helhonden kennen alle middelen en kijken toe met beide ogen.

Plotseling werd ik op kantoor geroepen. Ik dacht niet anders dan dat ik met de roeden zou worden gezeseld. Maar o, wonder, er werd mij aangezegd, dat ik in verbanning kon gaan. Stel je mijn vreugde voor: verbanning in plaats van geseling. Maar in Orel is alles mogelijk. De volgende dag ging ik op etape. Eindelijk los uit de muren van Orel! Maar helaas: waartoe dient mij de vrijheid. Mijn gezondheid is weg, lichaam en geest. Ik ben

een levend lijk geworden. Reeds meer dan vijf maanden lig ik in het ziekenhuis te... en ik word niet beter. Integendeel. Je zoudt me niet meer herkennen. Hoop op beterschap heb ik niet meer. Waarom moet ik sterven zonder jou ooit te hebben weergezien? Waartoe heeft dat gemene woestijnvee mij gebracht! Mijn leven is gebroken. Ik blijf hier tot er plaats is in een inrichting voor zenuwlijders. Misschien kan ik daar nog beter worden. En dan is het goed. Maar als ik toch niet beter word, waarom moet ik dan mijn vernield en treurig bestaan verder rekken? Ik weet maar al te goed, dat ik je niet zal weerzien. Vergeet het niet: in Orel is mijn leven vernield.’

Uit de tweede brief, gericht aan mij zelf, heb ik de mededelingen van vriendschappelijke aard, benevens de gevaarlijke aanduidingen weggelaten.

‘Beste kameraad, onze wederzijdse vriend... heeft mij over uw brief gesproken, waarin gij hem schrijft, dat iemand in een Hollandse courant alles voor leugens heeft uitgemaakt wat geschreven is over de barbaarsheden van nu en vroeger in de Centrale gevangenis te Orel.¹ Ik heb daar ongeveer mijn gehele straf tijd doorgebracht. Ik heb op mijn rug de gehele heerlijkheid van het Orelse regime gedragen, en zal u voorlopig één voorval beschrijven.

De... januari... is voor mij de vreselijkste dag geweest, die een politiek katorgist ooit beleven kan. Die dag hebben de gevangenenbewaarders mij geselsd, met roeden geselsd, zonder enige grond of aanleiding mijnerzijds.

Het was op een morgen en ik werkte in die tijd op de weverij. Op het commando: “Er uit. Aan het werk” gingen wij uit onze cellen naar de corridor en stelden ons in twee gelederen op, en wachtten tot men ons afgeteld had. De oudste assistent, die het toezicht had over de werkplaatsen riep mij uit het gelid en beval mij terzijde te gaan. Daar ik mij van niets kwaads bewust was,

* Bedoeld is de heer H. S. van Son voornoemd.

dacht ik, dat ik misschien zou worden overgeplaatst. Bij ons in de Centrale werd er onlangs over gesproken, dat men in de Centrale gevangenis te Smolensk grote weverijen had ingericht en dat van onze Centrale uit, daarheen een aantal wevers zou gezonden worden. Daar ik niet een van de minste arbeiders was, dacht ik, dat men wevers uitzocht om de zaak in Smolensk in te richten. Naast mij stond trouwens nog een goed wever. Ik was zó verheugd over de mogelijkheid van een overplaatsing dat ik eerst niet eens merkte, welk een rumoer er was in een vertrek achter ons. Want dat is de droom van iedere katorgist uit de Centrale gevangenis van Orel weg te komen. “*Beter in de hel dan hier*” is een spreekwoord bij ons. Maar plotseling kwam een assistent op ons tweeën toe en gelastte: “*Kleed uit. Naakt.*” Ik begreep eerst niet, wat hij bedoelde. “*O, wil jij niet horen?*” riep hij uit, en gaf mij een draai om mijn oren. Ik kleedde mij geheel naakt uit. Zij onderzochten mij zeer nauwkeurig, maar vonden natuurlijk niets. Al die tijd stond ik geheel naakt, maar niemand scheen eraan te denken mij toe te staan, mij weer aan te kleden. Uit de kamer achter ons, waar het rumoer vandaan kwam, liep de assistent Annenkov de gang op,* vlak langs mij heen. Hij lachte op een allergeeueste manier en vermaakte zich met mijn verlegenheid. Ik sloeg de ogen neer. “*In de houding,*” commandeerde hij en ik moest hem aanzien. In de kamer achter ons bleef het rumoer voortduren: geschreeuw, kermen, smeken om genade. Toen begreep ik, dat daar iets vreselijks gebeuren moest. Eindelijk wierp men mij mijn kleren weer toe met het bevel mij zo gauw mogelijk aan te kleden, hetgeen ik deed. Uit de bedoelde kamer kwamen vijf mannen onder voortdurend trappen en slaan. Wij tweeën moesten ons met hen in het gelid stellen. “*Naar de cellen*” was het bevel. In de cellulaire afdeling werden

* Over de heer Annenkov schrijft de berichtgever van Vera Figner: ‘Un autre suppléant du directeur, Annenkov, tape en pleine figure de toute la force de son petit corps malingre. Il est l’ennemi mortel de tous les condamnés politiques. Le seul mot d’*“étudiant”* fait tressaillir de courroux son cœur plein d’amour de la patrie’ (*Les prisons russes 13*).

wij vóór de telefoonkamer in het gelid gezet. De chef van die afdeling kwam op ons toe en vroeg op barse toon, waarom wij daarheen gebracht waren. Ik zei, dat ik het absoluut niet wist.

“Dat lieg je, schoelje,” brulde hij, “jij weet er alles van. Jij hebt geschreven. Jij hebt een brief geschreven.”

“Ik heb niet geschreven... ik weet van niets.”

“Jij zal het zeggen... of wij soms geen middelen hebben om jou te dwingen!”

Hij gaf bevel ons te onderzoeken en ging in de telefoonkamer. Na enige minuten verscheen Annenkov met een groot aantal anderen. Ook hij ging naar de telefoonkamer. De oudste assistent, hoofd van de gehele afdeling, een reus van een kerel, met uitpuilende ogen, kwam op mij af en vroeg, wie van ons die brief geschreven had. Wij antwoordden, dat wij niet geschreven hadden. Hij greep een van de gevangenen bij de keel, drukte hem tegen de muur en begon hem gewoonweg te worgen. Onze kameraad probeerde te schreeuwen, maar zijn stem werd hem gesmoord. Toen op mij af. Ik vroeg van welke brief er toch gesproken werd. In plaats antwoord te geven, sloeg hij mij met het plat van den sabel op de borst en schreeuwde: “Je bloed zal ik drinken.” Hij zag er verschrikkelijk uit, zijn ogen bloederig belopen en hij stonk naar sterke drank.

“Revolutie willen jullie,” dus brulde hij voortdurend: “Ik zal jullie revolutie leren.” Toen verdween hij in de telefoonkamer. Een van ons werd binnengeroepen. Wij konden geen woorden horen, alleen maar een dof gesteun, dat van heel ver scheen te komen. Wij raakten in een spanning van waanzinnige angst. Eindelijk werd onze kameraad als een dood ding de telefoonkamer uitgegooid. De cipier bracht hem in een van de cellen. Toen werd ik binnengeroepen. Een nauwe kring van bewaarders stond om mij heen. De assistent Annenkov hield een papier in zijn hand: “Je hebt verdiend, dat we je ophingen,” zei hij. Ik vroeg “waarom”. “Dat zal je daar zó horen. Antwoord ogenblikkelijk, of ’t zal je beroerd opbreken: *Aan wie heb jij deze brief geschreven?*” Ik antwoordde: “Wat ik ook zeg, u gelooft het immers toch niet. Maar papiertjes en brieven heb ik niet geschre-

ven... men kan toch een expert benoemen... ik weet trouwens niet eens over welke brief het gaat." Maar Annenkov luisterde nauwelijks naar wat ik zei. Hij hield vol, dat ik een briefje geschreven had aan kameraden buiten de gevangenis, waarin ik verzocht tien sinaasappelen te zenden, daarmee bedoelend tien bommen. Toen begreep ik, dat het een opgezet spelletje was, en een onbeschrijfelijk gevoel van hulpeloosheid maakte zich van mij meester. Annenkov herhaalde: "Jij hebt het geschreven." Ik ontkende weer: "Ik heb het niet geschreven en ik weet er niets van." "Wou je soms beweren, dat *ik* het geschreven heb?" vroeg hij treiterend. "Vooruit," riep een van de anderen, "geen praatjes langer." En toen begonnen zij mij als waanzinnigen te trappen en te slaan, op mijn borst, in mijn nek, in mijn gezicht, in mijn zijde... overal, overal. Een pakte mij bij de keel en begon mij te worgen. Ik voelde, dat mijn krachten mij begaven en verloor het bewustzijn. Men begoot mij met water, waardoor ik weer enigszins bijkwam. Toen werd ik nog wat heen en weer geschopt en uit de telefoonkamer gesmeten. Op weg naar de cel onthaalde de cipier mij nog naar hartelust op stoten in de zij met zijn bos sleutels. Eindelijk was ik alleen. Overal had ik razende pijnen, vooral links in mijn borst, waar ze mij geslagen hadden met de platte sabel. Mijn hemd kleefde aan mijn lichaam van het geronnen bloed. Op mijn hoofd overal builen, groot en klein. Zó moet ik lange tijd gezeten hebben, ik weet niet hoe lang, niet in staat een lid te verroeren, tot ik geluiden hoorde, die op menselijk kermen geleken. Was het verbeelding? Maar het schreeuwen en het kermen werden luider en luider. De stem leek mij bekend: die van een jonge kameraad. Maar weldra werd het gekerm weer stil. Ik hoorde alleen iets alsof iemand over de grond rondkroop. Toen plotseling luid gillen, lange tijd aanhoudend. Wie er mishandeld werd, kon ik niet nagaan, zelfs niet vanwaar precies de geluiden kwamen. Het scheen van ver en tegelijkertijd dichtbij. Tot het gegil ten slotte geheel verstomde en een schrikkelijke stilte heerste. Ik verwachtte niet anders, of men zou ook mij een "*Bezoek*" brengen. Maar nee. Het bleef stil, onheilspellend stil. Maar opeens weer een hartverscheurend gil-

len: “*Kameraden! Wij worden vermoord*” schreeuwde iemand. Ik stond versteend van schrik, koud en heet tegelijk, en moest mij vasthouden om niet om te vallen. Mijn slot knarste en mijn deur vloog open. “*Neem je pet,*” riep een van de assistenten. Ik nam mijn pet en ging naar de gang. Daar stond Annenkov met een papier in de hand. Nog drie kameraden werden uit hun cellen gehaald, evenals ik beschuldigd het bewuste briefje te hebben geschreven. “*Naar de badkamer*” was het commando. Toen begreep ik, dat wij gezeseld zouden worden. En zo was het. Eerst werd een van de andere drie in de kamer daarnaast geroepen en weldra weerklonk een hartverscheurend schreeuwen: “*Het is allemaal een in elkaar gezet spel*” gilde hij aanhoudend. Eindelijk moest ik binnenkomen. In de bewuste kamer bevond zich een aantal assistenten en bewaarders, onder aanvoering natuurlijk van Annenkov. Hij lachte allergeemeenst en zei, dat ik was veroordeeld tot twintig geselslagen wegens het schrijven of doen schrijven van die brief. Ik gaf geen antwoord. Men legde, of liever men kruisigde mij op een bank, bedekte mijn hoofd en begon. Een aantal bewaarders hield mij vast. Twee sloegen om beurten en in de maat. Ik beet mijn hand kapot, maar gaf geen geluid. Dit scheen de heer Annenkov maar matig aan te staan en hij gaf bevel een beetje stoom bij te zetten. Maar ik hield vol en gaf geen geluid. Mijn krachten begonnen echter reeds te minderen en het bewustzijn begaf mij. Achttien, negentien, hoorde ik nog, en ik dacht: “Nog één slag... nog één.”* Maar helaas, de heer Annenkov liet zich zó meeslepen, dat hij dóórtelde: ééntenwintig, tweeëntwintig. En zij bleven maar doorslaan. Zijn

* De heer H. S. van Son vermeldt in Het *Handelsblad* van 5 april dat de Inspecteur der Gevangenissen te Orel hem heeft meegedeeld niet meer te geven dan dertig slagen. Dit als teken van zachtmoedigheid. Inderdaad staat de wet *honderd* slagen toe (Notice officielle 41) en zegt verder: ‘Ainsi que le prouvent les lignes précédentes, le régime des peines disciplinaires fonctionnant en Russie possède, outre sa souplesse et sa variété, un certain degré d’intensité (*inderdaad!*) sans toutefois comprendre des châtimens qui portassent un caractère de torture.’ (Notice 42).

beulswerk maakte hem dronken. “Genoeg” schreeuwde iemand, en ik werd naar de cel gesleept. De volgende dag werd ik in de boeien geslagen.

Veel had ik te Orel reeds mede beleefd! Maar dit! Dat het allemaal op touw gezet was door een assistent, die zich wilde onderscheiden, daaraan twijfelde ik niet. Maar waarom moesten meerdere gevangenen ervoor getuchtigd worden?

Enige dagen later hoorde ik in de badkamer van kameraden hoe de zaak zat. Een gevangene, tot twintig jaar katorga veroordeeld wegens moord op een gehele familie, had in de pet van een onzer kameraden, Gozanov, een briefje genaaid. Deze wist natuurlijk niets daarvan af. Toen de beampten hem beschuldigden een geheime brief te hebben geschreven, ontkende hij natuurlijk. Daar alles van te voren in elkaar was gezet, werd na een zogenaamd onderzoek het briefje in Gozanovs pet gevonden. Het luidde als volgt: *“Beste kameraad B., eindelijk heb ik vernomen dat je hier in de stad bent. Zend mij alsjeblieft tien sinaasappelen. Ik heb ze hoog nodig.”* Het briefje was slecht geschreven en vol fouten. Na enige dagen werden wij weer op het kantoor geroepen en moesten allen enige regels schrijven. Maanden gingen voorbij en wij hoorden niets. Al die tijd werden wij beroofd van boeken, van wandelen, enz. Wie het briefje in werkelijkheid geschreven had, wist iedereen, ook het personeel van de gevangenis, maar zij deden alsof het hun niet aanging. Na maanden kwam een van de assistenten bij mij en zei: “Als je het de commandant vraagt, zullen de boeien je worden afgenomen.” Ik waagde de opmerking, dat men ditmaal toch wel heel vlug was geweest met straffen. En hij: “’t Is nog al erg! Vandaag doet hij het jou. Morgen doe jij het hem.” Zo eindigde deze treurige geschiedenis. En in Orel zijn zulke gebeurtenissen maar al te talrijk.

ACHTER EEN DICHTE DEUR

Een jongen lacht achter een dichte deur,
En speelt zijn spel, nu verder dan dichtbij,
Zijn lach licht door mijn smart, ik voel mij vrij
Van verre wanhoop en fnuikend getreur.

Tot ik bezin. Weet ik niet meer, waarom.
Ik in dit huis een machtig man verwacht?
Omdat men Georges bande in barre nacht,
En ik genade vraag, daarom, daarom.

Gelijk de lach van die knaap was uw lach
Georges, mijn makker, en uw blijde jeugd
Was moeders trots en menig makkers vreugd.

Tot één u bande en brak uw lied en lach,
Wie zal eens lied en lach van die knaap breken,
En hem als u bannen naar barre streken?

Vertaling van de citaten

Pagina 21

'Notice... de 1905-1910' = Aantekening betreffende de ontwikkeling der gevangenisinrichting en van het strafstelsel in Rusland in de jaren 1905-1910.

'A propos... officiel' = Naar aanleiding van de geruchten omtrent de beweerde mishandeling van opgeslotenen in Russische gevangenissen. Officiële weerlegging.

'La Terreur en Russie' = het Russisch Schrikbewind.

Pagina 22

'Les données officielles, scrupuleusement contrôlées' = De nauwkeurig gecontroleerde officiële gegevens.

Pagina 26

'Le... doux' = Het strenge Siberische klimaat, dat schadelijk werkt op de gezondheid en de vermogens tot arbeiden ondermijnt bij degenen, die vóór hun verbanning in milder oorden woonden.

Pagina 51

'Leur... Europe' = Het is hun bedoeling om tot elke prijs de Russische regering bij de openbare mening in Europa in een kwaad daglicht te stellen.

'et... accusateurs' = ...en dat al deze beschuldigingen niets zijn dan opzettelijk-leugenachtige insinuaties, dan wel de resultaten van de lichtgelovigheid en onwetendheid van degenen die zich als aanklagers opwierpen.

Pagina 51

Het Russische gouvernement heeft nimmer een geheim gemaakt van wat er in de gevangenissen van het keizerrijk geschiedt en het is volkomen bereid, de deuren wijd open te zetten voor de vertegenwoordigers der wetenschap en der buitenlandse pers, die de wens mochten te kennen geven, zijn inrichtingen en de daar toegepaste stelsels te leren kennen. Bezoeken van vreemden aan Russische gevangenissen behoren overigens niet tot de zeldzaamheden: de indrukken die zij ervan geven – en onder hen bevinden zich alleszins tot oordelen bevoegden – zijn in alle opzichten gunstig.

Pagina 100

‘Témoignages... prisons.’ = Getuigenissen, voorgelegd aan de eerste en tweede doema betreffende de krijgsraden, de executies en de overbevolking in de gevangenissen.

Pagina 104

‘tout à fait satisfaisant’ = volkomen voldoende.

‘un certain Minor’ = een zekere Minor

Pagina 105

‘Schon da gewesen, schon da gewesen’ (bekend citaat uit: Gützkovs Uriël Acosta) = ‘Reeds voorbij... reeds voorbij.’

Pagina 112

‘Dum... amore’ = Laten we elkaar in liefde gadeslaan zolang het noodlot ons samenlaat.

Pagina 114

Herhaling van pagina 51.

Pagina 117

‘Habent... libelli’ = Boeken hebben hun geschiedenis.

‘E Tenebris’ = Uit de Duisternis.

Pagina 148 (noot)

‘Un... patrie’ = Een andere vertegenwoordiger van de directeur, Annenkov, slaat in het gezicht met al de kracht van zijn klein, miserabel lichaam. Hij is de doodsvijand van alle politieke veroordeelden –, het enkele woord ‘student’ doet zijn vaderlandslievend hart van toorn trillen (*De Russische gevangenen*).

Pagina 151 (noot)

‘Ainsi... torture’ = Zoals in het voorgaande is aangetoond, kenmerkt zich het systeem van disciplinaire (tot handhaving van tucht aangewende) straffen in Rusland, behalve door plooibaarheid en afwisseling, door een zekere mate van gestrengheid, doch geen enkele van die straffen draagt het karakter van een marteling.

Colofon

In Russische gevangnissen van Jacob Israël de Haan is een uitgave in de Wereldbibliotheek-reeks 1986. Het omslag werd verzorgd door Joost van de Woestijne. Het boek werd gezet uit de Baskerville en gedrukt op crèmekleurig romandruk.

Tevens verschijnen in deze reeks:

Liefde en schaduw van Isabel Allende (najaar 1986)

Herinneringen van een onafhankelijke vrouw van Annie Salomons

Geliefd monster van Javier Tomeo

Eerder verschenen in deze reeks:

Het huis met de geesten van Isabel Allende

De katachtige wilden we verbranden van Franz Fühmann

Een wereld alleen van Robert Lane

In het Freud-archief van Janet Malcolm

Psychoanalyse - een onmogelijk vak van Janet Malcolm

Negentienvierendertig van Alberto Moravia

De onverschilligen van Alberto Moravia

Aldus sprak Zarathoestra van Friedrich Nietzsche

Buiten de muren van Jesús Fernandez Santos

De markies schrijft een opmerkelijke brief van Javier Tomeo